

Eça de Queirós

EGY SZŐKE LEÁNY KÜLÖNCSÉGEI

Eça de Queirós
EGY SZÓKE LEÁNY
KÜLÖNCSÉGEI

▪ PORTUGÁL MŰHELY ▪

Sorozatszerkesztő
Pál Ferenc

EÇA DE QUEIRÓS

EGY SZŐKE LEÁNY
KÜLÖNCSÉGEI

Elbeszélések

Eça de Queirós elbeszéléseinek fordítását
a Portugál Könyv- és Könyvtárintézet támogatta

A tradução dos contos de Eça de Queirós foi apoiada pelo
Instituto Português do Livro e das Bibliotecas

Jelen kötet kiadását az ICEP Portugál Kereskedelmi
és Idegenforgalmi Hivatal Budapesti Képviselője támogatta

A kiadás alapjául szolgáló kiadvány:
Obras de Eça de Queirós. Vol. 1.
Porto, 1986, Lello & Irmão Editores.

A kötetben szereplő elbeszélések eredeti címe:
Singularidades de Uma Rapariga Loura, Um Poeta Lírico, Civilização,
Frei Genebro, A Aia, José Matias, O Suave Milagre.

A szövegűségeit ellenőrizte és az utószót írta
PÁL FERENC

Az író vázlatos életrajzát összeállította
FERNANDO COSTA

Fordította
BÁTYI ORSOLYA
BENCE PÉTER
KOVÁCS LENKE
LUKÁCS LAURA
PÁL FERENC
SZÉKELY ERVIN
TÓTH TÍMEA

A könyv szövegét gondozta
PÁL DÁNIEL LEVENTE

Hungarian Translation © Bátyi Orsolya, Bence Péter, Kovács Lenke,
Lukács Laura, Pál Ferenc, Székely Ervin, Tóth Tímea, 2002

TARTALOM

♦ Egy szőke leány különcségei <i>Lukács Laura fordítása</i>	5
♦ Egy lírai költő <i>Kovács Lenke fordítása</i>	34
♦ Civilizáció <i>Bátyi Orsolya fordítása</i>	47
♦ Genebro barát <i>Tóth Tímea fordítása</i>	75
♦ A dajka <i>Bence Péter fordítása</i>	86
♦ José Matias <i>Pál Ferenc fordítása</i>	92
♦ Szelíd csoda <i>Székely Ervin fordítása</i>	119
Utószó <i>Pál Ferenc</i>	129
Eça de Queirós vázlatos életrajza <i>Fernando Costa</i>	137

EGY SZÓKE LEÁNY KÜLÖNCSÉGEI

I.

Avval kezdte, hogy az ő esete egyszerű – s hogy Macário-nak hívják...

El kell mondanom, hogy Minho tartomány egy vendégfogadójában ismertem meg ezt a férfiút. Magas, testes ember volt: koponyáján jókora sima, kopasz folt fénylett, körülötte gyéren meredező, ősz tincsekkel, de fekete szemének – noha ráncos táskák, sárgás karikák övezték – különlegesen tiszta és egyenes pillantása volt a szarukeretes, kerek szemüveg mögött. Simára borotválta kiugró, határozott vonalú állát. Hátral összefogott, fekete szatén nyakkendőt hordott; és csontszínű, hosszú kabátot, amelyhez szoros kabátujjak tartoztak, visszahajtott, pamutbársony kezelőkkel. Selyem mellényének mély kivágásából, ahol megcsillant egy régi lánc is, hímzett ingpuha redői bukkantak elő.

Szeptember volt; egyre korábban esteledett, és a látványosan leszálló sötétség száraz, csípős hideget hozott magával. Postakocsin érkeztem, fáradtan, éhesen, dideregve skarlátcsíkos felöltőmben.

Aznap átkeltem a hegyvidéken, szürke, kopár hegyhátak között. Este nyolc óra volt. Az égbolt súlyosan, piszkosan borult a tájra. És ki tudja, miért – talán a postakocsi egyhangú zötyögése okozta szellemi tompultság vagy a kimerült idegek gyöngesége, vagy éppenséggel a horpadt éji csöndben sivár meredélyekkel rémisztő táj, netán a magasságokat betöltő, delejes villanyosság hatására – de tény, hogy én, aki természetből derűs és realista szemléletű vagyok, ekkor a képzelet s az elmémet ostromló rémképek gyötrelmei között vergődtem. Mélyen elrejtve mindannyiunkban létezik – kapjuk bár a leg-

józanabb neveltetést – a misztikum egy csöppnyi maradéka; és néha elegendő valamely félelmetes táj, öreg temetőfal, rideg pusztaság, holdfény lágyító fehérsége, hogy e mélyen rejlő misztikum a felszínre emelkedjék, ködként szétterüljön, betöltse a lelket, az érzéseket s az elmét, és oly szomorúvá, oly látomásossá, oly eszmeivé lényegítse a legmatematikusabb, legkételkedőbb szellemet, mint amilyen egy öreg költő-szerzetesben lakozik. Engem a Restelo-kolostor látványa taszított az ábrándos merengésbe, midőn megpillantottam a szelíd domboldalon az őszi délután puha fényében. Miközben alkonyodni kezdett, és a postakocsi egyenletesen döcögött a sovány, fehér gebék keserves ügetésének ritmusára, a kocsis pedig, köpenyének csuklyáját mélyen a szemébe húzva kérődzött pipáján – jómagam a terméketlen élet eshetőségeit vettem fontolóra, elégikusan és nevetségesen: sóvárogtam, bárcsak szerzetes lehetnék, ki nyugalmas kolostorban, ligetek közt vagy völgy suttogó mélyén éldegél, s míg a kerítésről patakzó víz csobogva dalol a kőmedencékben, ő az *Imitációt* olvassa, a babérbokrokban tanyázó csalogányok énekét hallgatja, és vágyakozva gondol a Mennyre. – Ostobább nem is lehettem volna. Mégis ilyen volt a hangulatom, és bizony e látomásos kedvemnek tulajdonítom, hogy olyan mélységes levertség vett erőt rajtam – így éreztem legalábbis –, miután meghallgattam a bársonykézelt férfiú históriáját.

Kíváncsiságom már a vacsoránál feléledt, miközben a fehér rizstömegben fuldokló és mélyvörös töltöthús-szeletkéekkel elegyített csirkemellet aprítottam – a kövér, csupa-szeplő cseléd lány pedig, magasra emelve az üvegcancsót, habzó újbort csurgatott a poharamba: asztaltársam velem szemben ült, és nyugodtan ette a gyümölcskocsonyáját; guimaræsi gyolcsból készült szalvétámat ujjaim közé csippentve, tele szájjal kérdeztem meg tőle, hogy Vila Realba valósi-e.

– Ott élek. Sok éve már – felelte.

– Sok a szépasszony arrafelé, ha nem tévedek – jegyeztem meg.

Emberem nem válaszolt.

- Nem gondolja? - szoltam újra.

Asztaltársam sokatmondó csöndbe burkolódzott. Az imént még vidám volt, jókedvűen hahotázott; beszédes, nyájas úri-embernek tetszett. Ekkor azonban finom kis mosoly fagyott az arcára.

Megértettem, hogy megjegyzésem alighanem felkavart egy emléket, mely koros asztaltársam elevenébe talált. Sorsában egykor bizonyára döntő szerepet játszott „egy nő”. Ott kellett keresni élete melodramáját vagy bohózatát, én ugyanis, igaz, szikrányit sem tudatosan, meg voltam győződve róla, hogy emberem „esete”, életének e „ténye” nem lehet más, csak valami groteszk, csúfondáros történet.

Úgyhogy hozzátettem:

- Nekem többen is bizonygatták, hogy a Vila Real-i asszonyok a legszebbek egész Minho tartományban. Aki fekete szemeket keres, annak ott van Guimarães, aki formás alakot, annak Santo Aleixo, a legszebb hajfonatokat pedig Arcos kínálja: ott látni sok búzaszőke hajzatot.

A férfiú hallgatott, lesütött szemmel evett tovább.

- Karcsú derekat Viana-ban keress, hamvas bőrt Amarante-ban; és mindezt együtt Vila Realban. Van egy barátom, aki Vila Realba nőszült. Talán ismeri. Peixoto a neve, magas, szőke szakállú jogászember.

- A Peixoto, hát persze - mondta, és komoran pillantott rám.

- Úgy ment nőszülni Vila Realba, ahogy régen Andalúziába jártak feleséget választani azok, akiknek a színe-java kellett.

- Egészségére.

Társaságom nyilvánvalóan feszélyezte, mert felállt az asztaltól, és nehézkesen az ablakhoz lépett, én pedig megfigyeltem, hogy vastag kasmírszövetből varrt cipőt visel, amelynek erős bőrtalpa és bőrből hasított fűzője van. Asztaltársam távozott.

Amikor gyertyát kértem, a cselédlány fényes, öreg rézlámpást hozott, és kijelentette:

- Nem lesz egyedül az úr. A 3-as a szobája.

Bizony, Minho vendégfogadóiban néha arcátlanul hálóteremnek használják a szobákat.

- Menjen előre - mondtam.

A 3-as számú szoba a folyosó végén volt. A vendégek már kitették piszkos cipőjüket az ajtó mellé, hogy reggelre kitisztíthassa őket a cselédség: volt ott sártól maszatos, vaskos lovaglósizma, rászíjazott sarkantyúval; fehér vadászcipő; hosszúszerű, piros gazdacsizma; magas szárú papi cipő, selyembojttal; félretaposott, bokáig érő, borjúbőr csizma, egy diáké; és az egyik ajtónál, a 15-nél, kicsi és előkelő, magas szárú, fűzős, női vászoncipő, mellette pedig ütött-kopott, aprócska gyermekbakancs állt, melynek kibomlott a cipőfűzője, és így kétoldalra fittyedt puha kecskebőr szára. Mindenki aludt. A 3-as számú ajtó elé ki volt téve a kasmírszövetből készült, bőrfűzős cipő: kinyitottam az ajtót, és mindjárt meg is pillantottam a bársonykézelt férfit, aki éppen selyemkendőt kötött a fejére, egyébként pedig rövid, virágmintás kabátkát viselt, és meleg szövetpapucsba bújtatta hosszúszerű, vastag gyapjúharisnyás lábát.

- Ne nézzen ide az úr - jegyezte meg.

- Ne zavartassa magát. - S hogy meghittebbé tegyem a hangulatot, levettem a kabátomat.

Meg nem mondom, milyen oka lehetett rá, hogy nemsokára, már ágyban fekve, elbeszélje nekem a történetét. Egy galíciai szláv közmondás úgy tartja, hogy „Amit nem mondasz el a feleségednek, amit nem mondasz el a barátodnak, azt mondd el a vendégfogadóban egy idegennek.” Emberem haragja azonban váratlan, szilaj fellángolásokkal tört elő hosszú és mélyen átérzett vallomása alatt. Mégpedig az én Peixoto barátom miatt, aki Vila Realba ment nőszülni. Sírni láttam azt a majd hatvanéves öreget. Lehet, hogy története szokványosnak tetszik majd; én, aki akkor este ideges és érzékeny hangulatban voltam, rettenetesnek találtam - de úgy fogom elbeszélni, mint ami csupán a különlegesebb szerelmi esetek közül való...

Avval kezdte, hogy az ő esete egyszerű, s hogy Macário-nak hívják.

Akkor megkérdeztem, nem abból a Macário családból való-e, melyet magam is ismerek. És mert azt felelte, unokatestvére amazoknak, azonmód rokonszenves fényben láttam jellemét, hiszen a Macário-nemzetség régi kereskedőcsalád, már-már igazi dinasztia volt, és tagjai vallásos szigorúsággal örködték a becsület és a lelkiismeret ősi hagyománya felett. Macário elmondta, hogy akkoriban, 1823-ban vagy 1833-ban, Francisco bácsikájának lisszaboni kelmeüzletében dolgozott, eleinte mint eladó. Később valamiféle okos megérzés hatotta át a nagybácsit, és meggyőződve az ifjú Macário gyakorlati érzéke, valamint számtani tehetsége felől, rábízta a könyvvitelt. Macário „könyvelő” lett.

Születéstől limfatikus, sőt, félnék természetű lévén, mesélte, hogy e korszakában kevéssel is beérte, s az a kevés is kitöltötte az életét. Aggályosan pontos, megbízható munka, olykor – ritkán – egy szabadban elköltött uzsonna, feltűnően választékos öltöny, ing- és fehérenemű, mindössze ennyi érdekelte. Házas és szűkös volt a létezés akkoriban. A társasági szokásokat nagy egyszerűség ragyogta be: a lelkek egyszerűbbek voltak, az érzelmek kevésbé bonyolultak.

Szólólugas árnyékában jókedvűen ebédelni, nézni az öntözőárkokban szaladó vizet, sírni a melodramákon, melyek a Salitre utcai revüszínházak gyertyafényben úszó kulisszái között zajlottak – az óvatos polgárság beérte e szerény örömmel. Különben is zavaros, forradalmi időkét éltek: márpedig semmi sem teszi oly egyszerűen s könnyen boldoggá a családi tűzhely kényelméhez ragaszkodó, visszavonult embert, mint a háború. Ezzel szemben a béke kalandozásra sarkallja a képzetet, és türelmetlen vágyakat ébreszt.

Macário huszonkét éves korában még nem „érezte Vénuszt” – legalábbis így fogalmazott egyik öreg nénikéje, az Árkádia-kör tagjának, Curvo Samedo bíró uramnak egykori kedvese.

Ekkortájt költözött azonban a Macário-ék üzletével szemközti ház harmadik emeletére egy gyászruhás, negyvenéves asszony, akinek megjelenését tompa fényű, fehér bőre és formás, telt keblei igen vonzóvá tették. Macário írásztala az emeleten, az üzlet fölött volt, és a helyiséghez erkély is tartozott; egy nap onnan pillantotta meg az asszonyt, kibontott hajának fekete, gyűrűs fürtjeit, fehér köntösét és meztelen karját, ahogy az aprócska ablakon kihajolva kirázott egy ruhát. Macário megállapította, és minden hátsó szándék nélkül meg is fogalmazta magában, hogy húszévesen bizonyára megkapó és uralkodásra temett személyiség lehetett az az asszony: a rakoncátlan, dús tincsek, a sűrű szemöldök, a határozott ajkak és a kemény vonalú, hajlott orr nyughatatlan vérmérsékletéről és szenvedélyes képzelőerőről árulkodtak. Macário derűs nyugalomát azonban nem zavarta meg; szép sorban írta tovább könyvébe a számokat. De este kiült dohányozni szobájának ablakába, mely az udvarra nézett; július volt, a levegőben delejes feszültség, szerelem rezgett; valamelyik szomszéd egy mór románcot nyekergetett hegedűjén, mely fogékonyra tette hallgatóját a mélabú iránt; a szoba édes, titokzatos félhomályba burkolódzott - Macário-nak, ahogy ott ült házicipőben, eszébe jutott az az erős, fekete hajzat és azok a halovány márványszín karok; nyújtózkodott, ernyedten megtámasztotta tarkóját a fonott szék támlája szélén, akár valami kényes, dörgölődő macska, majd fejét csóválva és ásítózva megállapította, hogy egyhangú az élete. És másnap, még az élmény hatása alatt, kitért ablak mellett ült le asztalához, és onnan leste a szemközti épületet, ahol az a hatalmas hajzat lakik - s közben álmodozva tisztogatni kezdte a tollát. De senki sem jelent meg a zöldkeretes, könyöklős ablakban. Macário kedvetlenül, elnehezülve dolgozott - lassan haladt a munka. Úgy tetszett neki, hogy odakint vidáman süt a nap, a mezőkön integető árnyak mimóza-fák lehetnek, és ő bizony látni véli a lonc közt cikázó, fehér pillangókat! És amikor becsukta az asztalfiókot, érzékelte,

hogyan szemközt felhúzzák az ablakot; bizonyára a fekete hajzat. Csakhogy szőke fürtök tűntek elő. Ó! Macário máris az erkélyen termett, hogy ott kihegyezzen egy ceruzát. Talán húszéves forma leány lehetett – előkelő, üde, szőke, akár egy angol képecske: bőre fehérségében volt valami a régi porcelánok áttetszőségéből, profilja pedig olyan tisztán rajzolódott elő, mintha régi medálon tündökölné, s a letűnt korok költői bizonyára e szavakkal illették volna: galamb, hermelin, hó és arany.

– A lánya – mondta magában Macário.

A másik gyászt viselt, de emez, a szőke, kékpettyes muszlinruhát, mellén keresztbe vetett, finom gyolcskendőt, ruha-ujján csipkét, így egész személye takaros volt, fiatal, üde, rugalmas és zsenge.

Macário akkor még szőke volt, s rövid szakállat viselt. Haja csigákba rendeződött, és megjelenésében lehetett valami abból az ideges szikárságból, amely a XVIII. század és a forradalom után oly gyakran fordult elő a köznépi soraiban.

A szőke leány természetesen észrevette Macário-t, és természetesen leengedte a felhúzott ablaktáblát, s behúzta mögötte a hímzett muszlinfüggönyt. Goethe idejéből származnak e függönyöcskék, és érdekes rendeltetésük van a szerelmi életben: árulkodnak. Felemelni egy sarkát és kilesni, vagy finoman megráncolni – szándékról árulkodó mozdulatok ezek; behúzni, virágot tűzni rá, meglebbenteni, hogy aki nézi, érezze, a függöny mögött figyelmes arc mozog s várakozik – csupa régi fogás, mely mind a valóságban, mind az életben a szerelem ébredését jelezheti. A függöny óvatosan megemelkedett egy kissé, és a szőke arc kikandikált.

Macário nem számolt be részletesen szíve minden egyes dobbanásáról. Egyszerűen csak annyit jegyzett meg, hogy öt nap múltán már „bolondult érte”. Munkája lassú és megbízhatatlan lett, határozott vonalvezetésű, tetszetős, széles ívű angol kurzívja pedig megtelt görbékkel, kampókkal és kriksz-

krakszokkal, melyek ékesen árulkodtak szerelmes idegei türelmetlen tombolásáról. Délelőtt nem láthatta: a kegyetlen júliusi nap perzselőn tűzött a könyöklős kis ablakra. Csak délután ráncolódt meg a függöny, csúszott fel az ablaktábla, s ekkor jelent meg a leány, kezében párnácskával, melyet a könyöklőre helyezett, majd kényesen és legyezőjével hűsítve magát rátámaszkodott. A legyező aggasztotta Macário-t: kerek, fehér selyemből készült, kínai legyező volt, amelyre fáradságos munkával skarlátvörös sárkányokat hímeztek, köríve mentén pedig pehelyfinom, kék tollacskák remegtek, míg az elefántcsont nyélről két aranybojt lógott, és felületén szép, perzsa stílusú gyöngyház berakás ékeskedett.

Pazar legyező volt, olyan, amelyet akkoriban nemigen láttak muszlinruhás, közrendű leányok kezében. De minthogy szőke volt a leány, az anyja pedig oly nagyon is délies, Macário a szerelmesek mély megérezésével ezt a magyarázatot találta kíváncsi képzeletének: „Bizonyára angol apa gyermeke.” Az angolok Kínába, Perzsiába, Ormuzba, Ausztráliába járnak, és fényűző, egzotikus ékszerekkel megrakodva térnek vissza; Macário hát maga sem tudta, miért aggasztja őt annyira az a mandarin asszonyához illő legyező; mégis, ahogy nekem mondta, bizony „megakadt a torkán”.

Egy hét telt el, amikor Macário egy nap az íróasztala mellől észrevette, hogy a szőke leány és az anyja – mert megszokta, hogy a leány anyjának tekintse azt a fenséges megjelenésű, magasztosan sápadt, gyászruhás asszonyt – kilép a házból. Macário az ablakhoz lépett, és látta, hogy a két nő átmegy az utcán, és belép bácsikája üzletébe! Reszketve, sóvárogva, szerelmesen és dobogó szívvel rohant le. A hölgyek már a pultnál álltak, és egy eladó fekete kasmírokat teregetett ki eléjük. Ez megindította Macário-t. Ő maga mondta így.

– Mert hát, kedves barátom, semmi okuk nem volt rá, hogy fekete kasmírokat vásároljanak.

És valóban: nem használtak hosszú lovaglóruhát, bizonyára

székeket sem akartak fekete kasmírral kárpitoztatni, és nem élt mellettük férfiember; felbukkanásuk az üzletben tehát csak tapintatos módja volt annak, hogy közelebről szemügyre vehessék őt, szót váltsanak vele, egy érzelmes hazugság kedves bűvkörébe vonva látogatásukat. Azt mondtam erre Macáriónak, hogy ha így volt, bizonyára furcsállta is e szerelmi közeledést, mely kétes értékű cinkosságot tételezett fel az anya részéről. Macário bevallotta, hogy „meg sem fordult a fejében ilyesmi”. Egyszerűen csak odament a pulthoz, és bután megjegyezte:

- Bizony, jól járnak nálunk a hölgyek, ezek a kasmírok nem mennek össze.

A szőke ekkor ráemelte kék pillantását, és Macário úgy érezte, egész lényét elönti a mennyei boldogság.

De amikor éppen valami szenvedélyest és vallomásost szőtt volna, Francisco bácsi bukkant fel az üzlet túlsó vége felől hosszú, fenyőmag-színű kabátjában, melyen sárga gombok díszeltek. Minthogy bizony különös és szokatlan dolog, hogy a könyvelő úr a pultnál állva árusítson, és Francisco bácsi a maga korlátolt agglegény módján meg is botránkozott rajta, Macário vonakodva elindult fölfelé az irodába vezető csigalépcsőn, de még hallotta a lány hangocskát, a szőke leány szelíd kérését:

- Most mutasson nekem indiai kendőket.

És az eladó elővett egy kicsi, aranypapírral átkötött csomagot, amelyben szépen egymásra rakva sorakoztak az indiai kendők.

Macário, aki e látogatásban szerelmi megnyilvánulást, már-már „vallomást” látott, egész nap a türelmetlen szenvedély keservei között vergődött. Szórakozott volt, elidegenedett, gyermeteg, figyelmetlenül végezte a könyvelést, szótlánul ebédelt, meg sem hallotta Francisco bácsi áradozását, hogy milyen remek a húsgombóc, szinte észre sem vette, amikor három óra-kor megkapta a bérét, csak fél füllel figyelve bácsikája utasítá-

saira és a sopánkodó eladókra, akik szerint eltűnt egy indiai kendőket tartalmazó csomag.

- Így jár, aki szegényeket is beenged az üzletbe - jegyezte meg magasztos egykedvűséggel Francisco bácsi. - Tizenkét milréis a kendő ára. Írja az én számlámra.

Macário eközben egy levélen törte a fejét, de aztán másnap, amint épp az erkélyen álldogált, egyszer csak kikönyökölt az ablakba a fekete hajú anya, és ugyanebben a pillanatban felbukkant Macário egyik barátja odalent az utcán, aki az asszonyt megpillantva megtorpant, és nyájas hódolattal megemelte előtte szalmakalapját. Macário igencsak megörült: még aznap este felkereste barátját, és köntőrfalazás nélkül nekiszegezte a kérdést:

- Ki az az asszony, akinek ma köszöntél az üzletünk előtt?

- Az a Vilaça. Szép asszony.

- A lánya?

- Lánya?

- Igen, az a halovány, szőke, akinek kínai legyezője van.

- Ó, igen! Az a lánya.

- Én is azt gondoltam...

- No és?

- Szép leány.

- Az, szép.

- Finom népek, igaz-e?

- Azok, finom népek.

- No, akkor rendben van! Jól ismered-e őket?

- Ismerem. Nem olyan nagyon jól. Azelőtt néha Dona Cláudia-nál találkoztam velük.

- Hát, idehallgass.

És Macário, elbeszélve megbolydult, követelődző szíve történetét, és a kor elragadtatott szavaival magasztalva a szerelmet, arra kérte barátját, hogy az ég szerelmére, „találja meg a módját, hogy ő, Macário a közelükbe férközhessenek”. Nem volt nehéz. Vilaça asszony és lánya szombatoként a Calafates

utcába járt egy igen jómódú jegyzőhöz, akinek a szalonjában ilyenkor egyszerű, békés összejöveleteket tartottak, motettákat énekeltek csembaló kísérettel, glosszát költöttek egy-egy motívumra, és a I. Mária királynő korában divatos zálogosdit játszottak; kilenc órakor pedig egy cselédlány felszolgált a mandulatejet. Nos, jó. Macário már az első szombaton megjelent kék frakkjában, fémszálas koptatóval felszerelt, nanking nadrágban, lila szatén nyakkendővel a nyakában, és meghajolt a jegyző felesége, Dona Maria da Graça száraz, szögletes személye előtt, aki színes, hímzett ruhát viselt, míg kampós orrán hatalmas, szarukeretes szemüveg, őszülő hajában pedig *marabutoll* ékeskedett. Az egyik sarokban, óriási ruhák suhogásától körülveve már ott ült a szőke Vilaça-lány, egyszerű fehérben, üdén, színes metszetre emlékeztetően. Anyja, az a fenséges, sápadt asszony egy hűdött képű bíróval sugdolódzott. A jegyző, e latinus műveltségű ember, nagy barátságban állt a múzsákkal, és egy korabeli újságba, a *Hölgyek kosárkájá*-ba írt: mert igen gáláns úriember volt, aki egy festői ódájában „Vénusz apródjá”-nak nevezte magát. Társasági életét tehát a művészetek ragyogták be – olyannyira, hogy szalonjában egyik este a kor jeles költőjének bemutatkozására is sor került, mégpedig egy rövidebb költeménnyel, melynek a művész az „Elmira avagy a velencei bosszúja” címet adta!... Ekkortájt kezdtek feltűnedezni az első romantikus merészségek... Görögország forradalmi nyomán a regényes és mitológiákban járatos lelkek vonzódni kezdtek Kelet csodás országaihoz. Mindenfélé a janinai pasárol beszéltek. A költészet mohón birtokba vette ezt az új, szűzies világot, amelyben minaretek, szerájok, borostyánszín leplek, szigetvilági kalózok és aloé-illatot árasztó, kőcsipkés termek voltak, bennük oroszlánokat simogató, roskatag pasákkal. Nagy volt hát a kíváncsiság, amikor a hosszú hajú, végzetesen horgas orrú költő megjelent hengerforma, bádog irattartójával és ódivatú, Restauráció-kori frakkjában, melynek magas gallérja mögött szinte eltűnt a nyaka – csak

Macário nem érzett az égvilágon semmit, mert minden csepp figyelmét a Vilaça kisasszonnyal való társalgásnak szentelte. Szelíden kérdezte:

- No, hát tetszettek-e magának a minap a kasmírok?

- Nagyon - felelte halkán a lány.

És e pillanattól kezdve körbeölelte őket a nászi végzet.

A tágas teremben ezalatt szellemileg telt az este. Macário nem tudott beszámolni e társaság minden mozzanatáról, történéséről. Csak arra emlékezett, hogy egy leiria-i bíró is szavalt valamit, aminek *Madrigál Lídiához* volt a címe: fölállt, kezét a fehér, állógalléros mellény nyílásába dugva olvasott, és a hölgyek körbeülték virágmintás ruhájukban, tollakkal borítva, míg finom csipkekézelőben végződő, szűk ruhaujjas karjuk s kezük selyemfonalból kötött félkesztyűbe bújva csillogtatta a gyűrűket; gyöngéden mosolyogtak, suttogtak, édesen mormoltak, nevetgéltek a hölgyek, finoman rezegtetve flitterrel kivarrt legyezőiket. „Nagyon szép”, mondták, „nagyon szép!” És a bíró, szemüvegét a publikumra emelve elmosolyodott - kivilantva egy szúvas fogát.

Aztán a drága Dona Jerónima da Piedade e Sande ült le megilletődötten a csembalóhoz, és orrhangon elénekelte Sully régi áriáját:

*Oh Richard, oh királyom,
Elhagy téged a világ.*

Mire a rettenetes Gaudêncio, a 20-as évekből való demokrata és Robespierre nagy csodálója, dühös morgással pusmogta Macário fülébe:

- Királyok, viperák!...

Aztán Saavedra kanonok énekelt el egy VI. János király idejében nagyon népszerű, pernambucói *modinha*-t: „Szép leányok, szép leányok.” És így telt az este, irodalmin, kényelmesen, ékesszólón, kifinomultan és múzsákkal telítve. Jó egy hét

múlva, vasárnap, Vilaça asszony és leánya fogadta Macário-t. Az anya hívta meg, e szavakkal:

- Remélem, szomszédom megtisztelti kunyhónkat.

Amire még a mellette ülő, szelütéses bíró is így kiáltott fel:

- Kunyhó! Mondjon palotát! Szépséges hölgy!

Aznap este meg volt híva a hölgyek otthonába a szalmakalapos barát is, aztán egy idős, ostoba, süket és sánta úr Málta szigetéről, a magas hangjáról ismeretes székesegyházi javadalmas és a két Hilária-nővér, akik közül az idősebbik, egy Casa da Mina-i hölgy nevelőnőjeként, látta azt a salvaterra-i bikaviadalt, amely Arcos grófjának életébe került -, és soha nem szalasztotta el az alkalmat, hogy elbeszélje ama délután festői epizódjait: leírta Arcos grófjának borotvált arcát és a hajfonatába kötött skarlátszínű, szatén szalagot; szólt a szonetttről, melyet egy sovány költő, aki Vimioso-házban élősködött, elszavalt, amikor a gróf belépett, maga mellett léptetve spanyol módra felkantározott, fekete lovát, s a lovon nyeregtakaró, azon pedig mives, ezüsttel megmunkált fegyverek; s hogy ebben a pillanatban egy ferences barát orra bukott az egyik magas padsorban, az udvar pedig oly nagyon derült rajta, hogy még a nagyságos Povolide grófné asszonynak is az oldalára kellett szorítania a kezét; míg I. József király urunk, aki arannyal hímzett, skarlátvörös bársonyba volt öltözve, egészen nekidőlt a díszemelvény peremének, ujjai közt forgatva drágakövekkel kirakott tubákos szelencéjét, és mögötte mozdulatlanul állt Lourenço, az orvos, meg a király gyóntatópapja; s hogy milyen nagyszerű látványt nyújtott az aréna, melyet megtöltött a salvaterra-i nép, intézők, környékbeli koldusok, szerzetesek, szolgák, kik mind így kiáltottak fel, mikor I. József megjelent: - Éljen a király, a mi urunk! - És letérdelt a sok nép, a király pedig helyet foglalt, majd tovább eszegette a nyalánságokat egy bársonyzacskóból, melyet egy szolga hozott utána. Aztán Arcos grófjának halála, az ájulások, s még a király is egészen kihajolt, kezével dobolt a mellvéden, belekiabálva

a zűrzavarba, és az Arcos-ház káplánja elszaladt az utolsó ketetért. Őt, Hilária-t, teljesen letaglózta a réműlet: hallotta az ökrök bőgését, az asszonyok éles sikolyait, a kutyák csaholását, és ekkor megpillantott egy tetőtől talpig fekete bársonyba öltözött öregurat, kezében vékony pengéjű karddal... amint a nemesurak és hölgyek közt vergődik, amazok pedig próbálják visszatartani, de ő őrjöngve kiáltozik, és a küzdőtérre akarja vetni magát! „Ő a gróf apja.” Hilária ekkor beleájult egy szerzetespap karjaiba. Amikor magához tért, a küzdőtér mellett találta magát; a királyi hintó már a kapunál áll a tolldíszes kocsisokkal, a csörgőkkel teleaggatott öszvérek és az ösztökét tartó hajtók indulásra készen: a király már odabent, a hintó mélyébe húzódva ült, és sápadtan, lázasan tubákol, egészen közel hajolva gyóntatójához; és szemben, egyik kezét a hosszú sétabotra támasztva, gondterhelt arccal az erős, széles vállú Pombal márki beszélt lassan, bensőségesen, nyeles szemüvegével gesztikulálva hozzá: de a hajtók megbökték az állatokat, pattogtak az ostorok, és a hintó hirtelen nekilendült, míg a nép így kiabált: – Éljen a király, a mi urunk! – és a palota kápolnájának kapujában megszólalt a lélekharang! Így adta meg a király a tiszteletet az Arcos-háznak.

Amikor Hilária sóhajtva befejezte e múltbéli szomorúságok elbeszélését, játszani kezdtek. Különös, de Macário nem emlékezett, mit játszott azon a tündökletes estén. Csak arra emlékezett, hogy Vilaça kisasszony mellett ült, akit egyébként Luísa-nak hívtak, hogy megfigyelte, milyen finom, rózsás a bőre a fény simogatásában, hogy milyen imádni valóan gyöngéd, piciny keze van, s a köröm finomabbra csiszolva rajta, mint a dieppe-i elefántcsont. És emlékezett még egy furcsa balesetre, mely e naptól fogva igen erős, ellenséges érzelmeket ébresztett benne a székesegyházi javadalmassal szemben. Macário az asztalnál ült, mellette Luísa: a leány egészen őfelé fordult, egyik kezére támasztva szépséges, szőke fejcskáját, míg a másik elfeledve hevert az ölében. Szemben a javadalmas

ült, fején fekete birétum, hegyes orra végére biggyesztve szemüveg, leborotvált, erős szakálla helyén kéklett a bőr, két hatalmas, bonyolult, szőrrel teli füle pedig egészen eláll a koponyájától, mint két kitárt ablakszárny. Nomármost, a játék végén tartoztak néhány zsetonnal a máltai lovagnak, aki a javadalmas mellett ült, Macário elővett hát egy aranypénzt a zsebéből, a lovag pedig, miközben ő Luísa-val beszélgetett, görnyedve és szemét hunyorgatva egy ász hátlapján összeadta a zsetonok értékét, és ekkor Macário kipördítette a zöld kártyasztalra az aranypénzt, mint valami pörgettyűt vagy bűgőcsigát. Új volt az aranypénz, csillogott, szikrázott, és pörgés közben olyannak látszott, mintha aranyszínű ködgolyóbis lenne. Luísa mosolyogva nézte, ahogy forog, forog az érme, Macário-nak pedig úgy tetszett, hogy az egész égbolt, a tisztaság, a virágok jósága és a csillagok szűziessége mind ott van abban a nyílt, mégis szórakozott, átszellemült, arkangyali mosolyban, amellyel a leány az új aranypénz forgását-pörgését nézte. De ekkor a pénzdarab hirtelen az asztal széléhez gurult, és éppen ott, ahol Luísa ült, leesett, majd eltűnt, de senki sem hallotta fémes koppanását a fapadlón. A javadalmas azonnal udvariasan lehajolt; Macário hátrahúzta a székét, és benézett az asztal alá; Vilaça asszony gyertyával világított oda, Luísa pedig fölállt, és finoman megveregette muszlinruháját. Az aranypénz nem került elő.

- Bámulatos - mondta a szalmakalapos barát. - Nem hallottam megcsöndülni a padlón.

- Én sem, én sem - mondták a többiek.

A javadalmas f módjára meggörcbülve, konokul folytatta a keresést, a fiatalabbik Hilária pedig Szent Antal responsoriumát mormolta.

- Pedig nincsenek lyukak a házon - mondta Vilaça asszony.

Macário azonban nem győzte hangoskodva bizonygatni, mennyire közömbös neki az egész.

- Az Isten szerelmére! Ugyan már, kérem! Holnap majd elő-

kerül! Legyenek olyan jók! Igaz lelkükre! Ugyan, drága hölgyem, Luísa! Az Isten szerelmére! Hisz nem ér az semmit.

Magában azonban megállapította, hogy eltulajdonítás történt – amit a javadalmas számlájára írt. Az aranypénz bizonyára hangtalanul odagurult hozzá, ő pedig rálépett hatalmas, szögeces, egyházfi-bakancsával, majd az ezután látott hirtelen és rövid mozdulat közben hitványul felcsippentette. És amikor távoztak, a javadalmas, egészen beburkolódzva óriási kecskegyapjú kabátjába, a lépcsőn lefelé menet megjegyezte Macário-nak:

– No, lába kelt annak az aranynak, igaz-e? Jó kis játék!

– Úgy véli, javadalmas uram? – torpant meg Macário, egész arcátlanul kételkedve.

– Még ilyet! Hogy úgy vélem-e! No hiszen! Hét milréist ér az az arany! Olyan magot csak az Úr vet! Még csak az hiányozna! Bele is bolondulnék!

Macário viszolygott e hideg ravaszságtól. Nem is válaszolt neki. A javadalmas tette még hozzá:

– Holnap délelőtt küldessen oda, fiatalember. Az ördögbe... Isten bocsássa meg nekem! De az ördögbe is! Egy aranypénznek nem kelhet így lába! Micsoda nagy tét!

És Macário legszívesebben megütötte volna.

Amikor ideért az elbeszélésben, Macário egész különösen megilletődött hangon hozta tudomásomra:

– Nos hát, barátom, hogy rövidere fogjam, elhatároztam, hogy feleségül veszem.

– És az aranypénz?

– Nem gondoltam rá többet! Füttyültem az aranypénzre! Elhatároztam, hogy feleségül veszem!

II.

Macário elmesélte, hogy pontosan mi indította erre a mély és maradandó elhatározásra. Egy csók. De ez esetben szűzi és egyszerű, hozzáteszem – már azért is, mert egyetlen tanúja egy Szűzanyánkat ábrázoló metszet volt, amely fekete keretben lógott a lépcsőre nyíló, sötét kis szobácska falán... Röpké, felszínés, tünékeny csók. De ennyi elegendő volt ennek a becsületes és komoly léleknek, hogy úgy érezze, kötelessége hitvesévé tenni a leányt, megajándékozni őt tántoríthatatlan hitével, átadni neki saját életét. Ez volt számára az eljegyzés. Az a rokonszenves árnyék a szomszédos ablakok mögött most már a sorsa lett, életének erkölcsi célja, munkájában egyedüli uralkodó eszme. Innentől tehát szentséges és szomorú jelleget ölt történetünk.

Macário részletesen leírta nekem Francisco bácsi jellemét és egész valóját; erőteljes testalkatát, aranykeretes szemüvegét, őszes szakállát, mely gallérszerűen terült szét az álla alatt, egyik orrcimpája ideges kis rángását, hangja keménységét, szigorú, méltóságteljes nyugalmát, régimódi, önkényes, zsarnoki elveit és szavainak sürgönyszerű tömörségét.

Amikor Macário egy reggel hirtelen, minden köntőrfalazás nélkül előrukkolt neki a reggelinél: – Beleegyezését kérem, hogy megnősülhessek –, akkor Francisco bácsi, aki éppen a kávéját cukrozta, nem szólt egy szót sem, csak kavargatta a kávé a kanálkával lassan, méltósággal és szörnyűségesen; amikor pedig már a csésze fenekéről is zajosan kiszűröcsölte a maradékot, levette a nyakából a szalvétát, összehajtotta, késével meghegyezte fogvájóját, szájába tette, és elindult kifelé; az ebédlő ajtajához érve azonban megállt, hátrafordult, és szárazon visszaszólt az asztal mellett álló Macário-nak:

- Nem.
- Megbocsásson, Francisco bácsi!
- Nem.

- De hallgasson meg, Francisco bácsi...

- Nem.

Macário óriási haragot érzett.

- Akkor engedélye nélkül házasodom.

- El van bocsátva.

- Elmegyek. Ne kételkedjék benne.

- Ma.

- Ma.

Avval Francisco bácsi már húzta is befelé az ajtót, de még egyszer visszafordult:

- Hé! - mondta Macário-nak, aki elkeseredve, szélütötten álldogált az ablaknál, és kaparta az üveget.

Macário reménykedve fordult hátra.

- Adja csak ide a tubákos szelencémet - mondta Francisco bácsi.

Ott felejtette a szelencét! Vagyis meg van zavarodva.

- Francisco bácsi... - kezdte Macário.

- Elég. Tizenkettedike van. Megkapja az egész havi bérét.

Menjen.

A régi neveltetés ilyen értelmetlen helyzeteket tudott teremteni. Durva és ostoba helyzet volt. Maga Macário mondta ezt nekem.

Macário még aznap délután átköltözött egy Figueira téri fogadóba, hat aranypénzzel, fehérműs ládájával és szívében a szenvedéllyel. Mégis nyugodt volt. Érezte, hogy a sors még sok nehézséget tartogat a számára. De hisz vannak kapcsolatai és barátai a kereskedelemben. Ismerik előnyös tulajdonságait: rendes munkáját, hagyományos tisztességét, jó nevű családját, kereskedelmi érzékét, szép angol kurzív betűit, tisztelettel sarkig fog tárulni előtte minden iroda ajtaja. Másnap jókedvűen ellátogatott Faleiro boltjába; a kereskedő régi üzletfele volt Macário bácsikájának.

- De milyen szívesen tenném, barátom - mondta Faleiro. - Bárcsak idevehetném. De ha befogadom, haragosommá te-

szem a bácsikáját, aki húsz éve jó barátom. Határozottan figyelmeztetett. Lásza be. Kénytelen vagyok. Sajnálom, de...

És akit csak Macário fölkeresett, bízva remek kapcsolataiban, mind attól tartott, hogy „haragosommá teszem a bácsikáját, aki húsz éve jó barátom”.

És mindannyian „sajnálták, de...”

Macário ekkor új kereskedőkhöz kopogott be, akik nem ismerték a Macário-házat és a családot, és azok közül is első sorban a külföldiekhez: arra számított, majd csak talál olyat, akire nem nehezedik bácsikája húsz éves barátságának súlya. Csakhogy emezek számára Macário ismeretlen volt, akárcsak a munkában szerzett rangja és ügyessége. Tájékoztattak, s hamar megtudták, hogy hirtelen bocsátotta el a nagybátyja, egy muszlinruhás, szőke leány miatt. Ez a körülmény megakadályozta, hogy rokonszenvet érezzenek Macário iránt. A kereskedelem kerüli az érzelmes könyvelőt. Macário tehát egyre szorultabb helyzetbe került. Keresett, kért, megint kutatott, múlt az idő, és garasonként felemészttette mind a hat aranypénzét.

Macário átköltözött egy olcsó fogadóba, és tovább keresett. De mindig is zárkózott természetű lévén, nem szerzett barátokat. Így hát egyedül, támasz nélkül maradt – az élet pusztaságnak tetszett a szemében.

Elfogytak az aranypénzek. Macário apránként hozzáidomult a nyomor ősi hagyományához. A nyomornak szabályszerű és végzetes szertartásai vannak: Macário a zálogházzal kezdte. Aztán eladott: órát, gyűrűket, kék frakkot, láncot, paszományos felöltőt, apránként mindent elvitt kendője alá rejtve egy szikkadt, asztmás öregasszony.

Esténként azonban meglátogatta Luísa-t a lépcsőfordulóra nyíló kis nappaliban: egy lámpás égett az asztalon; Macário boldogan üldögélt abban a szűzies félhomályban; nappal sosem járt a lányhoz, mert már viseltes ruhát, félretaposott cipőt hordott, és nem akarta foltozott nyomorúságát mutogatni

a gondosan vasalt gyolcsban oly kényesen finom, üde Luísa előtt: ott, annál a gyöngécske, tompa fénynél növekvő szenvedélyét hangoztatta, és rejtegette kopottas öltönyét. Ahogy Macário mondta – Luísa igen különös vérmérsékletű leánynak bizonyult. Jelleme, akárcsak a haja, szőke volt – ha igaz, hogy a szőke gyöngye, fakó szín: keveset beszélt, és mindig mosolygott fehér fogacskáival, „hát persze”, helyeselt mindenre; egyszerű volt, majdnem közömbös, csupa engedékenység.

Szerette Macário-t bizonyosan, de csak annyi szerelemmel, amennyi erőtlen, híg, jelleg nélküli személyiségétől telt. Akár egy cséve fonál, úgy szövi az ember, ahogy akarja: és esténként néha rátört az álmoság.

Egy nap azonban izgatottan fogadta Macário-t: sietett, éppen csak magára kapta a kendőjét, és sűrűn pillantgatott az ajtó felé.

– A mama észrevette – mondta.

És elmesélte, hogy az anyja rájött, azóta is csak dohog, zsémbel miatta, s már bizonyára kiszimatolta az összeesküvés módjára szőtt menyegzői terveket.

– Miért nem kéred meg tőle a kezem?

– De ha egyszer nem tehetem! Nincs megélhetésem. Várj. Még egy hónapot talán. Találtam valamit, ami jó úton halad. Éhen halnánk.

Luísa elhallgatott, és lesütött szemmel gyűrögette a kendő sarkát.

– De akkor legalább – mondta – amíg nem adok jelt, többet ne gyere föl, jó?

Macário sírva fakadt, kétségbeesett zokogás rázta.

– Psszt! – piszegett Luísa. – Ne sírj ilyen hangosan!...

Macário elmesélte, hogy az utcán ügyelegetve töltötte azt az éjszakát, lázasan őrlődve fájdalmában és erősen vacogva a borús, hideg januári égbolt alatt, melytől nem védte meg a rövid kiskabát. Nem aludt, másnap pedig mindjárt korán reggel berontott Francisco bácsihoz, és bevezetés nélkül kibökte:

- Ez minden vagyonom. - És megmutatta három garasát. - Ruhám már nincsen. Eladtam mindenem. Hamarosan éhezni fogok.

Francisco bácsi, aki fejére kötött indiai kendőben az ablaknál borotválkozott, most hátrafordult, föltette a szemüvegét, és rámeredt.

- Ott az íróasztala. Maradjon - és határozott mozdulatot tett - nőtlen.

- Francisco bácsi, hallgasson meg!...

- Nőtlen, mondtam - ismételte Francisco bácsi, és végighúzta a pengét a fenőszíjon.

- Nem tehetem.

- Akkor fel is út, le is út!

Macário szédelegve távozott. Hazatért, lefeküdt, sírt, és elaludt. Estefelé elhatározás és ötlet nélkül vette nyakába az utcákat. Akár egy szivacs, úgy érezte magát. Csak sodródott.

Egyszer csak egy hang szólt rá az egyik üzlet ajtajából:

- Hé! Nicsak! Idesüss!

A szalmakalapos barát volt az: csodálkozva tárta szét a karját.

- Az ördögbe! Reggel óta kereslek.

Avval elmesélte, hogy nemrég érkezett vidékről, hallotta, milyen válságos helyzetbe került barátja, és most megoldást hoz neki.

- Érdekel?

- Minden.

Egy kereskedőház ügyes, határozott, kemény embert keres, kit nehéz és szép haszonnal kecsegtető megbízással a Zöldfoki szigetekre küldene.

- Máris indulok! - mondta Macário. - Máris! Holnap.

Nyomban írt Luísa-nak, utolsó találkozót kért tőle, búcsút melynek során oly nehéz kibontakozni a kétségbeesett, szenvedélyes karok öleléséből. Megtörtént. A leány egészen beburkolódzott kendőjébe, didergett. Macário sírt, a leány pedig passzív, szőke kedvességével azt mondta:

- Jól teszed. Talán meggazdagodsz.

És másnap Macário útra kelt.

Megismerte az ellenséges tengereken átvezető fáradságos utakat, a fülledt hajókabinok émelyítő hullámvását, a gyarmatok tűző napsütését, a gazdag birtokosok zsarnoki durvaságát, a megalázó terhek súlyát, a távollét gyötrelmeit, a fekete földek belsejét és a karavánok mélabúját, melyek vészterhes éjeken és számlálatlan napokon haladnak át, s a lomha folyamat, melyeknek lehelete halálos.

Visszatért.

Még aznap délután meglátogatta a ragyogó, üde, kipihent, derűs Luísa-t, s a leány kínai legyezőjével kikönyökölt az ablakba. És másnap Macário epekedve az anya színe elé járult, hogy megkérje Luísa kezét. Macário figyelemre méltó hasznot szerzett – és Vilaça asszony boldog felkiáltások közepette tárta ki előtte karjait. Az esküvő időpontját egy évvel későbbre tűzték ki.

– Miért? – tudakoltam Macário-tól.

Elmagyarázta, hogy zöld-foki nyereségei nem képeztek végleges tőkét: csupán jogosítványokat hozott magával, hatalmas üzletek lehetőségét; hősiiesen dolgozni fog, vélte, s végül nyugodt lélekkel alapíthat családot.

És dolgozott: a munkában gyümölcsöztette szenvedélye teremtő erejét. Hajnalban kelt, gyorsan evett, alig beszélt. Délután meglátogatta Luísa-t. Aztán mohón sietett vissza ügyesbajos dolgához, mint fősvény a pénzesládikához. Megerősödött, megedződött, kemény, egészséges férfivá érett: eszméit és izmai erejét ugyanolyan lendülettel vette igénybe; számok valóságos viharában élt. Luísa néha, amikor arra járt, benézett hozzá az üzletbe: a madárka röpke pihenője jókedvet, értéket, hitet, vigaszt adott Macário-nak az egész átdolgozott hónapra.

Ekkortájt kereste föl őt a szalmakalapos barát avval a kérés-sel, hogy vállaljon kezességet érte egy nagyobb összeg erejéig, melyet ő azért kíván felvenni, hogy nagybani vaskereskedést nyisson. Macário remekül állt hitel tekintetében, így szívesen nyújtott kezességet. Hiszen a szalmakalapos barátnek köszön-

hette a gondviselészerű zöld-foki lehetőséget. Ekkor fél év volt hátra a tervezett menyegzőig. Macárió olykor már azt tapasztalta, hogy várakozásteli érzései lázas, vörös pírral vonják be az arcát. Fürdőkúrán gondolkozott, ám ekkor a szalmakalapos barát eltűnt egy zászlós feleségével. A vaskereskedés dolga még csak az elején tartott. Zavaros ügy volt, szinte lehetetlen lett volna áttekinteni fájdalmasan bonyolult szövevényeit. Csak annyit lehetett biztosan tudni, hogy Macárió a kezes, Macárió-nak kell a tartozásokat kiegyenlítenie. Amikor értesült róla, belesápadt, de egyszerűen csak ennyit mondott:

- Felszámolom és fizetek.

És mire felszámolta, ismét szegény volt. De mivel a szerencsétlenség nagy nyilvánosságot kapott, és a közvélemény dicsőítette Macárió nevét, a Peres és Tsa. ház, amelyik az előző zöld-foki úttal is megbízta, még ugyanaznap javaslatot tett neki egy újabb, szintén jövedelmezőnek ígérkező utazásra.

- Szerezzen újra vagyon, uram. Hiszen ördögien ért hozzá!
- mondta Eleutério Peres.

Amikor Macárió rádöbbsent, hogy egyedül maradt, és újra szegény, sírva fakadt. Minden el van veszve, mindennek vége, minden meghalt; újra kell kezdeni az életet, türelmesen, vissza kell térni a Zöld-fok hosszú szenvedéseihez, ismét remegni kell, ahogy a múltban remegett kétségbeesetten küszködve, verejtékezni kell a régi verítéket! És Luísa? Macárió írt neki, aztán széttépte a levelet. Elment hozzá; világosak voltak az ablakok; fölment az első emeletre, de ott erőt vett rajta a fájdalom és a gyávaság, félt elbeszélni a szerencsétlenséget, rettegett az elválástól, rémülten gondolt rá, hogy Luísa visszautasíthatja, megtagadhatja, elbizonytalanodhat! És vajon akar-e még várni rá?! Macárió nem mert beszélni, magyarázni, kérni; lábujjhegyen ment le a földszintre. Este volt. Céltalanul kószált az utcákon: némán, derűsen ragyogott a hold. Ő észre sem vette; hirtelen egy világos ablakból hegedűszót, mór románcot hallott. Eszébe jutott, hogy is volt, amikor meg-

ismerte Luísa-t, milyen szépen sütött a nap, s a leány képettyes muszlinruhát viselt! Hiszen abban az utcában jár, ahol bácsikája üzlete van. Ment tovább. Megállt, és szemügyre vette a házat, ahol egykor lakott. Az iroda ablaka be volt csukva. Hányszor nézte onnan Luísa-t, kínai legyezőjének szelíd rezdüléseit! De a második emeleten világított egy ablak: Francisco bácsi szobája. Macário kissé távolabbról szemlélve látta, hogy belülről egy alak támaszkodik az üvegnek: Francisco bácsi; és egyszerre megrohanta egyszerű, zárkózott, nyugalmas múltjának emléke. Emlékezett a szobájára, az öreg, ezüstzáras íróasztalra, édesanyja miniatűr portréjára, amely az ágytámlán állt, az ebédlőre és a régi, fekete fából készült tálalószekrényre, meg a nagy vizeskorsóra, amelynek füle egy bosszús kígyót mintázott. Hirtelen, ösztönös indíttatásból döntött, és bekopogott. Kopogott még egyszer. Hallotta, hogy kinyílik az ablak, és a bácsi hangja azt kérdezi:

- Ki az?

- Én vagyok, Francisco bácsi, én vagyok. Búcsúzni jöttem.

Becsukódott az ablak, és nagy reteszcsikorgás közepette hamarosan kinyílt az ajtó. Francisco bácsinak olajmécses volt a kezében. Macário soványabbnak, öregebbnek látta. Kezet csókolt neki.

- Jöjjön fel - mondta a nagybácsi.

Macário némán, a korláthoz simulva követte.

A szobába fölérve Francisco bácsi egy széles asztalra tette a mécsset, és továbbra is állva, zsebre tett kézzel várt.

Macário szótlánul simogatta a szakállát.

- Mit akar? - kiáltott rá a bácsi.

- Búcsúzni jöttem; visszamegyek a Zöld-fokra.

- Jó utat.

Avval Francisco bácsi hátat fordított neki, és dobolni kezdett az ablaküvegen.

Macário megdermedt, aztán két lépést tett a szobában, majd feldúltan távozni készült.

- Hová megy, maga számár? - kiáltott rá a bácsi.

- Elmegyek.

- Üljön le azonnal! - És Francisco bácsi beszélni kezdett, miközben nagy léptekkel rótt a szobát:

- A maga barátja egy gazember! Vasárubolt! Nem rossz! Maga meg tisztességes. Buta, de tisztességes. Üljön le, ha mondom! Üljön le! A barátja gazember! Maga meg tisztességes! Elment a Zöld-fokra! Jól tudom! Kifizetett mindent. Hát persze! Ezt is tudom! Holnap lesz szíves az íróasztalához ülni, odalent. Új fonatot rakattam a székére. A számlákra meg azt írja, hogy Macário & Unokaöccse. És nősüljön. Nősüljön meg, és legyen szerencséje! Vegyen föl pénzt. Vászonneműre és bútorra van szüksége. És írassa az én számlámra. Az ágya már meg van vetve.

Macário szerette volna megölelni, szédelegve, könnyes szemmel, boldogságtól ragyogva.

- No, jól van, jól van. Isten áldja!

Macário indult kifelé.

- A számár mindenit, hát el akar menni innen, az otthonából? Avval egy szekrénykéhez lépett, ahonnan lekvárt, édességes tálkát, egy üveg öreg portóit és aprósüteményt vett elő.

- Egyen.

És leült Macário mellé, ismét butának nevezte, és közben néhány könnycsepp gördült végig ráncos arcán.

Így hát eldöntötték, hogy egy hónap múlva tartják az esküvőt. És Luísa nekilátott összeszedni a kelengyéjét.

Macário sosem volt még olyan szerelmes és boldog, mint akkor.

Úgy látta, immár lesz, ami betöltse, teljessé és nagyszerűvé tegye egész hátralévő életét. Szinte állandóan menyasszonya mellett volt, és egy nap vásárolni is elkísérte, járták a boltokat. Aznap ő maga is akart neki venni valami kis ajándékot. Luísa anyja a Rua do Ouro egyik házának első emeletén, egy divatszabászatban időzött, ők pedig vidáman, nagyokat nevetve lementek az épület földszintjére, ahonnan egy ékszerüzlet nyílt.

Téli nap volt, tiszta, szép, hideg, az égbolt hatalmas, mély és acélkék, tündöklőn derűs.

- Milyen szép napunk van! - jegyezte meg Macário.

És karját nyújtva menyasszonyának néhány lépést tett a járdán.

- Csakugyan! - felelte a leány. - De megláthatnak; kettesben vagyunk...

- Ugyan, de hát olyan jó így...

- Nem, nem.

És Luísa szelíden behúzta Macário-t az ékszerboltba. Csak egy bozontos hajú, barna bőrű eladó volt odabent.

Macário szólalt meg:

- Gyűrűket szeretnék nézni.

- Kővel - tette hozzá Luísa -, és a legszebbet.

- Igen, kővel - mondta Macário. - Ametisztel, gránáttal.

Egyszóval, a legjobbat.

Luísa közben a kék bársonnyal bélelt, üveges tárolókat vette szemügyre, ahol drágakővel kirakott, vastag karperecek, láncok, ékkövekből fűzött nyakláncok, pecsétgyűrűk ragyogtak, és vékonyan, törékenyen, akár a szerelem, a jegygyűrűk, egy szóval a legkomolyabb ötvösművészet minden csillogása.

- Nézd, Luísa - hívta Macário.

Közben az eladó a pult túlsó végében egész sor sziporkázó aranygyűrűt rakott ki a tároló üvegére, köveset, míveset, zománcozott; és Luísa, ujja hegyével megérintve őket, végignézett és minősített minden darabot.

- Ez csúnya. Ez súlyos. Ez nagy.

- Ezt nézd - mondta Macário.

Azon a gyűrűn kis igazgyöngyök voltak.

- Szép - mondta Luísa. - Gyönyörű!

- Nézzük meg, jó-e - mondta Macário.

És megfogva a leány kezét, lassan, óvatosan az ujjára húzta a gyűrűt; Luísa nevetett, s kivillantak fehér zománccú, finom kis fogacskái.

- Nagyon nagy - állapította meg Macário. - Milyen kár!

- Beszűkítjük, ha kívánják. Vegyük le a méretet. Holnap kész lesz.

- Jó ötlet - helyeselt Macário -, az bizony. Mert nagyon szép. Nem igaz? A gyöngyök egészen egyformák, szép fehérek. Nagyon szép! Hát ez a fülbevaló? - kérdezte aztán, ahogy a pult másik végében lévő tárolóhoz lépett. - Ez a kagylóforma?

- Tíz tallér - mondta az eladó.

Közben Luísa tovább vizsgálta a gyűrűket, felpróbálva őket az összes ujjára, megmozgatva annak a kényes, csillogó és értékes tárolónak az egész tartalmát.

De az eladó hirtelen erősen elsápadt, és tekintete megállapodott Luísa-n, míg a kezét tétován az arcához emelte.

- Nos - mondta Macário, és odalépett -, akkor holnapra kész a gyűrű. Hány órákor?

Az eladó nem válaszolt, hanem Macário-ra szegezte merev tekintetét.

- Hány órákor?

- Délben.

- Akkor viszontlátásra - köszönt el Macário. És már mentek is. Luísa kék gyapjúsövet ruhát viselt, amely egy kissé söpörte a földet, és dallamos hullámmást kölcsönzött lépteinek, míg apró kezei fehér karmantyúban rejtőztek.

- Bocsánat, uram! - szólalt meg váratlanul az eladó.

Macário hátrafordult.

- Uram, ön nem fizetett.

Macário szigorúan nézett rá.

- Persze, hogy nem. Holnap jövök a gyűrűért, holnap fizetek.

- Bocsánat! - mondta az eladó. - De a másik...

- Miféle másik? - kérdezte Macário meglepett hangon, közelebb lépve a pulthoz.

- A hölgy tudja - mondta az eladó. - A hölgy tudja.

Macário lassan előhúzta az erszényét.

- Engedelmével, ha korábbi számláról van szó...

Az eladó felnyitotta a pultot, és nagyon eltökéltnek látszott:

- Ugyan, drága uram, mostani a tartozás. Két gyémánt van a gyűrűben, melyet ez a hölgy visz.

- Én?! - kérdezte Luísa halkán, elvörösödve.

- Micsoda? Mit beszél?

Macário sápadtan, összeszorított foggal, feszülten, feldühödve meredt az eladóra. De az nem hagyta magát:

- Ez a hölgy elvette onnan a gyűrűt. - Macário mozdulatlanul állt az eladóval szemben. - Egy gyűrűt, két gyémánttal rajta. Tökéletesen láttam. - Az eladó annyira izgatott volt, hogy a hang dadogva, akadozva tört elő a torkából. - Nem tudom, ki ez a hölgy. Onnan vette el...

Macário gépiesen megragadta a karját, és Luísa felé fordulva verejtékező homlokkal, hamuszürkén, fojtott hangon kérdezte:

- Luísa, mondd... - De itt elakadt.

- Én... - kezdte a leány. De reszketett, sápadtan, kuszán, rettegve állt ott.

És leejtette a karmantyút.

Macário odalépett hozzá, megragadta a csuklóját, és rászegte tekintetét: arckifejezése olyan elszánt és parancsoló volt, hogy a leány gyors mozdulattal, megrettenve a zsebébe nyúlt, és elővette belőle a gyűrűt.

- Ne bántson - mondta, és egészen összehúzta magát.

Macário karja lehanyatlott, elidegenedve, elfehéredett ajakkal állt ott, de aztán hirtelen rántott egyet a kabátján, összeszedte magát, és az eladóhoz fordult:

- Igaza van. Szórakozottság volt. Hát persze! A hölgy elfeledkezett róla. A gyűrű. Igen, igen, hát persze, nyilvánvaló... Legyen olyan kedves. Hát persze, kedvesem, a tiéd. Hagyd csak, majd az úr becsomagolja. Mennyibe kerül?

Kinyitotta erszényét, és fizetett.

Aztán fölvette a földről a karmantyút, finoman kirázta, zsebkendőjével megtörölte az ajkait, karját nyújtotta Luísa-nak, „bocsásson meg, bocsásson meg”, ismételte az eladónak, és

kivezette az üzletből a tehetetlen, passzív, öntudatlan és rémülettől dermedt Luísa-t. Néhány lépést tettek az utcán. Tündöklő napsütés ragyogta be a boldogok lelkét: a kocsik ostorpattogás hangjára szaladtak; jókedvű emberek jöttek-mentek beszélgetve; vidáman kiáltoztak a rikkancsok; egy tapírbőr térdnadrágos lovas maga mellett léptette rózsadíszekkel felékesített lovát; tele volt az utca, csupa lárma, csupa élet, boldogság és napsütés.

Macário gépiesen lépkedett, mintha álmodna. Aztán megállt egy sarkon. Luísa belekarolt, Macário látta a lelógó kis kezét, a leány viaszfehér kezét, rajta a finom, kék erecskéekkel, és a vékony, imádnivaló ujjakat: a jobb keze volt, az ő menyasszonyának a jobb keze! Ösztönösen elolvasta, milyen darabot hirdet aznap estére egy plakát.

Hirtelen elengedte Luísa karját, és halkán azt mondta neki:

- Menj el.

- Hallgass ide!... - mondta a leány lehajtott fejjel.

- Menj el. - És fojtott, szörnyű hangon: - Menj el. Vigyázz, mert szólok. Börtönbe küldelek. Menj el.

- De hallgass meg, Jézusom - felelte a leány.

- Menj el! - És Macário felemelte az öklét.

- Az Isten szerelmére, ne üss meg itt - mondta a lány fuldokolva.

- Menj, még meglátja valaki. Ne sírj. Vigyázz, meglátják. Menj el.

És kissé közelebb hajolva még halkán hozzátette:

- Tolvaj vagy!

Avval hátat fordított neki, és lassan elindult, távolodóban sétapálcájával vonalat karcolt a földre.

Kissé távolabb megfordult: az emberi alakok között még látta a kék ruhát.

Még aznap délután vidékre költözött, s többé nem hallott arról a szőke leányról.

EGY LÍRAI KÖLTŐ

Itt következik Korriscosso, a költő szomorú története, egyszerűen, szépítés nélkül. Az összes lírai költő közül, akit ismerek, minden bizonnyal ő volt a legboldogtalanabb. Egy fagyos decemberi hajnalon, a londoni Charing Cross szállodában ismerem meg. Éppen akkor érkeztem a kontinensről, miután vagy két óra hosszat hánykolódtam a La Manche-csatornán...Ő, a tenger! Pedig csak könnyű északnyugati szellő fújdogált: de ott, a hajó fedélzetén, a viaszosvászon köpeny alatt, amit az egyik matróz úgy terített rám, mintha halottat takarna le, miközben hó és hullámok zúdultak rám, s a zajgó sötétség, melyben a hajó a hullámcsapásoktól recsegve összetörni látszott, szinte maga alá temetett – nos, nekem inkább Kínai-tengeri tájfunnak tűnt.

Alighogy átfagyva és törődötten beléptem a szállodába, rövest a fogadóterem tágas kandallójához siettem, s ott maradtam szememet boldogan a vöröslő parázsra függesztve, miközben feltöltekeztem azzal a langyos békességgel, amelyben a terem mintegy aludni látszott... S ekkor megpillantottam azt a sovány, hosszú, már e korai órán frakkot és fehér nyakkendőt viselő figurát, aki, fehér asztalkendővel karján, a kandalló másik oldalán állt, s egy melázó gólya csöndes szomorúságával ugyancsak az égő szentet nézte. De a szállodaszolga éppen ekkor tolta be a pogyászomat, s én a pulthoz mentem bejelentkezni. A recepcióban ülő hölgy, egy merev tartású szőke nő, akinek görögös arcélét mintha ódon medalionról mintázták volna, horgolótűjét teáscsészéje mellé helyezte, puhán végigsimított két szőke fürtjén, s gondosan beírta nevemet, megcsillantva eltartott ujjacskáján a gyűrűt – s én már megin-

dultam fölfelé a széles lépcsőn, amikor a sovány és gyászos alak mélyen meghajolt, és tört angolsággal odasúgta:

- A hétórai reggeli már tálalva van...

Nekem azonban nem volt kedvem a hétórai reggelihez. Aludni mentem.

Később, amikor immár kipihenten és a fürdőtől frissen lementem ebédelni az étterembe, rögtön észrevettem a széles ablak mellett bánatosan álldogáló, sovány, szomorú alakot. A terem üresen ásított a szürkés fényben; a kandallókban ropogott a tűz, és kint, a vasárnap csendjében, a néma utcákra szünet nélkül hullott a hó a fakó sárga égből. Csak a férfi hátát láttam; de sovány és kissé hajlott hátának vonala oly nyilvánvaló csüggedést fejezett ki, hogy rögvest felkeltette érdeklődésemet. Gallérját verdeső, hosszú, göndör haja délvidéki emberre vallott; s egész fázós soványsága a hóval borított háztetők látványát idézte ebben a fakó csöndben. Megszólítottam. Amikor megfordult, külseje, amelyre előzőleg csak egy futó pillantást vettem, mély benyomást tett rám: nagyon sötét bőrű, hosszúkás arca volt, karvalyorral, és rövid, göndör szakállal, a romantikus metszetek Krisztusának szakállával; a homloka olyasfajta volt, amit az írók, jó irodalmisággal, azt hiszem, nyílnak neveznek: magas és sugárzó. Mélyen ülő, réveteg, a meghatottságtól örökösen párás szemének pillantásában az álom utáni bizonytalanság tükröződött... És milyen sovány volt! Járás közben a túl rövid nadrág úgy csavarodott lábszára köré, mint zászló a zászlórúd köré. Túlságosan bő frakkja ránccokat vetett a testén, s hosszú, elvékonyodó szárnyaival száználmasan groteszkül festett rajta. Fásultan vette fel ebédrendelésemet, s anélkül, hogy rám nézett volna, odavonszolta magát a pulthoz, ahol a főpincér a Bibliát olvasta, kezét egy bágyadt és fájdalmas mozdulattal homlokához emelte, s tompán azt mondta:

- Háromszázhetes. Két bordaszelet. Tea...

A főpincér föltekintett a Bibliából, felírta a rendelést - én

pedig helyet foglaltam, és kinyitottam az ebédhez magammal hozott Tennyson-kötetet, mivel, úgy hiszem, már említettem, hogy vasárnap volt, s ezen a napon nincs se friss újság, se friss kenyér. Kint tovább esett a hó a néma városra. Egy távolabbi asztalnál egy idős, téglavörös arcú úr, teljesen ősz hajjal és pofaszakállal, orrán csíptetővel, végezvén ebédjével, kezét a hasán összefonva elnyílt szájjal szunyókált. Az egyetlen hang az utcáról szűrődött be, s még ezt a fel-felsőhajtó, kérlelő hangot is, amely a szemközti sarkon zsoldárt énekelt, betakarta a hó... Vasárnap volt, Londonban.

A sovány férfi hozta ki az ebédemet – s ahogy a teáskészlettel felém közeledett, rögtön megéreztem, hogy a kezemben tartott Tennyson-kötet felkeltette az érdeklődését: csupán egy gyors pillantás volt, amely mohón tapadt a nyitott oldalra, egy alig érzékelhető rezdülés – minden bizonnyal csak múló érzés, mert miután lerakta a teáskészletet, sarkon fordult, s újfent bánatosan az ablak mellé telepedett, szomorú tekintetét az úgyszintén szomorú havazásra függesztve. Kíváncsi pillantását a kötet pompás borítójának tulajdonítottam – a „Királyidillek” volt, fekete szattyánbőr-kötésben, Lancelot lovag hadipajzsával: arany pelikán zománckék tenger felett.

Aznap éjjel expresszvonattal indultam Skóciába, s még el sem hagytam a püspöki méltóságában szunnyadó Yorkot, máris megfeledeztem a Charing Cross éttermének regényes pincéjéről. Csak egy hónappal azután, Londonba való visszatértemkor történt, hogy az étterembe lépve s újra megpillantva ezt a lassú, végzetszerű alakot, amint egyik kezében bélszín-szelettel, a másikban burgonyapudinggal keresztülment a termen, újraéledni éreztem a régi érdeklődést. Még ezen az estén az a különleges öröm ért, hogy megtudtam a nevét és megismertem múltjának néhány darabkáját/részletét. Már délután volt, s éppen visszaérkeztem a Covent Gardenből, amikor a szálloda halljában összefutottam az én méltóságteljes, viruló Braccolletti barátommal.

Ismerik Braccollettit? Hatalmas pocakja, sűrű, fekete szakáll, lassú mozdulatai, kövér török pasához illő szertartásossága lenyűgözővé teszik megjelenését – ám ezt a súlyos, törökös komolyságot enyhíti Braccolletti tekintete és mosolya. Micsoda nézése volt! Lány pillantás, amely a szíriai vadállatokat juttatta eszembe: ugyanaz a puhaság volt benne. Úgy tűnt, mintha nyugodt vérében azoknak a fajoknak a szelíd vallásossága csordogálna, melyekből Megváltók születnek... De a mosolya! Braccolletti mosolya egyike volt a legösszetettebb, legtökéletesebb, leggazdagabb emberi kifejezéseknek; ravaszság, ártatlanság, kedélyesség és nemtörődömség, finom gúny és rábeszélés keveredett benne, mikor ajkai mosolyra húzódva felfedték fogait, melyek fehéren csillogtak, akár a szüzeké... Ez a mosoly Braccolletti kiapadhatatlan kincsesbányája.

Erkölcsi szempontból Braccolletti egyszerű ügyeskedő volt. Szmirnában született görög szülőktől – ez volt minden, amit elmondott magáról; egyébként, ha a múltjáról kérdezték, a derék görög pár pillanatig egyik válláról a másikra hajtotta fejét, s mohamedán szemét kedélyesen félig lehunyta szemhéja mögé rejtve, oly édes mosolyra húzta száját, amelybe még egy méh is belekábult volna – s ellágyulástól és jóságtól csöpögőn azt mormolta:

– Eh! Mon Dieu! Eh! Mon Dieu!

Ennyit, és semmi többet. De úgy tűnik, sokat utazott – mivel Perut, a Krímet, a Jóreménység-fokot és az egzotikus országokat éppoly jól ismerte, mint a Regent Street-et: de mindenki számára nyilvánvalónak tetszett, hogy egzisztenciája nem aranyból és kócból, csillogásból és hitványságból állt össze, mint a köznapi levantei kereskedőknek; kövér és épp ezért türelmes volt; a hatalmas, gyűrűbe foglalt gyémánt mindig ott csillogott az ujján; ha beköszöntött a hideg, soha nem hiányzott róla kétezer frankos bundája, és nem volt olyan hét, hogy ne nyert volna legalább tíz fontot whisten a Fraternal Clubban. Tekintélyt parancsoló férfiú volt.

De volt egy gyengéje. Szokatlanul bolondult a tizenkét-tizennégy éves lánykákért; közülük is a soványkákat, nagyon szőkéket és durva beszédűeket kedvelte. Módszeresen gyűjtötte őket a londoni szegénynegyedekből. Házába vitte, s ott úgy tartotta őket, mint madarat a kalitkában, etette, hallgatta ostoba fecsegésüket, arra bátorította őket, hogy kilopják zsebéből az aprópénzt, s a gint – hogy az angyalkák elbóduljanak – számukra elérhető helyekre téve, élvezettel figyelte, miként fejlődnek a bűnben e londoni lánpvirágok – s mikor valamelyikük az alkoholtól felizgatva, borzas hajjal és lángoló arccskával szidalmazta, cibálta és mocskos dolgokat fröcsögött felé, a derék Bracolletti a kanapén elheverve, kezét boldogan hasára kulcsolva, ekstázisban égő tekintettel azt nyöszörögte a maga szíriai olasz akcentusával:

– Piccolina! Gentilleta!

A kedves Bracolletti! Tényleg nagy örömmel öleltem meg ezen az estén, a Charing Cross-on; és mivel már rég nem láttuk egymást, együtt indultunk az étterembe vacsorázni. A bánatos pincér már ott volt az asztalánál, a *Journal des Débats* egyik száma fölé hajolva. Alighogy Bracolletti kövérségében is méltóságteljesen megjelent, a férfi csöndesen kinyújtotta a kezét: ünnepélyesen, meghatódottan és őszintén fogtak kezét.

Édes Istenem, hiszen ezek barátok! Magammal húztam Bracollettit a terem mélyébe, és kíváncsiságtól remegve, türelmetlenül faggatni kezdtem. Először a férfi nevére voltam kíváncsi.

– Koriscossónak hívják – felelte kimerően Bracolletti.

Ezután a történetét akartam hallani. Bracolletti azonban, miként az olümposzi istenek – akik ha a földön nehézségekbe ütköznek, felhők mögé rejtőznek – semmitmondó szólamához menekült:

– Eh! Mon Dieu! Eh! Mon Dieu!

– Nem, nem, Bracolletti. Gyerünk csak. A történetét akarom. Egy ilyen végzetes, byroni arcnak kell, hogy legyen története.

Ekkor Bracolletti magára öltötte azt a méltóságteljes pózt, amelyhez nagy pocakja és sűrű szakálla amúgy is olyan jól illett, s a szavakat vontatottan ejtve elmondta, hogy együtt utaztak Bulgáriában és Montenegróban. Korriscosso a titkára volt... jól írt... nehéz idők járták... *eh! Mon Dieu!*

- Hová valósi?

Bracolletti hangját lehalkítva, egy megvetést kifejező kézmozdulatot téve válaszolt:

- Egy athéni görög.

Érdeklődésem olyan gyorsan nőtt, mint ahogy a föld a vizet szívja magába. Amikor valaki keleten és a levantei kikötők között utazgat, hamar szert tesz arra talán igazságtalan szokásra, hogy gyanakvó szemmel nézzen a görögökre; az elsők láttára, főleg, ha klasszikus egyetemi műveltségünk van, lelkesedésünk lángja felcsap, egy szép és szabad faj dicsfényétől övezett Platónra és Arisztotelészre gondolunk, és képzeletünkben a Parthenon fenségés körvonalai rajzolódnak ki. De azt követően, hogy gyakran volt már görögökhöz szerencsénk, és főként ha már fülünkbe jutott mindama gázságok híre, amiket Szmirnától Tunizsig elkövettek, a többi görög láttán azonnal a következőképpen cselekszünk: sietve begomboljuk kabátunkat, karunkat, mintegy óraláncunkat védelmezendő, szorosán összefonjuk, s minden áron megpróbáljuk elkerülni, hogy meglopjanak. Eme gyászos véleménynek az oka az, hogy a levantei kikötőkön keresztülhaladó görögök becstelének, lelkük félig egy tolvajé, félig egy lakájé; olyanok, akár a romlott és ravasz rablók gyülekezete. Az igazat megvallva, alighogy meghallottam, hogy Korriscosso görög, eszembe jutott, hogy legutóbbi itt tartózkodásomkor a szép Tennyson-kötet eltűnt a szobámból, s emlékeztem arra a mohó és gyors pillantásra is, amelyet az asztalnál Korriscosso vetett rá... Hát tolvaj lenne...?

A vacsora alatt nem is esett köztünk több szó. Egy másik, vörös hajjú, életerős és becsületes arcú pincér szolgált ki min-

ket. A komor Korriscosso, A *Journal des Débats* egyik számába feledkezve el sem mozdult az asztalától.

Ezen az estén szobámba való visszatértemkor eltévedtem... A Charing Cross zsúfolásig megtelt, s nekem a szálloda egyik olyan emeletén adtak szobát, melynek folyosók, lépcsők, zugok és sarkok alkotta szövevényében térkép és iránytű szűk-ségeltetik az eligazodáshoz.

Gyertyatartóval kezemben befordultam egy kis átjáróba, melynek olyan füledt volt a levegője, mint a rosszul szellőző sikátoroké. Az ajtókat itt nem számozták meg, hanem kis kártyákat ragasztottak rájuk, melyekre neveket írtak: John, Smith, Charlie, Willie...

Minden bizonnyal a szolgák szobái voltak itt. Az egyik nyitott ajtóból gázégő fénye világított; közelebb mentem, és rögvest észrevettem a frakkját még mindig magán viselő Korriscosst, aki egy papírlapokkal teleszórt asztalnál ült tenyerébe hajtott homlokkal, és írt.

- Meg tudná mondani, merre van az ötszáznyolcas? - daogtam.

Ahogy rám emelte távoli, ködös pillantását, úgy tűnt, mint ha nagyon messziről, egy másik világegyetemből tért volna vissza, s sűrűn pislogva ismételte:

- Az ötszáznyolcas? Az ötszáznyolcas?

Ekkor észrevettem az asztalon papírlapok, piszkos inggal-lérok és egy rózsafüzér közt az én Tennyson-kötetemet. Ész-revette pillantásomat, és a pír, mely elárasztotta beesett arcát, elárulta őt. Első gondolatom az volt, hogy nem ismerem fel a könyvet: de mivel ez csak udvariasságból fakadt, és Talleyrand felsőbbrendű erkölcsiségének engedelmeskedett, elnyomtam magamban - ujjammal, a felbosszantott gondviselés ujjával szigorúan a könyvre mutattam, s azt mondtam:

- Ez az én Tennysonom...

Nem tudom, miféle választ hebeghetett, mert én, mivel megszántam zavarát s mivel újraéledt érdeklődésem e festői

és görög érzelmekkel teli figura iránt, a megértő megbocsátás hangján ezt fűztem hozzá:

- Nagy költő, nemde? Magának mi a benyomása? Biztos vagyok benne, hogy teljesen magával ragadta...

Korriscosso még inkább elpirult, de ez nem egy rajtakapott tolvaj megalázottsággal vegyes dühe volt, hanem az afölött érzett harag, hogy miközben észrevették intelligenciáját és poétikai ízlését, a testét a pincérek elnyútt frakkja fedi. Nem válaszolt. De a lapok, ahol felütöttem a kötetet, válaszoltak helyette; a széles fehér lapok szinte feketéltettek a ceruzával írt megjegyzések sokaságától: *Sublime! Grandioso! Divino!* - szavak, melyeket a vibráló érzékenységtől remegő kezek görcsös bűtkkel vetettek papírra.

Eközben Korriscosso továbbra is állva maradt, tisztelet-tudóan, bűnbánóan, lehajtott fejjel, miközben fehér nyakkendője a tarkójára csúszott. Szegény Korriscosso! Részvétet ébresztett bennem ez a viselkedés, mely oly sok múltbéli szomorúságra, függésből fakadó bánatra engedett következtetni... Eszembe jutott, hogy semmi sem hat annyira a levantei emberre, mint egy drámai és színpadias gesztus; egy Talmát idéző mozdulattal mindkét kezemet felé nyújtottam, és azt mondtam:

- Én magam is költő vagyok!...

Ez a szokatlan mondat groteszknek és szemérmetlennek tűnt volna egy északi ember számára; de a levantei azonnal egy rokon lélek ölelését látta benne. Ó, talán még nem is említettem? Az, amit Korriscosso éppen egy darab papírra írt, egy óda volt.

Nem sokkal ezután, a zárt ajtó mögött Korriscosso elmesélte nekem életének történetét - azaz inkább életének töredékeit és eseményeit. Olyannyira szomorú, hogy tömöríteni fogom. Elbeszélésében egyébként több éves kihagyás volt - és sem logikus gondolkodással, sem következtetéssel nem tudom kiegészíteni ennek az érzelmes lénynek a történetét. Minden

nagyon homályos és bizonytalan. Valóban Athénban született; apja állítólag teherhordó volt Pireuszban. 18 éves korára Korriscosso már inasként dolgozott egy orvosnál, és amikor épp nem dolgozott, akkor az athéni Egyetem óráit látogatta; az ilyesfajta dolgok, mint mondta, gyakoriak arrafelé. Jobból diplomázott: ez segítette hozzá a későbbi nehéz időkben egy hoteltolmácsi álláshoz. Ez idő tájt kezdtek megjelenni első elégiái egy lírai hetilapban, az *Attikai Echó*-ban. Az irodalomtól egyenes út vezetett a politikához és a parlamentben való részvételhez. Aztán egy szenvedélyes szerelem, egy válságos helyzet, egy brutális férj és egy életveszélyes fenyegetés az ország elhagyására kényszerítette. Keresztül-kasul utazta Bulgáriát, Szalonikiben az Ottomán Bank fiókintézetében dolgozott, és fájdalmas hangú verseket küldözgetett egy helyi újságnak – az *Argólida Trombitájá*-nak. Azután egy fehér folt következik történetében. Athénban tűnik föl megint, új ruhában, liberális-ként és parlamenti képviselőként.

Ez a dicsőséges korszak rövid ideig tartott ugyan, de ahhoz elegendő volt, hogy felhívja rá a figyelmet; színes, költői, pompázatos és leleményes képekkel díszített beszéde elbűvölte Athént: ahogy ő maga mondta, tudta, hogyan borítsa virágokkal a legterméketlenebb területeket; egy adóügyi vagy egy, a közutakkal kapcsolatos megbeszélésből is theokritoszi eklogákat fakasztott. Athénban az effajta tehetség hatalomhoz juttatja az embert: Korriscosst egy magas állami hivatal élére jeltölték; a Minisztérium, és vele mindazok, akiknek Korriscosso volt szeretett szóvivője, megbuktak, eltűntek, minden alkotmányos indok nélkül, a Görögországban oly gyakori hirtelen politikai összeomlások egyikében, amelyekben a kormányok úgy dőlnek romba, mint az athéni házak – minden ok nélkül. Az alapok hiánya, az anyag és az emberek hitványsága... A romok földjén minden szerteporlad...

Újabb ugrás, újabb homályos alámerülés Korriscosso történetében...

Aztán felszínre bukkan egy athéni republikánus párt tagjaként, s egy újságban Lengyelország egyenjogúsítását kéri s azt, hogy Görögországot lángelmék tanácsa kormányozza. Ekko-riban jelenteti meg *Thrákiai sóhajtasok* című kötetét. Ismét egy regényes szerelem következik... És végül – ezt minden magyarázat nélkül mondta nekem – kénytelen Angliába távozni. Miután Londonban többféle állással is megpróbálkozott, a Charing Cross éttermében vállalt munkát.

– Ez egy biztos kikötő – mondtam neki, és megszorítottam a kezét.

Keserűen mosolygott. Kétségkívül biztos kikötő volt, és előnyös. Van mit ennie, a borralaló mennyisége elfogadható, s van egy jobb napokat látott, rugós ágybetéte – de finom lelke minden pillanatban fájdalmas sebeket kap...

Lehangoló napok, kínkeserves napok, annak a lírai költőnek a napjai, aki arra van kényszerítve, hogy borjúszeletet és sört szolgáljon fel a megállapodott és falánk polgároknak! Nem is a függés viseli meg; görög lelke nem különösebben sóvárog szabadságra, elég neki, ha gazdája udvarias. És, ahogy ő mondta, hálás azért, hogy a Charing Cross vendégei sosem felejtik el hozzátenni a „legyen szíves”-t, ha mustárt vagy sajtot kérnek; és elmenőben, amikor elhaladnak előtte, két ujjukat kalapjukhoz emelik: ez kielégíti Korriscosso önérzetét.

Az igazi gyötrelem az étellel való állandó kapcsolatból fakad. Ha legalább egy banki könyvelő, egy szövetbolt pénztárvezetője lenne... Ezekben van valami a költészetből – a milliók állandó mozgása, a kereskedőflották, az arany hatalmas ereje, vagy a szövetek, a selymek pazar elrendezése, ahogy a fény végigfut a *moaré* hullámain, a bársonyt puha vonalakba, redőkbe rendezni... De egy étteremben hogy csiszolódhat az ízlés, a művészi eredetiség, a színek, a benyomások és a drámaiság – bélszínfalatok és yorki sonka mellett?!... Aztán, amint mondta, az étkeztetés, a felszolgálás kizárólag csak a hasat, a beleket, az alacsonyrendű testi szükségleteket szolgálja;

az étteremben a gyomor az úr: a lélek a fogásra akasztott kappal és a felöltő zsebében hagyott újságtekerccsel együtt kívül reked.

És a barátság, a beszélgetés hiánya! Soha nem fordulnak hozzá másért, csak ha szalámit vagy nantes-i szardíniát kérnek! Sosem nyitja ki a száját – melyen egykor az athéni Parlament csüggött –, csak ha azt kérdezi: „Még húst? Még kenyeret?” Nagyon fáj neki az ékesszólás ekkora hiánya.

Ezenkívül a felszolgálás a munkában is akadályozza őt, minthogy Korriscosso fejben alkot; négy lépés a szobán át, a homlokára csap, és már száll is egy édes, harmonikus elégia; minden csupa holdfény, szűzlányok hófehér ruhája, égi távlatok, a fájó szív virágai... Ilyenkor boldog; poétikus magasságokba emelkedik, az álmok égbék mezőin jár, s lelke csillagról csillagra száguld... De hirtelen durva, éhes kiáltás hallatszik az egyik sarokból:

– Marhasültet krumplival!

Jaj, a szárnyas fantáziák elröpülnek, mint az ijedt galambok! S ott jön a boldogtalan Korriscosso, letaszítatván a szellem magaslatairól, meghajlott vállakkal, frakkja két szárnya libeg, s halovány mosollyal kérdezi:

– Teljesen vagy félig átsütve?

Ó, mily keserű sors!

– De miért nem hagyja itt ezt a rablóbarlangot, a gyomornak ezt a templomát? – kérdeztem tőle.

Erre lehorgasztotta szép költő-fejét. Vállamra borulva, tarkójára csúszott nyakkendővel majdnem sírva mondta meg az okot, amely fogva tartja: Korriscosso szerelmes volt.

Egy bizonyos Fannyba volt szerelmes, a Charing Cross-i mindeneslányba. Attól a naptól fogva szerette, hogy belépett a szállodába; abban a pillanatban megszerette, amikor meglátta lépcsőmosás közben, gömbölyű, mezítelen karral és szőke hajjal, azzal a végzetes szőke hajjal, mely megszédíti a délvidékieket; azzal a pompás, matt árnyalatú rézszín hajjal, mely

istennői fonatba csavarodott. És aztán az a bőrszín, a yorkshire-i angol lányok bőrszíne: tejesrózsaszín...

Mit el nem szenvedett Korriscosso! Fájdalmas ódák tömegével árasztotta el a lányt – amelyeket vasárnaponként, a pihenés és az Isten napján tisztázott le. Felolvasta nekem őket. És én láttam, mennyire képes feldúlni a szenvedély egy érzékeny lényt; milyen vad szavakat, mily elkeseredést, a meggyötört szív mily kiáltásait hajtották ott, a Charing Cross padlásán a hideg égbolt némaságába! Ugyanis Korriscosso féltékeny. Mert az a nyomorult Fanny észre sem veszi ezt a költőt maga mellett, ezt a kifinomult, érzékeny lényt, és egy rendőrt szeret. Egy rendőrt, egy kolosszust, egy Alkidészt, egy szakálltól tüskés hústornyot szeret, akinek csatahajóhoz hasonló, domború mellkasa van, és lábai olyanok, akár a normann erődök. Ez a Polifémosz – ahogy Korriscosso nevezi őt – általában a Strand-on posztol, és a szegény Fanny egész nap csak őt lesi a hotel egyik emeleti ablakából.

A szegény lány egész kerésétét ginre, brandyre, pálinkára költi, amit éjjelenként köténye alá rejtett pohárkákban visz neki; az itallal biztosítja hűségét; az óriás pedig, az egyik sarkon súlyosan állva elveszi a poharat, egy hajtásra könnyűszerrel torkába üríti tartalmát, jólesően böffent, szőrös mancsával végigsimít herkulesi szakállán, és szó nélkül tovább áll, anélkül, hogy akár azt mondaná, „szeretlek”, vagy „köszönöm”, óriási talpával nagyokat dobantva az aszfalton. A nyomorult Fanny pedig szerelmesen bámul utána... És talán ugyanebben a percben, egy másik sarkon, Korriscosso, soványságával a hóesésből távirópóznához hasonlatosan emelkedve elő, beesett arcát áttetsző kezébe temetve zokog...

Szerencsétlen Korriscosso! Ha csak egy kicsit is hatással lehetett volna a lányra... De hogyan? Fanny megveti a tüdővész, szomorú testet; és a lelkét nem érti meg... Nem mintha Fanny érzéketlen lenne a lángoló érzelmekkel és a dallamos szavakkal szemben...Korriscosso azonban csak anyanyelvén

tud elégiát írni – Fanny pedig nem ért görögül. Korriscosso valóban nagy lélek – de csak az anyanyelvén.

Amikor visszatértem szobámba, még a priccsen zokogott. Többször is láttam a későbbiekben, amikor Londonon utaztam át. Egyre soványabb, egyre gyászosabb, egyre jobban sorvasztja a féltékenység, egyre jobban meggörnyed, amikor egy nagy tál marhasülttel keresztülvág az éttermen, és költsésteiben is egyre egzaltáltabb... Mindig, amikor ő szolgál föl nekem, egy schilling borraivalót adok neki: s aztán, mielőtt elmennék, őszintén megszorítom a kezét.

Kovács Lenke fordítása

CIVILIZÁCIÓ

I.

Van egy nagyon kedves barátom, (név szerint Jacinto), aki egy évi negyvenezer reist jövedelmező, búzaföldekben, olajligetekben és jószágban bővelkedő palotában született.

Jacinto már a bölcsőtől kezdve – mikor édesanyja, a testes és naiv trás-os-montes-i asszony ánízst és ámbrát szórt el, hogy biztosítsa a jó tündérek támogatását – szívós volt és egészséges, mint a makk. Egy selymes, suttogó, kristálytisza vizű folyó – melynek lágy medrét vakítóan fehér homok szegelezi, s ragyogó tükre csupán a nyári eget és az illatos lombokat mutatja – sem nyújthatott több gyönyörűséget és élvezetet annak, aki párnákkal kibélelt, s jégbe hűtött pezsgővel megrakott csónakban ereszkedik alá rajta, mint amit Jacintónak nyújtott az élet. Nem volt sem kanyarója, sem bélférge. Soha nem betegeskedett; a kedély viharai is elkerülték – még akkor is, ha Balzac-ot és Musset-t olvasott. Barátaival való viszonya oly szívélyes volt, mint az antikvitásban Oresztészé. A szerelemből csak a méz jutott neki – a méz, melyet a szerelem mindenkinek megad, aki azt oly könnyedséggel és szorgosan műveli, akár a méhek. Ambíciót csak aziránt érzett, hogy jól megértse az általános elveket, s „elméjének éle” (ahogy ezt a régi, középkori krónikás mondja) nem volt sem tompa, sem rozsdás... És mégis: huszonnyolc éves kora óta Jacinto Schopenhaueren, a *Prédikátorok*-on és más, kevésbé jelentős pesszimista filozófusokon élt, s napjában három-négy alkalommal rátört az ásítózás – mély, lassú ásítások sora –, miközben karcsú ujjaival megérintette arcát: mintha csak halotti fehérséget és romokat tapintott volna. Vajon miért?

Ismerőseim közül ő volt a legösszetettebben civilizált lény:

ő volt az, aki a civilizáció legtöbb kézzelfogható, dekoratív és szellemi megnyilvánulását gyűjtötte maga köré. Ebben a kastélyban – melyet sokatmondóan „Jázminos”-nak neveztek, s melyet apja, ugyancsak Jacinto, egy XVII. századi, tisztos nemesi ház alapjaira épített, fenyőpadlóval rakatott fel s fehérre meszeltetett – egyszerre léteztek mindazon szellemi és anyagi javak, mit az emberek Septa-Sindu csodás völgyének, a Boldog Vizek földjének, ezen árja paradicsomnak elhagyásából eredő bizonytalanságot és fájdalmat követően megalkottak. A könyvtár – mely két hatalmas és világos, szinte kisebb tér nagyságú terem falait foglalta el a karamáni szőnyegektől egészen a tetőig, s hol az ablaküvegeken keresztül érkező természetes, hol pedig elektromos fény világította meg, tudós, nyugodt fényviszonyokat biztosítva – huszonötezer, ébenfa táblákba kötött, skarlátszín bőrrel mesterien bevont kötetet tartalmazott. Csak filozófiai témájú munkákból (ezekből a könyvtáros – dicséretes előrelátással, hogy helyet takarítson meg – csak az egymásnak teljességgel ellentmondókat gyűjtötte) volt ott ezernyolcszáztizenhét!

Egy este szerettem volna följegyezni Adam Smith valamelyik szentenciáját, s miközben a szerzőt kerestem a polcok között, nyolc méternyi gazdaságpolitika mellett haladtam el! Így aztán érezhette az én Jacinto barátom, hogy bőségesen el van látva a szellem alapvető alkotásaival – ámde ugyanígy a butaságával is. A tudás e hatalmas fegyvertárának egyetlen hibája volt: aki oda belépett, elkerülhetetlenül álomba zuhant a párnák sokaságának puha és süppedős egyvelegét kínáló pazar, s a könyvek megtámasztására szolgáló könyöklőkkel, szivarral, jegyzetelésre szolgáló ceruzával s kávéscsészével felszerelt karosszékekben, hol a test – a szellemi élvezetek kárára – egyhamar rátalált a fekhely édességére, mélységére s az elnyújtózás békéjére.

Leghátul volt – akár egy főoltár – Jacinto dolgozószobája. Súlyos, címerekkel díszített, tekintélyt parancsoló bőrszéke a

XIV. századból származott; körülötte hangtölcsérek lógtak, melyek egészen úgy festettek a mohaszín és borostyánzöld drapéria előtt, mintha alvó, függeszkedő kígyók volnának egy udvarház ősi falán. Ma is csodálattal gondolok az asztalára, mely tele volt ügyes és leleményes, a legkülönfélébb célokat szolgáló eszközökkel: lehetett velük papírt vágni, papírlapokat számozni, bélyegeket ragasztani, ceruzát hegyezni, hibás szöveget kikaparni, dátumot okiratra ráútni, pecsétviaszt olvasztani, iratcsomókat átkötni és számlákat lebélyegezni. Némelyek nikkelből, mások acélból készültek, de mindahány ragyogó és hideg tárgy lassú, alapos kézműves munka eredménye volt: egyik-másik merev rugójú, éles hegyű eszköz valósággal tündökölt – és sebeket ejtett: alkalmanként meglepve fedeztem fel barátom vérének nyomait az általa használt (öt-száz reisbe kerülő) *Whatman* papír hatalmas ívein. Ám ő mindahányat szükségesnek ítélte levelei megalkotásához (mert Jacinto mást nem írt), akárcsak azt a harmincöt szótárt, szakkönyveket, enciklopédiákat, kézi- és szabálykönyveket. Ezek mind egy különálló, keskeny, torony alakú állványt töltöttek meg, mely csendesesen forgott lábuzatán, s én világítótoronynak neveztem el. Ám a dolgozószoba ragyogóan civilizált jellegét mégis a tölgyfatalapzatra helyezett, a szellemi munkát megkönnyítő hatalmas berendezések adták meg: az írógép, az iratmásoló, a Morze-féle távíró, a fonográf, a telefon, a teatrafon – s még számos, csillogó fémből készült eszköz, amelyekhez hosszú vezetékek csatlakoztak. Pattogó, kemény hangok töltötték meg e szentély állott levegőjét. Tik, tik, tik! Ping, ping, ping! Krrr, krrr, krrr! Trrr, trrr, trrr! – jelezvén: barátom éppen kapcsolatba lép valakivel. Az egyetemes erőkre csatlakoztatott vezetékek egyetemes erőket közvetítettek. Ám – szerencsétlen módon – ezek nem mindig voltak szelídek és szófogadóak. Jacinto-nak sikerült a fonográffal megörökítenie Pinto Porto tanácsos messianisztikus, öblös hangját, amint éppen tiszteletet parancsoló, fensőbbiséget sugárzó módon bejelenti:

-Varázslatos találmány! Kit ne töltenének el csodálattal e század vívmányai?

Aztán Szent János napjának édes éjszakáján az én különleges műveltséggel bíró barátom – hogy lenyűgözze Pinto Porto rokonait, a kedves Gouveia hölgyeket – a fonográf hatalmas, kürtre emlékeztető tölcsérjén át megszólaltatta a jól ismert, tiszteletet parancsoló, fensőbbséget sugárzó hangot:

- Kit ne töltenének el csodálattal e század vívmányai?

Ám vagy ügyetlenül vagy túlságosan hirtelen nyúlt hozzá, és eltörhette a szerkezet valamelyik létfontosságú rugócskáját, mert a fonográf váratlanul elkezdte ismételni – szünet nélkül, megállíthatatlanul és egyre öblösebben – a tanácsos szavait:

- Kit ne töltenének el csodálattal e század vívmányai?

Jacinto sápadtan, reszkető ujjakkal próbálta megjavítani a szerkezetet – eredménytelenül. A látnoki, fenséges hang újra meg újra rázendített:

- Kit ne töltenének el csodálattal e század vívmányai?

A készüléket – kissé idegesen – hátravittük egy távoli szobába és alaposan betakartuk arras-i posztóval. Hiába! Pinto Porto hangja – engesztelhetetlenül és öblösen – továbbra is ott zengett az arras-i takarók között:

- Kit ne töltenének el csodálattal e század vívmányai?

Bőszülten próbáltuk elnémítani az utálatos hangot: párnát tömtünk a tölcsérbe, a tetejére pedig pokrócokat és súlyos takarókat dobtunk. De hiába! A dugasz és a nehéz gyapjú tömeg ellenére az öblös hang – halkabban bár, de még mindig szólt:

- Kit ne töltenének el csodálattal e század vívmányai?

A kedves Gouveia hölgyek – sálukat fejükre borítva – elszaladtak. Egyre fojtottabban és gyengébben ugyan, de még a konyhában is – ahová kifutottunk – hallottuk a hangot:

- Kit ne töltenének el csodálattal e század vívmányai?

Végül – teljesen összetörten – kimenekültünk az utcára.

Hajnalodott. Vidám leányok csapata vonult el mellettünk énekelve, nagy csokor virággal kezükben – a forrástól jöttek:

*Áldott legyen minden fűszál
Szent Jánosnak reggelén...*

Jacinto – nagyokat szippantva a reggeli levegőből – izzadság-cseppet törölt le homlokáról. Bementünk a „Jázminos”-ba – a nap már magasan állt, a levegő átforrósodott. Lassan nyitottuk ki az ajtót, mintha attól tartottunk volna, hogy ezzel felébresztünk *valakit*. Micsoda borzalom. Már az előszobában meghal-lottuk a fojtott, torz hangot: „*csodálattal... század vívmányai!*”. Csak késő délutánra sikerült egy szakembernek elnémitania a rettenetes szerkezetet.

E félelmetes, a civilizáció minden csodájával ellátott dolgo-zószobánál – számomra – sokkal barátságosabb volt az ebéd-lő, mert berendezése jóval könnyedebb, áttekinthetőbb és sze-mélyesebb volt. Az asztalnál csupán hat jó barát fért el, akiket Jacinto az irodalomban, a művészetekben és a metafizikában való jártasságuk alapján választott ki, s akikkel a dombokat, gyümölcsösöket és oszlopcsarnokokat ábrázoló, klasszicista derűvel ragyogó arras-i faliszőnyeg előtt – intellektuális felké-szültségük folytán – a platóni lakomákat idéző összejövetele-ket tartott. Minden falathoz körítésként egy-egy gondolat já-rult – de legalábbis egy szöveg, mely ügyes elrendezése folytán valódi gondolatnak tűnt.

A fogások mindegyikéhez más-más fortélyos villa járt: egy az osztrigához, egy másik a halhoz, ismét egy a húshoz, újabb a zöldségekhez, külön egy a gyümölcsökhöz és megint másik a sajtokhoz. A többféle módon csiszolt, sziporkázó üvegpo-harak úgy csillogtak a zománcos ragyogású abroszon, mint szín-pompás erdei vadvirágok a havon. Ám Jacinto és filozófus ba-rátai szem előtt tartották azt is, amit a bölcs Salamon tanított a bor mérgező, romboló hatásáról – ezért egyetlen korty bor-dóit (Chateaubriand, 1860) három korty vízzel hígítottak. Ekképpen tanácsolja Hésziodosz a *Néreusz*-ban s Dioklész a *Méhek*-ben. A „Jázminos” zavarba ejtően nagy választékkal

rendelkezett ásványvizekből is: jeges vizek, karbonizált vizek, sterilizált vizek, szénsavas vizek, sós vizek, ásványvizek – s mások, melyek címkéjén orvosi leírás tájékoztatott a helyes használatról... A szakács, Sardão mester hajdanában valószínűleg azok közé tartozott volna, kiket Anaxagorasz a Szónokokhoz és az Imádkozókhöz, vagyis azokhoz sorolt volna, kik ismerték „a Gondolat megszelídítésének s szolgálatának” isteni művészetét; Sybarisban, az Élvezetek Városában pedig az előljárók bizonyára megszavazták volna Juno Latinia ünnepén Sardão mesternek a jócselekedeteket végrehajtó polgároknak járó, aranylevelekből készített koronát és a milétoszi tunikát. Az articsókából és pontyikrából főzött leves, a mogyorókrémmel körített és madeirai óborban pácolt szarvashús, az étterrel fagyasztott szeder s a többi, kiváló ínycsfalat (melyeken kívül mást az én Jacinto-m nem is tudott elfogyasztani): valamennyi a folyton új ötletekkel előálló mester remekművei voltak; bennük az egyedülálló ízek mindig formai tökélyvel párosultak. Az utánozhatatlan mester minden egyes műve – a díszítésnek, az elrendezés nagyszerűségének, a színek üde és lüktető harmóniájának köszönhetően – Cellini vagy Meurice vésőjéhez méltó, ragyogó ékszernek tűnt. Hány és hány este próbáltam lefényképezni e szertelen fantáziáról tanúskodó remekműveket, még mielőtt örökre eltűntek volna a szeletelőkés éle alatt! S e rafinált ízbeli gyönyörökhöz kifinomult tállási mód társult. A szőnyegen (mely puhább és lágyabb volt Broceliand erdeinek mohatakarójánál) nesztelenül, akár fehér árnyak: öt szolgáló és egy fekete inas járt fel-alá – olyan méltósággal, ahogyan az a XVIII. században volt szokásban. A tálcák (ezüstből) két étellifttel érkeztek a konyhából, illetve a tállalóból: az egyik (ezt forrásban lévő vizet keringető csövekkel bélelték ki) a meleg ételek szállítására szolgált, míg a lassabban járó másik liftben (melynek horganycsöveit ammónia és só töltötte meg) érkeztek a hideg ételek – mindkét liftet oly dús és buja növényzet rejtette, hogy úgy tetszett, mintha a gőzölgő

leves egyenesen Armida bűbajos ligeteiből érkezne. Jól emlékszem arra a májusi vasárnapra, amikor Jacinto-nál Chorazin tudós püspöke vacsorázott éppen: a halétel bennragadt az ételiftben – olyannyira, hogy kiszabadítására kőművesekre és emelőrúdra volt szükség.

II.

A „platóni lakomák” alkalmával (mert így neveztük a szarvasgombák és az általános gondolatok ünnepeit) jómagam – mint szomszéd és közeli barát – már napnyugtakor megérkeztem, és otthonosan Jacinto szobájába siettem: ő teljesen tanácstalanul álldogált felöltői között, melyeket mindig felváltva hordott – hol a selyemből, hol a szövetből, hol a jäger-posztóból, hol az indiai *foulard*-ból varrottat vette fel. A szobát belengte a kert frissessége és illata: mindez a két hatalmas, kívül egész üvegtáblából, belül apró üvegkockákra tagolt táblából álló ablaknak volt köszönhető (ezt XV. Lajos korabeli, simogatóan lágy selyemfüggönyök takarták el) – az ablakokhoz fölül rögzített, legördíthető vászonponyva, könnyű selyemfüggöny, felhőmód hömpölygő, gomolygó gézfüggöny és mór rácsozatú, kihajtható zsalugáter társult. Ezen eszközök mindegyike (valamennyi a londoni Holland és Tsai bölcs találmánya) arra szolgált, hogy megfelelően szabályozzák a napfény és a levegő beáramlását – az ébenfába foglalt hőmérők, barométerek és higrométerek eredményei alapján, melyeknek pontosságát egy meteorológus (Cunha Guedes) ellenőrizte heti rendszerességgel.

A két erkély között állt a *toilette*-asztal – a hatalmas bútor darab teljes egészében üvegből készült, hogy ellenálljon mindenféle mikrobának –, melyet a rendet és tisztaságot fenntartani hivatott eszközök borítottak: ezek a XIX. században elengedhetetlenek voltak a nagyvárosi polgárnak ahhoz, hogy a civilizáció áldásait zavartalanul élvezhesse. Mikor a mi

Jacinto-nk elindult szőrméből és selyemből varrott nagyszerű papucsában csoszogva, hogy ezen oltár elé járuljon, én kényelembe helyeztem magam az egyik díványon, és hanyagul lapozgatni kezdtem valamelyik magazint – általában az *Elektropátiai Magazin* vagy a *Pszichológiai Kutatások* egyik számát. És Jacinto hozzáfogott... Az apró, acélból, elefántcsontból és ezüsből készült eszközök arra készítették barátomat – a tárgyaknak tulajdonosukra gyakorolt hatása (*sunt tyranniae rerum*) miatt –, hogy különös odafigyeléssel és szakszerűen igyekezzen őket használni. Ennek köszönhetően Jacinto szépirodalmi tevékenysége erősen emlékeztetett egy hosszadalmas, kenetteljes és elhagyhatatlan áldozati szertartásra.

A hajával kezdte... Egy sima, gömbölyű, kemény kefével a feje búbján, a választéknál rétegesen átfésülte rakoncátlan, szőke fürtjeit, majd a keskeny, perzsa kard módjára ívelt kefével begöndörítette a füle fölött, majd végül egy homorú, tetőcseréphez hasonlatos kefével hátul, a tarkója fölött összefogta a haját. Sóhajtott, és elmosolyodott. Ezt követően a bajuszát igazította meg egy hosszú sörtéjű kefével; szemöldökeiket könnyű, puha kefével simította végig; szempilláit pehelytollból készült kefével tette rendbe. Jacinto mintegy tizennégy percet töltött el a tükör előtt haj- és szőrszállait rendezgetve.

A fásasztó fésülködés után következett a kézápolás. A háttérben nagy szakértelemmel és eréllyel két szolgáló működött a mosakodáshoz szükséges szerkezeteket: ezek a fürdőszobában található hatalmas berendezések kicsiny másai voltak. Ott a zöld és rózsaszín márványmosdó fölé két (hideg és meleg) zuhanyt szereltek csak a fej mosására; mellettük négy vízszugár, melyek hőmérséklete átfogta a nulla foktól a száz fokig terjedő tartományt; egy parfümszóró; egy steril vizet szolgáltatató csap (a fogaknak); külön vízszugár a borotválkozáshoz; csillogó csapok és könnyű kézzel megmunkált ébenfa fogaik, melyek elfordításával – nagy zúgással és zajjal – különféle alpesi források vize szökkent elő. Én magam még akkor is

rettegve léptem a mosdókagylóhoz, ha csak kezet akartam mosni – mindig az a kellemetlen januári este jutott ugyanis eszembe, mikor a százfokos víz hirtelen szétrepesztette a csapot, s sziszegve, gőzölögve, alattomosan és pusztításra készen tört elő... Mindannyian halálra válva rontottunk ki a szobából. A „Jázminos”-t fájdalmas jajgatás töltötte be. A vén Grilo-nak, aki már az idősebb Jacinto-t is szolgálta, arcát és hűségesebb kezeit elborították a vízhányások.

Mikor befejezte az alapos szárítkozást – először frottír- és lenvászon, majd durva szövésű törölközővel dörzsölte át magát (utóbbi a vérkeringés helyreállítása érdekében), végül puha selyemkendővel törölközött meg (hogy bőre megkapja a megfelelő fényt) – Jacinto lassan, mélyen ásított egyet.

És ez – ez a hosszú, tétova ásítás – aggasztott minket, a barátait és a filozófusokat. Mi hiányozhatott ennek a kiváló férfinak? Egészsége kikezdehetetlen volt; szikrázó értelme az őt körülvevőknek is elég fényt adott; szelleme erős, tiszta és rezzenéstelen volt, s nem árnyékolta be semmi; évi negyvenezer reist jövedelmező birtok állt rendelkezésére; bírta a gúnyos, szkeptikus város minden rokonszenvét – élete árnyéktól mentes, felhőtlen volt, akár a tiszta nyári égbolt... S ő mégis csak ásított – ilyenkor hosszú ujjaival takarta el arcán a sápadtságot és a ráncokat. Harmincéves korára Jacinto úgy meggörnyedt, mint aki súlyos terhet cipel vállán. Úgy látszott, a cselekedeteit meghatározó szomorú erkölcsiség láthatatlan gúzsba kötötte és irányította őt – az ujjaitól egészen az akaratáig. Fájdalmas volt látni azt az undort, mellyel felemelte pneumatikus írónját vagy elektronikus tollát, hogy feljegyezzen egy címet; vagy ahogyan a telefonkagyló után nyúlt, hogy utasítsa a kocsisát. Karjának e lassú mozdulatai, az orrát fintorba vonó ráncok s hosszan tartó, fáradt hallgatásai mind a lelkében visszahangzó kiáltásról tanúskodtak: „Jaj, de unom! De unom!” Világosan látszott: az élet Jacinto számára csak fáradság – vagy azért, mert dolgoz és nehéz, vagy mert érdektelen és üres volt.

Ezért az én szegény barátom arra törekedett, hogy új elfoglaltság és szórakozás után nézzen. Két buzgó és tudós feltalálót – egyikük Angliában, a másik Amerikában dolgozott – bízott meg azzal, hogy folyamatosan tájékoztassák őt, s eljuttassák hozzá azokat a találmányokat, még a kevésbé jelentőseket is, melyek megkönnyíthetik az életet a „Jázminos”-ban. Ő maga Edisonnal állt levelezésben. A gondolkodás mellett Jacinto arra is rengeteg időt fordított, hogy olyan tevékenységeket és érzéseket fedezzen fel, melyek közelebb viszik őt magához az élethez – e tevékenységekhez és érzésekhez a tudás távoli ösvényein át igyekezett eljutni: ezért rágta át magát a januártól márciusig tartó időszakban *A negroid fajták szellemi fejlődésé-nek* hetvenhét kötetén is. Ó jaj! A század szülőttei közül még senki nem tett ilyen sokat azért, hogy megfeledezhesen a való élet sivárságáról. Hiába. Még az ilyen lenyűgöző szellemi expedíciók után is, mint amilyen a negroid erkölcsök tanulmányozása volt, Jacinto kedvetlenül s még nagyobbakat sóhajtva tért vissza közénk.

Ekkor menekült Jacinto Schopenhauer és a *Prédikátorok könyvé-nek* rendszeres olvasgatásához. Hogy ennek mi volt az oka? Kétségtől az, hogy mindkét filozófus megerősítette őt abban az általa vallott, békés és alapos tapasztalatai alapján alkotott nézetében, hogy „minden csak hiábavalóság és fájdalom; hogy minél többet tud valaki a világról, annál nyomorultabb; s hogy Jeruzsálem királyának lenni s megtapasztalni az élet összes örömét csak annyit jelent: átélni összes keserűségét...” De a vasegészségű, gazdag, higgadt és intellektuális Jacinto vajon miért jutott el a legsötétebb kiábrándulásig? Az öreg Grilo ekképp vélekedett a dologról: „A nagyságos úr a bőség zavarában szenved!”

III.

Azt a telet követően, amikor a negroid faj erkölcsének tanulmányozásába mélyedt, s a kert facsoportjait elektromos lámpafűzővel kötötte össze, Jacinto-ra megkerülhetetlen kötelességként várt egy Észak-Portugáliába, a régi torgesi udvarházába való utazás. Jacinto nem ismerte Torgest – tőle szokatlan félelemmel készült hét hosszú héten át a vidéki útra. A birtok a hegyek között feküdt: egyszerű nemesi kúriája mellett még állt az a XV. századi lakótorony, amelyet immár harminc éve a gazdatiszt lakott családjával – egyszerű falusi emberek valahányan, kik a kályhazugban ették meg mindennapi levesüket, és a kúria termeiben teregették szét a búzát száradni.

Jacinto még március elején írt Sousa-nak, Torgesban – bent, a faluban – lakó ügyintézőjének, hogy hozassa rendbe birtokon a tetőt, meszeltesse ki a falakat és üvegeztesse be az ablakokat. Ezután minden olyan dolgot, melyről úgy gondolta: szüksége lehet a két hétre tervezett vidéki lét viszontagságainak csökkentésére hatalmas dobozokba rakatott (alig fértek ki a „Jázminos” kapuján), és gyorsvonattal elküldetett: tollal tömött derékaljakat, karosszékeket, díványokat, Carcel-lámpákat, nikkelből készült fürdőkádadat, a cselédek hívására szolgáló hangtölcséreket és perzsaszőnyegeket a fa padló kényelmesebbé tételére. Az egyik kocsis egy utazókocsival, egy cabriolettel, egy bricskával, öszvérekkel és csörgőkkel indult útnak.

Aztán elindult a szakács is: az edényekkel, a boros-rekeszekkel, a fagyasztógéppel, a szarvasgomba-tenyésztéssel és az óriási üvegekben tárolt ásványvízzel. Már kora hajnaltól kezdve hangos kopácsolás, szegezés zaja verte fel a kastély udvarának csöndjét – mintha egy egész várost építettek volna. Az udvaron felhalmozott csomagok látványa Hérodotosznak a perzsa hadjáratról szóló leírását idézte. Jacinto egészen lesoványodott exodusának előkészületei közepette. Végül egy júniusi reggelen útnak indultunk Grilo-val és harminchét bőrönddel együtt.

Én is elkísértem Jacinto-t, mert nagynénémhez indultam, aki a Torgestól csupán öt mérföldre fekvő Guiãesban lakott. A részünkre fenntartott, zárt vagonban utaztunk párnákkal s egy fogolyhússal és pezsgővel teli kosárral körülvéve. Az út felénél át kellett szállnunk egy másik vonatra – az állomás neve a szépen zengő *ola* szóra hasonlított, s kedves kertjében hófehér rózsák pompáztak. Napsütötte, poros vasárnap volt – a bal oldali peront teljesen megtöltötte a serra-i Szent György körmenetéről érkező tarka embersereg.

A zarándoklat délutánján mindössze három percünk volt az átszállásra. A másik vonat türelmetlenül, sípolva várakozott a perontető mellett. Haragos csengőszót hallottunk. S mi anélkül, hogy egy pillantást is vetettünk volna a magukat kellető szép fiatal lányokra – a tüzes fényű szalagokra, a ragyogó fejkendőkre, az arannyal gazdagon megrakott szoknyákra s a szentnek a kalapokra tűzött képeire – rohantunk, lökdösődünk, utat vágunk magunknak a tömegben, míg végül sikerült felugrani a következő nekünk fenntartott kocsiba, melyre egy táblácska volt tűzve: rajta Jacinto nevének kezdőbetűi. A vonat máris meglódult. Ekkor eszembe jutott a mi Grilo-nk és a harminchét bőrönd! Az ablakon kihajolva, az állomás sarkánál lévő az eukaliptuszok alatt megláttam halomba rakott bőröndjeinket: reményvesztetten küzdött velük néhány, zsinóros sapkát viselő férfi.

Az ülés párnáira roskadva csak ennyit mormoltam magam elé:

– Micsoda szervezés!

Jacinto mellettem – anélkül, hogy kinyitotta volna a szemét – felsóhajtott:

– Micsoda zűrzavar!

Egy órán át haladtunk búzatáblák és szőlőskertek között; a nap változatlan erővel sütötte az átmelegedett, poros ablakokat, azután megérkeztünk a gondim-i állomásra, ahol a kiváló Sousa-nak, Jacinto intézőjének kellett volna minket várnia lovakkal, hogy elindulhassunk a hegyek közé, a torgesi birtokra.

Az állomás virágzó, rózsával és margarétával teli kertje mögött Jacinto azonnal felismerte ponyvával letakart kocsijait.

Mikor kiszálltunk az aprócska, hófehér állomáson, csönd és magány vett körül minket... Se intéző, se lovak! Az állomásfőnök – kitől nyugtalanul kérdeztem meg: „nem érkezett még meg Sousa úr? ismeri egyáltalán Sousa urat?” – barátságosan emelte meg paszománnyal díszített sapkáját. Kicsattanóan kövér fiatalember volt – arca, akár a nyári alma –, s egy verseskötetet tartott a kezében. „Nagyon is jól ismeri Sousa urat! Három hete még kártyáztak is Sousa úrral! De sajnálatára, ma délután még nem látta!” A vonat eltűnt a folyó fölött tornyosuló sziklák mögött. Egy hordár füttyöreszve cigarettát sodort magának. A kerítés mellett feketébe öltözött öregasszony bóbiskolt tojásokkal teli kosara mellett. És hol lehet a mi Grilo-nk, no meg a bőrröndjeink?... Az állomásfőnök mosolyogva vonta meg húsos vállát. A csomagok minden bizonnyal a fehér rózsákkal díszített állomáson – melynek neve az *ola* szóra hasonlított – ragadtak. Mi pedig teljesen elveszettnek éreztük magunkat a vad hegyek között: se intéző, se lovak, se Grilo, se csomagok.

Miért is részletezném tovább e sajnálatos eseményt? Az állomás mellett ráakadtunk egy, a hegyoldalon lakó családra, akik a torgesi uradalom bérlői voltak: egy sovány kancát, egy fehér szamarat, egy fiút s egy vadászkutyt adtak mellénk, hogy elkísérjenek Torgesba. S mi nekivágtunk, hogy végigjárjuk azokat az ösvényeket, melyeket már XV. századi Jacinto-k is használtak hogy eljussanak a folyóhoz. Áthaladtunk egy deszkából ácsolt, ingatag kis hídon, mely egy pisztrángokban bővelkedő folyócska két partját kötötte össze – s máris elfelejtettük a csomagokat az istenáldotta táj váratlan, semmi más-hoz nem hasonlítható szépsége láttán. Az odafent lakó isteni művész valószínűleg egyik idilli, ünnepélyesen ihletett reggelen alkotta meg ezt a hegyet.

Legalább annyira hatalmas volt minden, mint amennyire szép... Megénekelni mindezt – a selymes, zöld völgyeket; a

szentséggel átítatott ligeteket; a virágoktól roskadozó gyümölcsösöket; a daloló források frissességét; a magasban fehérülő kápolnákat; a mohával benőtt sziklákat; a mennyei édességet árasztó levegőt; a természet minden fenségét és szépségét – nem ilyen hétköznapi embernek való, mint jómagam. És azt hiszem, Horatius mesternek sem. Ki tudná kellőképpen lefesteni az ehhez hasonló, egyszerű, ám leírhatatlan dolgokat? A lassú kancán ülő, előrébb haladó Jacinto ezt mormolta:

– Ó... micsoda szépség!

Én magam – kicsit lemaradva, lábam a szamar két oldalán lógatva – így sóhajtottam fel:

– Ó... micsoda szépség!

A vidor patakok kacagva ugráltak szikláról sziklára. Virágzó, gyönyörű faágak súrolták arcunkat gyengéd szeretettel. Nyárfáról gesztenyefára ugrándozva egy rigó követett minket már egy ideje, s dicséretünket zengte. Drága hegy, mely marasztalna minket... Ó... micsoda szépség!

A csodálkozó „Ó”-ok közepette szabályos vonalú, előkelő bükkfasorhoz érteztünk. A kísérőnk – kinek lábánál ott ugrált kutyája – állatainkat: a kancát és a szamarat nógatva felkiáltott:

– Hát itt is volnánk!

És valóban: a faszor végén már látszott a birtok kapuja, melynek fényét egy ütött-kopott, mohás kőcímer emelte. Odabent dühödten ugattak a kutyák. S alighogy Jacinto-val átléptük a birtokhatárt – jómagam Sanchóként egy szamaron – egy ősz, pap módra nyírt hajú öregember szaladt elénk mellény és felöltő nélkül: arcán rémület, kezét ijedten emelte a magasba. Zé Brás volt, a gazdatiszt. És ott rögtön, a kutyaugatás közepette bonyodalmas történet bontakozott ki előttünk a szegény, elképedt Brás előadásában – Jacinto arcát hamarosan a düh pírja színezte. A gazdatiszt nem várta a nagyságos urat. Senki nem várta a nagyságos urat. (Az öreg *naccságos ur*-at mondott.)

Az intéző, Sousa úr május óta nincs itt, az édesanyját ápolja, akit megrúgott egy öszvér. És biztosan téves volt a címzés, el-

kallódtak a levelek... Mert hát Sousa úr csak szeptemberre, a szüret idejére várta a nagyságos urat. A házban még semmihez sem fogtak hozzá. És, a nagyságos úrra nézve sajnálatos módon, a háztetőn még nincsenek cserepek, az ablakokon sehol sincs üveg...

Érthető elképedéssel fontam össze karomat. És a csomagok, melyeket olyan körültekintéssel állítottak össze már áprilisban a torgesi útra – melyek telis-tele voltak matracokkal, a kényelem és a civilizáció kellékeivel?... A mit sem értő, zavarodott gazdatiszt apró szeme most tágra nyílt – már-már könnyezett. A csomagok?! Semmi nem érkezett, nem is tudnak róla. Zé Brás zavarában átkutatta értük az udvar árkádjait, sőt: még a zsebeit is... A csomagok? Nem, a csomagok nincsenek sehol!

Ekkor valahonnan előkerült Jacinto kocsisa (aki a lovakat és a kocsikat hozta), s komoly képpel odalépett. Ő már a civilizáció gyermeke volt – és rögvest elkezdte szidni a kormányt. Hogy amikor ő még S. Francisco grófjánál szolgált, neki is elveszett két, madeirai óbort és a felesége fehér ruháját tartalmazó csomagja a városból a hegyekbe vivő úton: mindez a kormány hanyagsága folytán. Ő tanult az esetből, és nem bízván meg saját véreiben, nem indult el a kocsikkal: így aztán ez minden, ami a nagyságos úrnak megmaradt: a bricska, a cabriolet, a kupé és a csörgők. Csak hát, ezekben a fránya hegyekben nincsen olyan út, ahol használni lehetne őket. A birtokra pedig csak nehéz ökrösszekerekkel lehet feljutni – ezért inkább lent hagyta őket az állomáson, ott állnak vászonponyvával letakarva...

Jacinto lába földbe gyökerezett: előttem álldogált, kezét zsebre vágta:

- És most?

Nem maradt más, mint elvonulni, megenni Zé Brás húslevését és lefeküdni a szalmára, melyet a sors rendelt nekünk. Felmentünk a lépcsőn. Védőtetővel borított, fedett teraszra ér-

tünk, mely végighúzódott a ház elején: hatalmas gránitoszlopai között földdel telerakott ládák álltak, szegfű virágzott bennük. Letéptem egyet. Beléptünk. S az én szegény Jacinto-m végre megcsodálhatta kúriája termeit. Hatalmasak voltak – a magasba vesző falak a meszelés, az idő és a gondoskodás hiánya miatt teljesen már teljesen elfeketedtek – s üresek, vigasztalanul kopárak voltak: csupán néhány halom kosár és a sarokba támasztott kapák mutatták az élet nyomait. Fenn a magasban, a tölgyfazsindelyeken fehér foltok fénylettek – a késő délutáni fakó égbolt derengett át a tetőn éktelenkedő lyukakon. Egyetlen ép ablak sem volt. Lábunk alatt néha megnyikordult, meghajolt egy korhadt deszka.

Aztán megálltunk az utolsó, legnagyobb teremben, ahol két magtároló hombár állt: ide tettük mindazt, ami megmaradt a harminchét bőröndnyi holmiból: világos színű felöltőinket, egy sétapálcát és a *Jornal da Tarde* egy számát. Az üveg nélküli ablakokon túl látszott a fák teteje, a folyó túlpartján magasodó hegyek sora; az erős hegyi szél pedig – mintha csak nyitott teraszt járna be – szabadon áramlott be, a vad fenyvesek illatát hozva magával. Lentről, valahonnan a völgyek mélyéről magányos, szomorú hang szólt: pásztorlány énekelt.

Jacinto csak hebegett:

– Ez rettenetes!

Én azt mormogtam:

– Ez a vidék!

IV.

Zé Brás eközben elment – egyfolytában a fejét fogta –, hogy elrendezze a vacsorát a *naccságos urak*-nak. Szegény, az események ilyen alakulása miatt lesújtott Jacinto, aki nem volt felkészülve a civilizáció ilyen váratlan elvesztésére, erőtlenül kikönyökölt az egyik ablakon, s onnan bámult ki a hegyekre.

Én pedig – akinek nem voltak ismeretlenek a hegyi szellők és a pásztorlány éneke – a kocsissal elkísértettem magam a konyhába: az oda vezető lépcsők és folyosók homálya inkább a sűrű pókhálóknak, mintsem a szürkületnek volt betudható.

A konyha sötét, koromszínű tónusok és formák hatalmas egyvelege volt, s vörösen izzó tűzhely terpeszkedett benne a döngölt padlótól egészen a mennyezetig: hatalmas lábasok rotyogtak rajta, a teteje pedig a magasba vészett, ahol a gomolygó füstbe burkolózva sűrű vasrács szűrte meg a kinti fényt. Odabent izgatott, fecsegő asszonycsapat valamiféle szent hevülettel kopasztotta a tyúkokat, ütötte fel a tojásokat s tisztította a rizst... Középen forgolódott a még mindig kábult, derék gazdatiszt – ahogy meglátott, odarontott hozzám, s biztosított arról, hogy „a *naccságos urak* vacsorája egy szemhunyas alatt kész lesz”. S – mivel én rákérdeztem az ágyakra – bátortalanul, halkán motyogott valamit „a földre letett szalmazsákokról”.

– Az éppen jó lesz, Brás úr! – nyugtattam meg azonnal.

– Istennek legyen hála! – suttogetta a derék férfiú, aki minden bizonnyal élete legnehezebb óráit élte át.

Mikor a vacsorával és a fekhellyel kapcsolatos megnyugtató hírekkel visszatértem a konyhából, az én Jacinto-m még mindig az ablaknál állt, s csak itta magába a hegyeken és a völgyeken lassan, nyugodtan szétterülő alkonyat édes békeségét. Fenn az égen már ragyogott egy csillag: az esthajnalcsillag – vagyis mindaz, mit a mi keresztényi égboltunk Vénusz drága bájaiból megőrzött. Jacinto soha nem szentelt különösebb figyelmet e csillagnak – mint ahogyan még nem volt tanúja a dolgok édes elszenderülésének sem. Mindez – ahogyan a hegyek és az erdők sötétre váltanak, a fehér házacsók elmerülnek a homályban, a völgyekből szomorú harangszó hallatszik, s a mezőkön patakocskák suttoget – számára újdonság volt. Én odább álltam meg, egy másik ablakmélyedésben. Ő felsőhajtott: olyan ember módjára, aki végre megpihenhet.

E szemlélődés közepette talált ránk Zé Brás a kellemes hírrel, hogy az *estebéd* elkészült. Egy távolabbi, még üresebb és feketébb szobában várt ránk. Az én túlcivilizált Jacinto-m igazi rémülettel hőkölt vissza. A piszkos falnak támasztott, kendővel letakart, egyszerű fenyőasztalon faggyúgyertya állt – a sárgaréz gyertyatartóba félig beleolvadva –, s megvilágította a két sárga tányért s mellette a faragott fakanalat és az öntöttvas villát. A vastag, fénytelen üvegpoharak oldala vörösbe játszott – tanúskodva ezzel a sok-sok szüretről, melynek részesei voltak. Az olajbogyóval rakott agyagtálacsákák görögös egyszerűségükkel még Diogenész elismerését is kivívták volna. A széles kucoricakenyérbe hatalmas kést szúrtak... Szegény Jacinto!

Ám ő mindenbe beletörődve leült, s hosszasan, alaposan törölgette kendőjével az elfeketedett villát és a fakanalat. Majd – még mindig csendben – bizalmatlanul szedett egy kanálnyit a tyúkhúslevesből. Megkóstolta, aztán rám, társára és barátjára emelte meglepetten csillogó tekintetét. Azután ismét lenyelt egy kanálnyit a levesből – ez már nagyobb volt, s tovább tartott. Elmosolyodott, és csodálkozva mormolta maga elé:

– Ez jó!

A leves valóban fenséges volt a májjal és zúzával: illatától elgyöngült az ember. Én háromszor is, bőven szedtem belőle, de a javát Jacinto ette meg. Ám Zé Brás hamar félretette az asztalról a gyertyát és a kenyeret, s hatalmas mázas tálat hozott, mely színültig tele volt babos rizzsel. Nos – annak ellenére, hogy a bab (melyet a görögök *ciboria*-nak neveztek) a civilizáció jelesebb koraszakaihoz tartozott, s olyképpen szolgálta a tudást, hogy a galáciai Sikyonban templomot emeltek tiszteletére, Minerva Ciboriának szentelve –, Jacinto ki nem állhatta ezt az ételt. Azért bátortalanul bár, de megkóstolt egy villányit. Szeme – melyet a félhomály megnagyobbított – ismét a tekintetemet kereste. Újabb villányi rizs, újabb próbálkozás... És mit mondott az én kielégíthetetlen igényű barátom?

– Fenséges!

A friss hegyi levegő volt az oka? Vagy az alatt fazekaikkal csörömpölő, a *Fordulj ide, galambom*-at éneklő asszonyok művészete? Nem tudom – de Jacinto dicsérő szavai fogásról fogásra erőteljesebbek, határozottabbak lettek. Míg végül a nyárson süített, aranyszínű jérce előtt ülve felkiáltott:

- Mennyei!

De semmi sem töltötte el akkora lelkesedéssel, mint a bor, melyet öblös kancsóból töltöttünk: ízletes, testes, életteli, tüzes bor volt, s több volt benne a szellem, mint néhány költeményben vagy szent könyvben! Miközben a faggyúgyertya fényénél vizsgálgattam az egyszerű poharat, melyben könnyű tajtékot vetett a bor, felidéztem azt az idilli napot, amikor Vergilius Horatius házába térve, a lugasban megénekelte a raeliai sápadt borok zamatát. S Jacinto – kinek soha nem látott pír színezte schopenhaueri sápadtságú arcát – máris suttogetta az oly kedves verssort:

Rethica quo te carmina dicat

Vajon ki szól áldott szavakkal ezeknek hegyeknek áldott boráról?!

Ilyen örömök között, Zé Brás figyelő tekintete előtt költöttük el vacsoránkat. Aztán visszatértünk a ház különleges élvezetet nyújtó részébe, az üvegezetlen ablakokhoz, hogy néma csöndben tovább csodáljuk a ragyogó nyári égboltot, mely a számtalan csillaggal úgy nézett ki, mint valamilyen, a sötétlő hegyek fölé akasztott, mozdulatlan, sűrű aranylő porfüggöny. Ahogyan azt már az én Jacinto-mon is megfigyeltem, a városi ember sohasem vizsgálta a csillagokat a lámpák miatt – hiszen ezek elhomályosították a ragyogásukat –, s épp ezért sohasem létezett a világegyetemmel való teljes harmóniában. A nagyvárosok lakói a saját házaikhoz tartoznak, vagy – ha erős szociális érzéssel vannak megáldva – esetleg a kerületükhöz is. Minden, ami körülveszi őket – a hatemeletes, magas épületek, a füstös kémények, az omnibusz nehézkes, lassú

csattogása, a városi lét rabságba kényszerítő szövege – egyúttal el is választja őket a természet többi részétől... De mennyire másképpen van ez egy hegy csúcsán, ahol Torges is fekszik! Itt a csillagok közlőről ragyognak felénk, akár az értelmes emberi szemek – egyesek mennyei közönnyel szegeződnek ránk, mások idegesen hunyorogva, hívogatóan, mintha éppen saját titkaikat akarnák felfedni, vagy meg akarnák érteni a mieinket... S lehetetlen nem érezni azt, hogy ezek a végtelen világok s a mi aprócska testünk valahogyan összetartoznak. Mindahányan ugyanannak az akaratnak eredményeként jöttek létre. Mindahányan e magától értetődő akaratnak megfelelően cselekszenek. Mindahányan – az Uránusztól Jacinto-ig – egyetlen lény kivetülései csupán, s különböző átalakulások után végül ugyanennek az egységnek lesznek ismét részei. Nincs vigasztalóbb gondolat annál, hogy én, te, az a hegy amott, a nap – mely most elrejtőzött ugyan – mind ugyanannak a Mindenségnek vagyunk aprócska molekulái, melyet egyazon törvény irányít, s mely ugyanazon cél felé tart. Kik vagyunk hát? Erőtlen formák, melyet egyetlen erő lök előre. Noha csupán mulandó, mégis örömteli vigaszt jelent tudni, hogy tehetetlen, akarattalan porszemekként sodródunk a hatalmas szélben; hogy apró cseppek vagyunk a patak vizében! A szoba sötétjében Jacinto helyeselt. Sem ő, sem én nem tudtuk e gyönyörű csillagok neveit. Én szellemi szülőanyám, a coimbra-i egyetem bugyraiból kikerült diplomásként súlyos és végtelen tudatlanságom folytán. Jacinto pedig azért, mert óriási könyvtárában *háromszáz-tizennyolc* kötet foglalkozott csillagászattal! De mit érdekelt minket, hogy azt a csillagot vajon Szíriusznak, azt a másikat meg Aldebarannak nevezik-e? Őket vajon mennyire érdekelte, hogy egyikünket Josénak, másikunkat Jacinto-nak hívják? Ugyanannak az örökkévaló lénynek voltunk átmeneti megjelenési formái – és ugyanaz az isten lakozott bennünk. S – ha ezt ők is ekképpen értelmezték – mindannyian együtt (mi egy hegyvidéki kúria ablakában, ők a csodás végtelenségben) egy-

azon szentséges eseménynek, az isteni kegy megnyilvánulásának voltunk éppen részesei – tudatában voltunk egységünknek, s egyetlen pillanatra tudatunkban mindannyian isteni lényekké váltunk.

Borongós filozofálgatásunknak Zé Brás vetett véget, aki gyertyával a kezében jött értünk, mondván: „elkészültek a *naccságos ur-ak* fekhelyei”. A gondolatok világából örömmel szálltunk alá a való életbe – s hogy hová tartottunk mi, testvérei a csillagoknak? Két komor, boltíves szoba várt minket a sarokban a földre tett matracokkal, melyeket színes kartontakaró borított; fejtől egy ládára állított sárgaréz gyertyatartó, lábtól pedig – mosdó gyanánt – egy faszékre tett mázas cseréptál!

Túlcivilizált barátom csendben megtapogatta a matracot: kemény volt, mint a gránit. Aztán fejét kedvetlenül a kezébe hajtva megállapította, hogy a csomagok híján nincsen sem papucs, sem hálóruhája! Ismét csak Zé Brás intézkedett: szegény Jacinto-nak két hatalmas fapapucsot hozott és – hogy szibarita kényelemhez szokott testét betakarhassa – a gazdaasszony egyik óriási ingét, mely a vezeklőcsuhánál is érdesebb anyagból készült, s redői olyan merevek és kemények voltak, mintha csak fából faragták volna őket... Jacinto megnyugtató-sára felidéztem, hogy Platón a *Lakoma* megírása közben s Xenophón a „Tízezrek” irányításakor még keményebb hálóhelyen aludt. A kemény matrac megedzi a lelket is – s csupán egy vezeklőcsuhát visel az, aki a menny kapuján belép.

– Van magánál valami olvasnivaló? – kérdezte szórakozottan és hűvösen a barátom. – Ha nem olvasok este, nem tudok elaludni.

Csak a *Jornal da Tarde*-nak az a száma volt nálam, amelyet kettőbe téptem, s testvériesen megosztottam vele. S aki akkor nem látta Jacinto-t, Torges urát a matrac szélére, a ládára csepegő gyertyához húzódva ülni – lábai az óriási papucsokba bújtatva, ő maga pedig szinte elveszett a gazdaasszony csupa redő ingében –, miközben az *Jornal da Tarde*-nak, a kifutófiúk

lapjának egyik felét olvasgatja zavaros szemekkel, nem ismerheti a reményvesztettség élethű, valóságos képét!

Így hagytam ott, s spártai keménységű matracomon nyújtózva hamarosan már aludtam is: álmom eleinte teljesen egyszerű, vidám volt – ám hirtelen a Vénuszon találtam magam, ahol szilfák és ciprusok között lévő gyümölcsöskertben Platón üldögélt Zé Brással – láthatóan egyenjogú szellemi társakként – s raeliai bort ittak a torgesi poharakból! Hirtelen a XIX. századot taglaló vita közepén találtam magam. Távolabb, a tölgyeseknél is magasabbra nyúló rózsaligetek között márványból épített város fehérlett, s szent énekek dallama szállt. Arra már nem emlékszem, mit mondott Xenophón a civilizációval és a fonográfal kapcsolatban. Ám ekkor minden összekuszálódott: hatalmas, sötét fellegek közeledtek, mögöttük Jacinto lovagolt egy számaron, melyet sarkával, ostorcsapásokkal, kiabálva ösztökélt minél gyorsabb haladásra – tovább, a „Jázminos” felé!

V.

Másnap kora reggel – csendben, nehogy felébresszem Jacinto-t, aki mellén összefont karral, békésen aludt gránitfekhelyén – elindultam Guiãesba. S az itt eltöltött három hét alatt – ebben a faluban még Dénes király korabeli szokások éltek – semmit sem hallottam az én vigasztalan barátomról, aki már bizonyosan megszökött a lyukas háztetők alól, vissza a civilizált életbe. Aztán egy perzselő augusztusi reggelen elhagytam Guiães, újra végigmentem a bükksor fái között, s a pásztorkutyák dühödt ugatása közepette átléptem a torgesi birtok kapuját. A magtár ajtajában megjelent Zé Brás felesége – láthatóan izgatott volt. Azonnal elújságolta, hogy Jacinto uraság (mert Torgesban a barátom bizony uraság volt) Sousa-val lement a freixomili mezőkre.

– Tehát Jacinto uraság még itt van?

A *naccságos úr* még mindig Torgesban van – és marad a szüretre is! És valóban: észrevettem, hogy a kúria ablakait beüvegezték; az egyik sarokban meszesvödröket hagyott valaki; kőműveslétra állt a verandának támasztva s az egyik nyitott hombárban, a bálázásra váró szalma tetején két macska aludt.

- És Grilo? Előkerült aztán?
- Grilo úr amott van a gyümölcsösben, az árnyékban üldögél.
- Hmm. És a bőröndök?
- Jacinto uraságnak már megérkeztek a bőrszakja...

Istennek hála! Az én Jacinto-mhoz végre megérkezett a civilizáció! Elégedetten léptem be a házba. A fogadótermet – melynek fapadlóját megjavították és felcsiszolták – viaszosvászonnal takart asztal, fenyőfatányérok, barcelosi fehér edények és szalmafonatos székek díszítették, a meszelt falak egy újonnan épített kápolna frissességét sugározták. A szomszédos, szintén ragyogóan fehér szobában három madeira-i, veszőfonatos karszék kínált nem várt kényelmet széles karfáival és vászonpárnáival; a fenyőasztalra készített miniszterpapír, a tölgyfa gyertyatartó és a vastos tintatartóba szúrt tollak a humán tudományok nyugodt, derűs tanulmányozásáról tanúskodtak; a falra két szöggel polcocskát rögzítettek, melyen négy vagy öt, bekötött és sokat forgatott könyv sorakozott: a *Don Quijote*, egy Vergilius-kötet, egy *Róma története* és Froissart *Króniká*-ja. A következő szoba minden bizonnyal Jacinto uraság szobája volt – tiszta és puritán berendezésű diákszoba egyetlen vaságygal, vas mosdótállal és az egyszerű fogásra akasztott ruhákkal. Minden tisztaságról és rendről tanúskodott. A zárt ablakok visszaverték az augusztusi nap melegét, mely odakint már teljesen átforrósította az ablakpárkányokat. A vízzel fellocsolt padló kellemes hűvösséget árasztott. Egy öreg, kék vázában csokornyí szegfű illatozott, s vidámmá varázsolta a szobát. Nesz sem hallatszott. S e templomi nyugalomba belépve elnyújtóztam az egyik vesszőből font székben, bágyadtan fellaپoztam a Vergilius-t, s halkán mormolni kezdtem:

*Fortunate Jacinthe! tu inter arva nota
Et fontes sacros frigus captabis opacum*

Az isteni költőfejedelmet olvasgatva csaknem elszunnyadtam: ismerős kiáltás ébresztett fel. A mi Jacinto-nk volt. Ahogy ránéztem, olyan növényt juttatott eszembe, mely csaknem teljesen elfonnyadt és elpusztult a sötétben, ám a napfényre kerülve s bőven megöntözve új életre kelt. Cseppet sem volt görnyedt. Túlcivilizáltságának sápadtsága – a hegyi levegőnek vagy talán az igazi étellel való újraegyesülésének köszönhetően – egészséges barnára változott, mely kihangsúlyozta férfiasságát. Szeme, mely a városban mindig a borongós alkonyt idézte, most a legragyogóbb déli verőfényt tükrözte: hatalmasan, magabiztosan csillogott, s őszintén csodálkozott rá a dolgok szépségére. Hervatag ujjjaival már nem takarta el arcát – határozottan dobolt velük combján... Ki az az ember, akit én eddig ismertem? Jacinto önmaga újramegtestesülése volt. Miközben időről időre vidáman dobbantott fehér cipőivel a padlón, elmesélte, hogy három, Torgesban töltött nap után úgy érezte, teljesen megnyugodott: vetetett egy puha matracot, beszerzett öt, még nem olvasott könyvet – és most itt van.

– Egész nyárra itt maradsz?

– Örökre itt maradok! S most gyere velem, te városi polgár, és kóstold meg a pisztrángot, amit én magam fogtam: majd megtudod, milyen a mennyország!

A pisztráng valóban mennyei volt. S járt mellé hideg karfiol- és zöldbabsaláta, no meg azæsi fehér bor... De hát ki is tudná méltóképpen megénekelni e hegyek ételeit és italait?

Késő este, a pihenő befejeztével sétáltunk egyet a hatalmas, hegyeken és völgyeken elnyúló birtokot szegélyező utakon. Jacinto meg-megállt, és szeretettel elnézegette a magaslatokat. Nyitott, erős tenyerével megütögette a gesztenyefák törzsét, rég nem látott barátokként üdvözölve őket. Minden vízszugár, minden fűcsomó, minden szőlőtőke – mintha a saját gyermeke lett

volna, akiért felelősséggel tartozik. Felismerte az egyes nyárfákon éneklő rigók némelyikét. Meghatottan kiáltott fel:

- Jaj, milyen szép is a lóhere virága!

Éjjel, a kemencében sült gödölye elköltése után – melyhez a jó Horatius mester ódát írt volna (vagy akár egy hősi éneket is) – a sorsról és az életről beszélgettünk. Én – csipetnyi szarkazmussal – Schopenhauert és a *Prédikátorok*-at idéztem... Ám Jacinto megvetéssel vonta meg vállát. Bizalma, mellyel az életnek e két, sötét értelmezője iránt viseltetett, elolvadt, akár a hó, amelyre rásüt a nap. Micsoda szamárság! Az a kijelentés, hogy az élet csupán hosszú illúzió volna, épp olyan, mint valamely nagyszabású rendszer felépítése az életnek egy sajátos, kicsinyke szeletét alapul véve, s kizárva belőle a többi – gőgös és idült ellentmondás. Éppen olyan ez, mintha ő, Jacinto egy, az udvarban nőtt csalánbokorra mutatva győzedelmesen kinyilatkoztatná: „Itt van egy csalánbokr! Ennélfogva az egész torgesi birtok csupa csalánbokrokából áll.” – De elég, ha a vendég felemeli a tekintetét, s máris látja a gabonaföldeket, a gyümölcsösöket s a szőlőskerteket!

Aztán meg nézzük csak meg ezt a két hírneves pesszimistát: az egyik, a német hogyan ismerhette az életet, melyből oly nagyképpű fennköltéssel csinált megmásíthatatlan, szomorú elméletet? Mi mindent is tudhat az az ember, aki – mint ez a zseniális komédiás – egy sötét vidéki fogadóban él ötven évig, s aki csak annyira emeli fel szemüvegét könyveiről, hogy egy pár szót váltson kerek asztalánál a helyőrségben szolgáló zászlósokkal! S a másik, a zsidó férfi, az *Énekek éneke* szerzője, Jeruzsálem kínosan pedáns királya, aki csak hetvenöt éves korában – mikor reszkető kezéből végleg kiszáll az erő, s háromszáz ágyasa nevelésesen soknak bizonyul öreg teste számára – ébred rá arra, hogy az élet merő illúzió. Az egyik olyasvalamiről állít fel gyászos tételeket, amit nem ismer – a másik pedig olyan dologról, melyre nem képes. De lenne Schopenhauer élete olyan teljes és mozgalmas, mint Cézáré – hol lenne most a schopen-

hauerizmus? Ha ez az irodalomba bele-belekapó, Jeruzsálemet oly sok épülettel gazdagító és annyi mindenre megtanító kényúr visszakapná életerejét – ugyan hol lenne a *Prédikátorok könyve*? Egyébként is: mire jó az életet dicsérni vagy kárhoz-tatni? Szerencsés vagy fájdalommal teli, eredményes vagy teljesen üres: mindegy – élni kell. Bolondok azok, akik – hogy átvészeljék – rögtön a bánat és a kiábrándultság fátylaiba burkolóznak, mert így útjuknak még azok a szakaszai is sötétben maradnak, ahol egyébként ragyogóan süt a nap. A Földön minden él – s csak az ember érzi át az élet fájdalmas és kiábrándító voltát. Annál inkább érzi ezt, minél inkább felnagyítja s összegyűjti a szellem azon műveit, melyek őt emberré teszik, s elválasztják a természet többi, oktalan és tétlen részétől. S az ember a civilizáció legmagasabb fokán tapasztalja meg a legnagyobb fokú unalmat is. A bölcs ezért beéri a civilizáció legcsekélyebb jelenlétével is: feje fölött szalmatető, egy kapavágásnyi föld s mag, melyet belevethet. Vagyis ahhoz, hogy visszakapjuk a boldogságot, vissza kell térnünk a Paradicsomba – s ott maradni nyugalomban, egyetlen fügelevéllel takartan, a civilizációt teljes mértékben nélkülözve, s rácsodálkozva a kakukkfű közt ugráló bárányra: anélkül, hogy a tudás fájának megismerése akár kívánságként is felmerülne bennünk! *Dixi!*

Csodálkozva hallgattam ezt a vadonatúj Jacinto-t. Igazi újjászületés volt ez: nagyszerű, akár Lázáré. A *surge et ambulá*-ra, melyet Torges csermelyei és ligetei sügtak neki, felemelkedett a pesszimizmus sírjából, megszabadult poole-i szövetből varrott öltönyétől, *et ambulabat*, s boldog életet kezdett élni. Szobámba visszatérvén – a vidéki léthez s az optimizmushoz olyanmilyra illő édes órákban –, megfogtam barátom immár erős kezét, s mivel úgy véltem, végre rátalált az igazi valóságra, hiszen birtokolta az igazi szabadságot, a tiburi bölcselő szavait idézve a legjobbakat kívántam neki:

Vive et regna, fortunate Jacinthe!

Kicsivel később, a kettőnket elválasztó nyitott ajtón át friss, gyermeki, tiszta és nyugodt nevetést hallottam. Jacinto volt az: a *Don Quijote*-t olvasta. Ő, szerencsés Jacinto! Megőrizte a kritika éles fegyverét, s övé lett a nevetés isteni adománya is!

Eltelt négy esztendő, s Jacinto még mindig Torgesban él. Kúriája falai mindig frissen meszeltek, bár díszítetlenek.

Telente vastag gyapjúkabátot vesz magára, s a tűznél melegszik. Ha Grilo-t vagy a cselédlányt akarja hívni: tapsol, akár Cato tette. Ráérő idejében már elolvasta az *Iliász*-t. Szakállat növesztett. A mezei utakat járva meg-megállítja a gyerekeket, s elbeszélget velük. A hegyvidéken lakó emberek mind csak dicsérik. Azt beszélnek, feleségül vesz egy erős, egészséges, szép guaiāesi lányt. Bizonytalán olyan nemzetség fog ott felnőni, amely hálával gondol az Úrra!

Mivel Jacinto nemrég megkért arra, hogy vigyek el neki néhány könyvet a könyvtárából (egy *Buddha életé*-t, egy *Görögország történeté*-t és Szalézi Szent Ferenc munkáit), négy év múltán újra elmentem az elhagyatott „Jázminos”-ba. A puha karamáni szőnyegen lépteim szomorú visszhangot vertek: akár egy halottasházban. A brokátok mind meggyűrve, darabokra hasogatva. A falakon úgy függtek a csengők és az elektromos áram vezetékai, akár a gödrükből kifordult szemgolyók s a rézdrótok a falból kiszabadulva hosszan tekergőztek: boldog pókok vették birtokba s fonták tele őket sűrű hálójikkal. A könyvtárban sűrű porréteg alatt, süket csöndben pihent a sok évszázadnyi tudás. A filozófiai rendszereket leíró könyvek gerincén penész burjánzott; a molyok mohóságukban eltüntették az egyetemes történet kötetait: a rothadó irodalom édeskés szaga járta be a helyet – arcomra kendőt szorítva megborzongtam a gondolatra, hogy hírmondója sem maradt a húszezernyi kötetnek! Szerettem volna megmosni a kezem, mely mocskos lett az emberi tudás e rothadó maradványaival való érintkezéstől. Ám a csodás mosdók a fürdőszobában – csupa rozsdá, bera-

gadt, megrepedt fém valamennyi – most egyetlen csepp vizet sem adtak; s mivel ezen az áprilisi estén esett, ki kellett mennem a teraszra, hogy megvárjam, míg az égi áldás tisztára mos.

Lefelé menet bementem Jacinto dolgozószobájába – fekete kupacba botlottam, mely vas alkatrészekből, kerekekből, lemezekből, csengőkből, csavarokból állt... Megnyitottam az ablakot, s hamarosan felismertem a helyükről a földre dobott, piszkos, az évek alatt felgyűlt por által tönkretett telefont, teatront, fonográfot s az összes többi szerkentyűt. Féltérítettem az emberi alkotás e maradványait. A kinyitott, helyükről kitépett betűinek feketéllő helyét mutató írógép olyan volt, mint egy fogatlan, öreg száj. A telefont csúnyán összetörték: most kitépett drótbelsőseibe gabalyodva pihent.

A fonográf elferdült, csorba tölcserében bogarak nyüzsögtek. S e zseniális találmányok olyan szánalmasan, oly groteszk módon heverték szanaszét, hogy – mintha csak valami jó tréfát halottam volna – nevetve mentem ki e túlcivilizált kastélyból.

Az áprilisi eső hamarosan elállt: a karmazsinvörös-arany alkonyatban a város távoli tetői feketéllettek. S ahogy a ragyogóan friss utcákon sétáltam, arra gondoltam, hogy ez a mi dicsőséges XIX századunk épp olyan, mint ez a nap az elhagyatott „Jázminos”-ban, s hogy mindenki más – az életnél s a boldogságnál sokkal tisztább bizonyosságtól vezéreltetve – úgy rúgott volna az eltúlzott civilizáció szemetébe s nevetett volna e hatalmas, haszontalan és rozsdával borított ábrándkép vesztén, ahogyan azt én tettem.

Ebben az órában, torgesi teraszán, az est szelíd békéjében, az elsőként megjelenő csillag fényénél Jacinto – fonográf és telefon nélkül, visszatérve az egyszerű élethez – minden biztonnal az ökörcsordát hajtó pásztorok énekét hallgatta.

Bátyi Orsolya fordítása

GENEBRO BARÁT

I.

Még élt az umbriai hegyek magányába burkolózva az isteni Assisi Ferenc – amikor az emberek már barátjának és tanítványának, Genebro barátnak szent erényességét magasztalták szerte Itáliában.

Valóban, Genebro barát tökéletesen megtestesítette valamennyi keresztényi erényt. Lelkéből a bűn legapróbb gyökereit is kigyomlálta hosszas, állandó imádkozással, így az olyan gyógyó és tiszta volt, mint azok az égi kertek, amelyeket az Úr öntöz és ahol csakis hófehér liliomok nőnek. Húsz évi kemény és fenséges bűnbánat gyakorlása után a kolostorban, már nem félt a kísértéstől, és már csuhájának egyetlen legyintésével képes volt elűzni a legrémisztőbb és a legédesebb csábításokat is, mintha csak szemtelenkedő legyek lettek volna. Felebaráti szeretetét, amely úgy borított be mindent és olyan jótékony volt akár a nyári harmat, nem csupán a szegények nyomorára, de a gazdagok bánatára is kiterjesztette. Legalázatosabb alázatában önmagát még egy féregnél is kevesebbnek tekintette. A vad bárárok, akiknek tornyai sötéten neheztedek Itáliára, tisztelettudóan és fejet hajtva fogadták ezt a mezítlábas, rongyos ferences barátot, aki a szelídségre tanította őket. Rómában a Lateráni Szent József templomban, Szent Honorius pápa megcsókolta csuklóján a bilincs okozta sebeket, amelyeket akkor szerzett, amikor a rabszolgák iránti együttérzésből maga is elszenvedte a rabszolgaságot Mouramában. És minthogy ebben az időben még jártak angyalok a Földön, szárnyukat elrejtve, vándorbotlat a kezükben, az ősi, pogány utakat követve, vagy erdőkön átkelve nemegyszer találkozott egy-egy elmondhatatlanul szép léggennyel, aki rámosolygott és halkán azt mondta:

-Jó napot, Genebro barát!

Egy napon, amikor ez a csodálatraméltó istenszegénye Spoletóból Terni felé tartott és megpillantotta a reggeli nap fényében és ég kékjében egy tölgyekkel benőtt dombon Otofride kastélyának romjait, eszébe jutott Egidio nevű barátja, aki szintén a Angyalos Szűz Mária monostor egykori novíciusa volt, és aki éppen ennek a pusztaságnak a magányát választotta, hogy közelebb kerüljön Istenhez: itt élt egy nádkunyhóban a romos falak tövében, énekelve és salátáit öntözgetve jámbor erényességében. És mivel már több mint három éve látogatta meg utoljára a jó Egidiót, elindult hát az úton, leereszkedett a völgybe, a vízből kiálló kövekre lépve átment a kis folyón, amely a leanderek között futott tova, majd elkezdett felfelé kapaszkodni a dús növényzetű domboldalon. Enyhülést adott a gesztenyefák lombja és a fű, amely felfrissítette fájós lábait az spoletói út forrósága és pora után. Félúton, egy kusza szederbokrokkal benőtt sziklán fénylő kis vízfolyás csörgedezett. A nedves fűben oldalára fordulva hangosan hortyogott egy ember, aki bizonyosan disznókra vigyázott, mivel bőr pásztortarisznya volt nála, és az övéről pedig egy olyan tülök függött, amilyen a kondásoknak szokott lenni. A jó szerzetes ivott egy keveset, elhessegette az alvó durva arcát körülrongó bögölyöket és tovább kapaszkodott a domboldalon vándorbotjával és tarisznyájával, miközben hálát adott az Úrnak azért a vízért, az árnyékért, a húsért, ennyi váratlan jóságért. Rövidesen csakugyan megpillantotta a lombok alatt szétszóródott kondát, az állatok rőfögve túrták a gyökereket, volt közöttük néhány sovány, durva sörtéjű disznó, de több volt a gömbölyűre hízott jóság, amiknek rövid orra szinte elveszett a zsírpárnák között, és fénylő, rózsaszín kismalacok, amik anyjuk emlői körül szaladgáltak.

Genebro barátinak eszébe jutottak a farkasok és sajnálkozott az alvó kondás gondatlansága miatt. Az erdő végénél kezdődött a sziklás meredély, ahol a lombard kastély maradványai

emelkedtek, a romokat befutó borostyán mögül előtűnt néhány ég felé tátongó ablakmélyedés, az egyik toronyszegletben pedig egy ereszcsonna, amely sárkánynyakként kinyúlva lesett elő a tüskés bozótból.

A nádból és kődarabokból tákolat remetelakot, amely megbújt a káposztatövektől és az illatos levendula között karókra felfutó babindáktól zöldellő kertecske mögött. Egidio a közelben lehetett, hiszen agyagkorsója, metszőkése és kapája ott volt az alacsony kőfalon. Genebro barát nem akart alkalmatlankodni, ha esetleg ebben a pihenőidőben a remete visszavonult vagy imádkozik, ezért halkán nyitotta a régi deszkaajtót, amelyen nem volt retesz, hogy még szívesebben táruljon ki a vendég előtt.

- Egidio testvér!

A zord kunyhóból, amely inkább valamiféle állati odúra hasonlított halk nyöszörgés hallatszott:

-Ki szólít engem? Ebben a zugban, ebben a zugban, ahol haldoklom!... Haldoklom, testvérem!

Genebro barát nagy fájdalommal sietett hozzá: ott találta a jó remetét egy avarkupacon, rongyokban kucorogva, oly elgyötörtten, hogy egykor kerekded és pirosposzsgás arca most úgy nézett ki, mint egy darabka gyűrött pergamen, szinte ki sem látszott a fehér szakáll alól. Végtelen felebaráti szeretettel és gyöngédséggel ölelte meg.

- Mióta, mióta vagy ebben az elhagyatott állapotban, Egidio testvér?

Dicsértessék az Úr neve, előző nap óta! Előző nap délután még vetett egy utolsó pillantást a nap fényére és a kertecskéjére, majd bejött, hogy lefeküdjön ebben a kis zugban és befejezze... De már hónapok óta nagy fáradtság ül rajta, olyannyira, hogy még a vízzel teli korsót sem bírta el, amikor a forrásról jött visszafelé.

- Mondd hát meg, Egidio testvér, mit tehetek a testedért, ha már az Úr erre vezérelt? Mondom, a testedért, hiszen a lelkédért tettél te eleget ebben az erényes magányban!

A szegény remete nyögve gyűrögette a száraz faleveleket a mellkasán, mintha egy lepedő redőit markolászná és így sutogott:

- Jó Genebro barát, nem tudom, hogy ez bűn-e, de megvallom neked őszintén, egész éjszaka erősen kívántam egy kis húst, egy kis sült húst!... Bűn lenne?

Genebro barát hatalmas könyörületességével azonnal megnyugtatta. Bűn? Nem, természetesen nem! Aki önsanyargatásból megvonja a testétől azt a kis kiérdemelt örömet, az az Úrnak nem tetsző dolgot cselekszik. Nem azt rendelte-e Ő, hogy követői megegyék a föld ajándékait? A test szolgáló, és az isteni akarat azt parancsolja, hogy táplálják, hiszen csak így szolgálhatja híven és jól a lelket. Amikor a már gyengécske Silvestre barát olyannyira megkívánta a muskotályszőlőt, a jó Assisi Ferenc rögtön odavezette őt a szőlőskertbe és tulajdon kezével szakajtotta le neki a legjobb fürtöket, de előtte megáldotta őket, hogy még zamatosabbak és édesebbek legyenek...

- Egy darabka disznósültet kívántál hát? - kiáltotta mosolyogva a jó Genebro barát és megsimogatta a remete áttetsző kezét. - Nyugodj csak meg, drága testvérem, már tudom is hogyan tehetnék kedvedre!

Jóságtól és felebaráti szeretettől felfénylő szemekkel hirtelen megragadta az éles metszőkést, amelyet a kertet körülölelő falon feküdt. Felgyúrte csuhájának ujját, és - hiszen az Úr szolgálatában járt - fürgébben futott át a dombon, mint egy szarvas, egész a sűrűlombú gesztenyefákig, ahol a kondát látta. Ravaszul lopakodott fától fáig, majd hirtelen rávetette magát egy elkészült malackára, amely éppen a makk után túrt, és amikor sikerült elfojtania a sívítást a metszőkés két határozott suhintásával levágta azt a combját, amelyiknél fogva megragadta. Azután otthagya a vértócsában hörgő állatot és a jókora, vértől csepegő combot magasra tartva vérmaszatos kezében felmászott a dombra, majd a kunyhóhoz szaladt és vidáman kiáltott be:

- Egidio testvér, az Úr megadta azt a darabka húst! És én, az Angyalos Szűz Mária kolostorban, bizony jó szakács voltam!

A remete kertjében kirántott a földből egy babkarót, és a véres késsel kihegyezte nyársnak. Két kő között tüzet gyújtott. Gondoskodó szeretettel, serényen megsütötte a húst. Akkora szeretet lobogott benne, hogy sokat ígérő, vidám hangon így igyekezett meghozni Egidio étvágyát erre a siralomvölgyben oly ritka lakomára:

- Sül már a malacka, Egidio testvér! A bőre már ropogós piros, lelkem!

Végül diadalmasan belépett a kunyhóba, vitte az illatozó és gőzölgő sültet, friss salátalevelekkel körítve. Gyengéden felültette a reszkető öreget, akinek mohóságában már csorgott a nyála. Kisimította az elgyötört arcból a gyengeség verejtékétől odatapadt hajtincseket. És nehogy a jó Egidio bűnösnek érezze magát mohósága és nagyon is evilági étvágya miatt, fennhangon bizonygatta miközben a kövér húst vagdalta neki, hogy bizony ő maga is szíves-örömet lakomázna ebből a remek malacsültből, ha nem ette volna tele magát ebédre a Három úthoz címzett fogadóban.

- Egy falat se menne le már a torkomon, úgy ám testvérem! Egy egész tyúk eltelti az embert! És rá még egy tojásrántotta! Meg egy icce fehér bor mindezek tetejébe!

Kegyes hazugság volt - hiszen hajnal óta nem jutott neki más, csak egy gyenge kis zöldségleves, amit alamizsnaként kapott egy major kapujánál.

A jóllakott és megvigasztalódott Egidio felsóhajtott és visszahanyatlott avar-ágyára. Micsoda jót tett vele, micsoda jót vele! Az Úr fizesse meg az ő igazságosságával Genebro barát-nak azt a darabka húst! Még a lelke is erőre kapott a félelmetes utazás előtt... És a remete imára kulcsolt kézzel, Genebro pedig térden állva buzgón könyörgött az Úrhoz, hogy minden magányos szenvedőnek küldjön segítséget.

Genebro barát, miután betakarta egy darabka pokróccal

Egidiót, odatett mellé egy korsó friss vizet, és betömte a kunyhó ablaknyílását, hogy ne fújjon be a szél, fölébe hajolt és így suttozott:

- Jó testvérem, nem maradhatsz ebben az elhagyatott állapotban... Én Isten szolgálatában járok, ami nem tűr halasztást. De betérek a sambricenai kolostorba és meghagyom, hogy egy novícius idejöjjön és szeretettel viselje gondodat ezekben a nehéz órákban. Addig is Isten oltalmazzon, testvérem, Isten adjon nyugalmat neked, és terjessze ki rád az Ő oltalmazó jobbját!

De Egidio már lehunyta szemét, meg sem mozdult, vagy azért mert elaludt, vagy mert lelke befejezván feladatát a földön, örökre eltávozott, miután leróta azt az utolsó fizetséget a testének, akár egy jó szolgának. Genebro barát megáldotta az aggastyánt, vette a vándorbotját, leereszkedett a nagy tölgyfákkal benőtt domboldalon. A lombok alatt, ahol a konda kószált a kondás tüлке dühödt riadót zengett. Biztosan felébredt és felfedezte a megcsonkított malacot... Genebro barát meggyorsította a léptét és arra gondolt, hogy milyen nagylelkű volt az Úr, amikor lehetővé tette az embernek, akit saját fenséges képére alkotott, hogy ilyen könnyen vigaszra leljen egy két kő között megsütött sertéscombtól.

Visszatért az útra és Terni felé indult. És ettől a naptól kezdve csodálatosak voltak erényes cselekedetei. Fáradhatatlanul hirdette egész Itáliában az örökérvényű Evangéliumot, meglágyította a gazdagok keménységét és szegények reménységét táplálta. Hatalmas szeretete kiterjedt a szenvedőkre éppúgy, mint a bűnösökre, vigaszt nyújtott minden fájdalomra, feloldozást adott minden bűnre; és ugyanazzal a szeretettel térítette meg a banditákat, amellyel a leprásokat ápolta. A zord időben és hóban számtalanszor adta oda köpönyegét vagy bocskorát a koldusoknak; a gazdag kolostorok apátjai és ájtatos hölgyek öltöztették fel újra és újra, hogy elkerüljék a botrányt, amit mezítelenségével keltett szerte a városokban, ő pedig habozás nélkül, mosolyogva vetkőzött le újra az első utcasarkon,

ha meglátott egy rongyokba bugyolált embert. Hogy megváltsa a szilaj uruk alatt gyötrődő szolgálkat, templomokba rontott be, elragadta az ezüst gyertyatartókat az oltárról és kedélyesen bizonygatta, hogy Istennek kedvesebb egy szabad lélek, mint egy meggyújtott gyertya.

Özvegyek és éhes gyermekek követték, amikor pékségekbe, mészárszékekbe, sőt a pénzváltók bódéiba tört be, és ellentmondást nem tűrően követelte a kismizettek részét. A szenvedés és a megaláztatás volt számára a legteljesebb boldogság: semmiben nem lelte akkora örömét, mint amikor éjszaka átázva, éhesen és dideregve egy gazdag hűbéri apátságához érkezett és úgy taszították el a kaputól, mint egy rossz csavargót, csak ekkor, az út sarában kuporogva, egy maréknyi nyers fűvet rágcsálva, érezte magát igazán Jézus testvérének, mert neki sem volt menedéke, ahol meghúzza magát, pedig ez még az erdő állatainak is kijut. Amikor egy napon Perugiában a vallásos egyesületek ünnepi zászlókkal és harangzúgással jöttek a fogadására, ő felszaladt egy trágyadombra, ahol belefetrengett a mocokba, hogy azoktól, akik magasztalni akarták, csak szálnalmat és gúnyt kapjon. Szakadatlanul imádkozott a kolostorokban, a pusztaságban, az emberek között, a legkeményebb küzdelmeiben, és nem kötelességből, hanem azért, mert az ima csodálatos gyönyörűség volt számára. De a legnagyobb gyönyörűség mégis a tanítás és a szolgálat volt a ferences barát számára. Így bolyongott az emberek között hosszú éveken át, szíve úgy áradt szét, mint a folyó vize, karja fáradhatatlanul munkálkodott; akkor is, amikor egy elhagyatott hegyoldalon a vállára vette egy szegény öregasszony tűzifáját, és akkor is, amikor egy-egy fellázadt városban, ahol fegyverek villogtak, keblét kitérve előlépett és megbékítette a viszálykodókat.

Aztán, a Húsvét napja előtti délutánon, amint az Angyalos Szűz Mária lépcsőjén pihent, hirtelen megpillantott a tiszta és világos levegőégben egy hatalmas, ragyogó kezet, amely szikrázóan megnyílt fölötte. Eltűnődve így suttogott:

- Íme az Úr keze, az Ő jobb keze, amit felém nyújt, hogy magához öleljen vagy eltaszítson.

Egy, aki tarisznyáját a térdén tartva az Üdvözlégy Máriát imádkozta, odaadta mindenét, amiye még ezen a világon megmaradt: egy szakadozott, könnyeitől foltos evangéliumot. Vasárnap a templomban az úrfelmutatáskor elájult. Mivel érezte, hogy földi útjának végére ért, azt kérte, hogy vigyék egy istállóba és fektessék le a földre szórt hamura.

A kolostor gvárdiánjának jámborul engedelmeskedve hagyta, hogy megszabadítsák rongyaitól és új ruhába öltöztessék, de szelíd szemekkel könyörgött, hogy őt is kölcsönsírba temessék, mint ahogyan azt Jézussal, az ő urával cselekedték.

És sóhajtozva csak azon kesergett, hogy nem szenved.

- Az Úr, aki annyit szenvedett, nekem miért nem küld áldott kínokat?

Hajnalban azt kérte, hogy tárják szélesre az istálló ajtaját.

Csodálta a világosodó eget, hallgatta, amint a fecskék az eresz alatt elkezdtek éneküket a friss hűvösségben és csendben, eszébe jutott egy ugyanilyen hűvös és csendes reggel, amikor Assisi Ferencsel járt a Perugiai-tó partján, s a páratlan mester megállt egy madarakkal teli fa előtt és testvéri hangon arra kérte a madarakat, hogy dicsőítsék mindig az Urat. „Testvéreim, madárka testvéreim, zengjétek a Teremtő dicsőségét, aki nektek adta ezt a fát, hogy rajta lakjatok, ezt a tiszta vizet mind, hogy igyatok belőle és ezeket a meleg tollakat, hogy melengessen titeket és fiókáitokat!” Azután Genebro barát alázatosan megcsókolta az őt tartó szerzetes csuhájának ujját és meghalt.

II.

Amint lehunyta testi szemét, egy áttetsző, hatalmas angyal lépett be az istállóba, és karjába vette Genebro barát lelkét. Egy szempillantás alatt átsiklott a finom hajnali fényben a szomszédos réten, oly könnyedén, hogy még csak nem is érintette a harmatos fűszálak végét. Majd sugárzó, hófehér szárnyát kitérve nyugodt repüléssel maga mögött hagyta a felhőket, a csillagokat, az egész eget, amit az emberek ismernek.

Az angyal karjának fészkeben, amely lágy volt, mintha csak egy bölcső melegében lett volna, Genebro lelke megőrizte a földön maradt porhüvelyének alakját; még ferences ruha borította, a durva redőkben még ott volt a por és a hamu maradéka: tekintete megváltozott, mindenén áthatolt és mindent megértett, káprázatos fényben csodálta azt a szférát, ahol az angyal megállt és amely túl volt minden mulandó világon és a csillagvilág minden neszén. Határtalan tér volt, körvonalak és színek nélkül. Fentről világosság terjedt, úgy derengett, mint a hajnal, egyre fehérebben, fényesebben és sugárzóbban, míg végül olyan gyönyörű fénné vált, amely mellett a legragyogóbb nap is csak egy piszkosszürke folt lett volna. Lentről egyre tompább, egyre szürkébb, egyre sötétebb árnyék gomolygott, amely mint sűrű, mozdulatlan alkony, kifürkészhetetlen mély szomorúság testét öltötte fel. A felszálló fényesség és a lenti sötétség között megállt az angyal és mozdulatlanul, leeresztett szárnyal várakozott. És Genebro lelke is pontosan érezte, hogy itt kell várnia, a Paradicsom és a Purgatórium között. Akkor a magasban hirtelen megjelent egy mérleg két hatalmas serpenyője – az egyik ragyogott, mint a gyémánt – a jó cselekedetei számára, a másik, amely feketébb volt, mint a szén – hogy a rossz cselekedeteit mérje. Genebro lelke megremegett az angyal karjában... De a gyémántfényű tál lassan süllyedni kezdett! Oh! Boldogság és dicsőség! A jó cselekedetekkel megpakott tál nyugodtan és fenségesen, fényt sugározva süllyedt.

Oly súlyos volt, hogy vastag kötelei megfeszültek, nyiszorogtak. És közöttük pompázatosan fehérlettek keresztényi erényei, akár egy hatalmas hóval borított hegy. Illatozó, ragyogó fehér virágként bomlott ki az a számtalan alamizsna, amit szétosztogatott szerte a világban.

A csúcán dicsfényvel övezett alázata ragyogott. Minden egyes bűnbánata áttetszőbben csillogott, mint a legtisztább kristály. Véget nem érő imái káprázatosan aranyló ködként fonták körül a köteleket.

Végül drága terhe súlyától, derűsen, egy csillag fenségességével megállt a jó cselekedetek tálja. A másik, a fekete, éjszínű, haszontalan, elfeledett, üres, meg sem mozdult ott fenn. És már szárnyalt is a mélységből a szeráfok zengő hada zöld pálmaágakat lengetve. A szegény ferences nemsokára diadalmasan belép a Paradicsom kapuján – és íme a mennyei seregek, akik énekelve kísérik őt. Örömteli remegés járta át a Paradicsom fényét, amelyet rövidesen egy új szent tesz még ragyogóbbá. És Genebro lelke már érezte is a boldogság gyönyörűségét.

Egyszercsak mégis megingott a fekete tál a magasban, mint ha váratlanul súly hullott volna rá! És elkezdett súlyosan, félelmetesen süllyedni, szomorú árnyékkal törve utat a mennyei fényben. Miféle rossz cselekedet húzta, amely oly kicsike, hogy észre sem vették, és oly súlyos, hogy lehúzza a ragyogó tálát, amely most könnyedén emelkedik felfelé, mintha a jó cselekedetek lecsorduló hegye csak hazug füst lenne? Oh! fájdalom! Oh! kétségbeesés! Az szeráfok remegő szárnnyal hátráltak. Genebro barát lelkét hatalmas rettegés töltötte el. A fekete tál szilárdan, kérlelhetetlenül, megfeszült kötelekkel süllyedt. És abból a szürkéllő, vigasztalanul szomorú térből, amely az angyal lába alatt tátongott, alaktalan árnyék dagadt, ágaskodott, gomolygott elő, lomhán és hangtalanul, mint egy mindent elnyelő dagály.

Az éjszakánál is szomorúbb tál megállt – a ragyogó tállal

félelmetes egyensúlyban állt meg. A szeráfok hada, Genebro és az az angyal, aki a lelkét hozta, megpillantott annak a tálnak az alján, amely megghiúsította egy új szent belépését, egy malacot, egy barbár módon levágott combú kismalacot, amint egy vértócsában hörögve haldoklik... A megcsonkított állat ugyanannyit nyomott az igazság mérlegén, mint a tökéletes erények fénylő hegye!

Akkor megjelent a magasságból egy hatalmas kéz, szikrázó ujjait kiterjesztve. Isten keze volt, az Ő jobb keze, amely annak idején megjelent Genebrónak az Angyalos Szűz Mária lépcsőjén, és amelyet most fenségesen feléje nyújtott, hogy magához ölelje vagy eltaszítsa vele. Minden fény és minden árnyék, még a fényes Paradicsom és az alkonyati színű Purgatórium is, kimondhatatlan szeretet és rettegés rebbenésével húzódtott hátra. És a várakozással teli némaságban a hatalmas kéz a magasságból visszautasító mozdulatot tett...

Akkor az angyal szánakozó arcát lehajtva, szétterjesztette szárnyait és hagyta, hogy Genebro barát lelke aláhulljon a Purgatórium sötétségébe.

Tóth Tímea fordítása

A DAJKA

Volt egyszer egy fiatal és bátor király, városokban és búzamezőkben gazdag királyság ura, aki háborúba ment, hogy távoli földeket hódítson, s magára hagyta a szomorú királynőt és kisfiát, ki még bölcsőben fekvő, pólyába bugyolált csöppség volt.

Már fogyóban volt a telihold, mely útján kísérte a királyt, kit győzelem s dicsőség vágya hajtott, mikor megjelent egyik lovagja törött fegyverrel, alvadt vértől és az út porától feketén. Keserű hírt hozott: egy nagy folyó partján csatát vesztek, s odalett a nemesség színe-java, köztük a király, kinek testét hét lándzsa járta át.

A királynő méltósággal siratta a királyt. Lesújtva siratta a deli és vidám férjet. De legfőképpen aggodalommal szívében siratta el az apát, aki ily árván hagyta védtelen kisfiát, oltalmazó férfikar nélkül, amely az izmok s a szeretet erejével óvna őt az életére és az örökül hagyott királyságra törő ellenségektől.

Ezen ellenségek között a legrettegettebb nagybátyja volt, a király törvénytelen fivére, egy züllött és faragatlan ember, aki alantas vágyakat táplált, a királyságból csak a kincsek érdekelték, és évek óta a hegyek között élt várában lázadók hordájával, akár egy farkas, amelyik áldozatra vár falkája élén. Jaj! ez az áldozat most a csöppség volt, a csecsszopó királyfi, oly sok tartomány ura, aki bölcsőjében aludt s arany csörgőjét szorongatta.

Mellette, egy másik bölcsőben egy másik gyermek aludt. Egy kis rabszolga volt, annak a szép és erős rabszolganőnek a gyermeke, aki a herceget szoptatta. Mindketten ugyanazon a nyárárszakán születtek. Ugyanaz az emlő táplálta őket. Amikor a királynő lefekvés előtt megcsókolta a hercegfíút, kinek

fejceskáját finom szőke haj fedte, az iránta érzett szeretetből megcsókolta a kis rabszolga göndör, fekete hajú fejceskáját is. Mindkét gyermek szeme úgy ragyogott, akár a drágakő. Csak éppen az egyikük bölcsője brokátokkal bélelt pompás elefántcsont volt, míg a másiké szegényes vesszőfonat. A hű rabszolganő azonban mindkettőt ugyanazzal a gyengédséggel babusgatta, hiszen ha az egyik fia volt, a másik leendő királya.

Abban a királyi házban született, és vallásos odaadással tisztelte urait. Senki nem siratta meg úgy, mint ő a nagy folyó partján ott pusztult királyt. Olyan faj sarja volt azonban, mely hitt abban, hogy a földi élet az Égben folytatódik. Ura, a király már bizonyára egy másik, városokban és bűzamezőkben ugyancsak gazdag királyság trónján ül, a felhőkön túl. Harci lova, fegyverei, apródjai mind-mind vele mentek, fel a magas égbe. Vazallusai, ha majd meghalnak, ugyancsak utána mennek, hogy ott is híven szolgálják. És őrá is sor kerül majd egy napon, amikor fénysugár repíti ura palotájába, ahol újból az ő ingeikhez fonja majd a fonalat, az ő illatos mécseseit gyűjtja meg; s ugyanolyan boldogan szolgálja majd az Égben, akár a földön.

Ő is féltette azonban a csöpp herceget. Hányszor eszébe jutott szoptatás közben, milyen törekeny is, mily lassan cseperedik majd fel, hogy legalább akkora legyen, mint egy kard, és hányszor jutott eszébe kegyetlen nagybátyja, akinek ábrázata sötétebb volt, mint az éjszaka, és szíve sötétebb, mint ábrázata, amint trónra éhesen kémlel a szirtről, hol gyülevész népe áll a strázsán. Szegény kis hercegfiú, drága lélek! Milyen gyöngéden fogta ilyenkor karjába. De ha saját fia felgőgicsélt mellette, akkor őfelé nyúlt karja, s boldog szenvedéllyel vonta magához. Ennek, szegénynek, nem volt mitől tartania az életben. Szerencsétlenség, balsors nem foszthatta meg sem dicsőségtől, sem világi javaktól, hisz ezekből épp oly kevés jutott neki, mint kelengyéből, mi nem volt több, mint egy darabka fehér lenvászon, mely csupasz testét fedte a bölcsőben. Létezése valójában becsesebb volt saját maga számára és több óvó

figyelmet érdemelt, mint a hercegfiúé, mert a sűrű gond, mely az urak lelkét feketére festi, az ő szabad s egyszerű szolga lelkét meg sem érintette. És mintha csak ettől az áldott szegénységtől még kedvesebb lenne a szívének, kövér kis testét elhalmozta súlyos és szenvedélyes csókjaival – míg a hercegfiú kezét éppen csak megérintette csókjával.

Ez idő tájt nagy rettegés töltötte meg a palota termeit, ahol asszonyok közt egy asszony volt az úr. A fattyú, ez a vérszomjas fenevad, ki addig a hegytetőkön bódorgott, alászállt falkájával a síkságra, romok és mészárlás jelezték útját. A városkapuk láncait megerősítették. A jelzőtüzeket magasabbra szították. De a védelemhez hiányzott a férfias fegyelem. Egy rokka nem kormányoz úgy, mint egy kard. A hű nemesek mind odavesztek a nagy csatában. A szegény királynő pedig csak arra volt képes, hogy pillanatonként odafusson kisfia bölcsőjéhez, s elsirassa fölötte gyámoltalan özvegységét. Csak a dajka állt biztosan a helyén, mintha karja, mely a hercegfiút körbefonta, bevehetetlen vár fala lett volna.

Aztán egy éjjel, mikor már leszállt a csend és a sötétség, mikor már levetkezve elnyugodott a két gyermek között, a dajka zajt hallott, vagy még inkább sejtett, vasak s dulakodás zaját a távolból, a királyi kert bejárata felől. Sebtében leplet kerített maga köré, haját hátra vetette, s izgatottan fülelt. A homokos földön, a jázminbokrok között súlyos léptek közeledtek. Azután nyögés hallatszott, s egy test élettelenül a kövezetre zuhant, akár egy zsák. Vadul feltépte a függönyt. A folyosó végén emberek tűntek fel, lámpások fénye, fegyverek csillogása... Egy szempillantás alatt mindent megértett: váratlanul megszállták a palotát, s jött a kegyetlen fattyú, hogy raboljon s megölje az ő hercegét. Azon nyomban, habozás nélkül megragadta a hercegfiút, s áttette elefántcsont bölcsőjéből a szerény fűzfaág bölcsőbe, saját fiát pedig kivette a szegényes bölcsőből, kétségbeesett csókok közepette áttette a királyi bölcsőbe, és brokátba bugyolálta.

Hirtelen egy hatalmas termetű ember tűnt fel a szoba ajtajában társai kíséretében, arca lángolt a lámpások fényében, láncingét fekete köpeny borította. Körbepillantott, az elefántcsont bölcsőhöz rohant, ahol a brokátok csillogtak, és úgy tépte ki onnan a gyermeket, mintha arannyal teli erszényt szakítana le, majd sírását köpenyébe fojtva, dühödten elrohant.

A hercegfiú aludt új bölcsőjében. A dajka mozdulatlanul várt a csöndben és a sötétben.

Hirtelen riadó kiáltások rázták fel a palotát. Fáklyák hosszú fénye világított be az ablakokon. A belső udvarokon fegyvercsatogás visszhangzott. Majd összeborzolt hajjal, csaknem ruhátlanul futott be a királynő a terembe, udvarhölgyeinek kíséretében, és fiáért kiáltott. Amint észrevette a feldúlt, üres elefántcsont bölcsőt, ziláltan és zokogva rogyott a földre. Akkor a dajka némán, lassan, sápadtan, feltárta előtte a szegényes fűzfá-bölcsőt... Ott volt a hercegfiú, az igazak álmát aludta, álmában ragyogó arccal mosolygott, szőke hajfürtjei homlokába lógtak. Az anya sóhajta a bölcsőre rogyott, mintha testét elhagyta volna az élet.

Ebben a pillanatban újabb kiáltások rázták fel a márványtermet. Az őrség kapitánya volt az, s hűséges emberei. Kiabálásuk azonban inkább jajveszékelés volt, mint üdvivalgás. A fattyú meghalt! Menekülés közben csapott le rá a palota és a várfal között az íjászok csapata, megölte őt s még húsz embert hordájából. Nyilaktól átjárt teste egy vértócsában hevert. De jaj! mérhetetlen fájdalom! Ott feküdt egy köpenybe csavarva a hercegfiú kihűlt kis teste is, s még vöröslött rajta a kéz nyoma, mely könyörtelenül megfojtotta!... Ekképp zúdították a fegyveresek a kegyetlen hírt királynőjükre, aki eszelős örömmel, könnyekben úszva vette a karjaiba, hogy felmutassa nekik, a hercegfiút, ki épp felébredt.

Először csodálkozás ült ki az arcokra, majd öröm kiáltásai törtek fel. Ki mentette meg? Ki volt az?... Megmentője ott állt az üres elefántcsont bölcső mellett némán és mozdulatlanul. Páratlanul hű szolga! Ő mentette meg a herceg életét azzal,

hogy átadta a halálnak saját fiát... A boldog anya csak ekkor tért magához boldog önkívületéből, és átölelte a vérzőszívű anyát, megcsókolta, és testvérhúgának nevezte... A teremben összezsúfolódtott tömeg pedig új, szenvedélyes örömköltésokban tört ki, és innen is, onnan is kérő szó hallatszott, hogy jutalmazza meg méltóképpen a csodálni való szolgát, aki megmentette a királyt és a királyságot.

De hogyan? Melyik az az arannyal telt erszény, mely kárpótolhatna egy gyermekért? Ekkor egy öreg nemesnek eszébe jutott, hogy vezessék a dajkát a királyi kincstárba, és válasszon a kincsek közül, melyek egész India gazdagságával értek föl, amit csak megkíván...

A királynő kézen fogta a szolganőt. Aki márványmerevségű tekintettel, mint egy alvajáró, követte őt a kincstárba. Urak, udvarhölgyek, katonák olyan meghatott tisztelettel követték, hogy csupán a saruk csosszanása hallatszott. A kincstár ropant ajtaja lassan tárult ki. És miután egy szolga leemelte az ablaktáblákat, a rácson betóduló rózsaszín hajnali fény szikrázó ragyogása elborította a rengeteg aranyat s drágakövet! A gránitpadlótól a homályba vesző boltozatig mindenütt ragyogtak, csillogtak, tündököltek az arany pajzsok, az intarziás fegyverek, a gyémánthegek, a pénzhalmok, a hosszú gyöngy-sorok, a királyság minden kincse, miket száz király halmozott fel húsz évszázad alatt. Egy elnyújtott, lassú „Ah!” hagyta el az ámuló sokaság ajkát. Azután izgatott csend támadt. A terem közepén, a tündöklő ragyogás közepette, a dajka mozdulatlanul állt... Csak kiszáradt csillogó szemei emelkedtek az Ég felé, mely a rácson túl aranyban s rózsaszínben pompázott. Ott volt már, ebben a friss hajnali Égben az ő kislánya. Ott volt, s már felkelt a nap, későre járt, és az ő kislánya bizonyára sírt, s a mellét kereste!... Ekkor a dajka elmosolyodott, és kinyújtotta a kezét. Mindenki lélegzetvisszafojtva követte megnyíló kezének lassú mozdulatát. Mily csodás ékszert, mily gyémánt nyakéket, milyen rubintokat választ hát?

A dajka kinyújtotta a kezét, és egy zsámolyon heverő halomnyi fegyver közül kiragadott egy tőr. Egy öreg király smaragdokkal ékesített tőre volt, értéke felért egy tartománnyal.

Megragadta a tőr, és markolatára forrasztva ujjait az ég felé emelte, ahol kibukkantak a nap első sugarai, szembefordult a királynővel, a tömeggel, és felkiáltott:

- Megmentettem a hercegemet - most pedig megyek, és megszojtatom a fiamat!

A tőr szívébe dőfte.

Bence Péter fordítása

JOSÉ MATIAS

Milyen kellemes délutánunk van, kedves barátom!... José Matias temetésére várok – José Matias de Albuquerque-nek, Garmilde vicomt unokaöccsének a temetésére... Ön bizonytalansággal ismerte – jóképű fiatalember volt, szőke, mint az érett búza, mélylázó, tétova ajkai fölött harciasan kígyózó bajusszal, tartózkodóan és kifinomultan elegáns úr. Ráadásul érdeklődő szellem, igen fogékony az egyetemes eszmékre, és alapos elme, aki megértette *A hegeli filozófia védelmében!* címmel kifejtett gondolataimat. Ez a kép még 1865-ből maradt meg bennem José Matiasról: mert amikor utoljára találkoztam vele egy zord januári késő délutánon, a São Bento utca egyik kapualjába húzódva vacogott mézsárga, könyökénél igencsak kirojtosodott felöltőjében, és csak úgy bűzlött a pálinkától.

Pedig ön, kedves barátom, egy alkalommal, amikor José Matias Porto-ból visszatérőben megállt Coimbra-ban, még együtt is vacsorázott vele a Paço do Conde-ban! Akkor olvasta fel Craveiro, aki a *Sátán gúnykacaja és gyötrelmei* című művén dolgozott, azt a gyászos idealizmustól csöpögő szonettjét: „Keblem kalitkájába bezárva szívem...” Még emlékszem, ahogy José Matias, fehér vászonmellényéből előbodrosodó hatalmas fekete szaténnyakkendőjével, szemét le nem véve a gyertyatartók gyertyáiról, halványan elmosolyodott azon a szíven, amely kalitkába zárva jajveszékelt... Egy áprilisi éjszaka volt, sütött a telihold. Később mindannyian, gitárral kezünkben sétáltunk a hídon és a Nyárfásban. Januário szenvedélyesen énekelte a korban divatos, mélabús romantikus dalokat:

*Tegnap délután, amikor a nap leszállt,
Elmerengtél hosszan, szóvalan,
Miközben az örvénylő patak,
Ott zúgott a lábaid alatt...*

José Matias pedig, a híd korlátjának dőlve, lelkével és szemével valahol a hold tájain járt! – Miért nem jön, és kíséri el, kedves barátom, ezt a nem mindennapi fiatalembert a Prazeres temetőbe? Béreltem egy számozott fiákert a Társaságtól, ahogy ez egy filozófia professzorhoz illik... Mit mond! Világos nadrágot visel! De drága barátom! Az együttérzés tárgyasulásának nincs még egy olyan hitványul anyagi formája, mint a fekete kasmír. Ez az ember pedig, akit most temetünk, minden ízében a szellem világához tartozott!

Már hozzák is kifelé a koporsót a templomból... Csak három kocsni megy utána. José Matias igazából hat éve halt meg, drága barátom, élete felívelő korszakában. Az, amit ott visznek, bomlófélben, bojtokkal díszes fatáblák közé zárva, egy ismeretlen, névtelen alkoholista porhüvely, akivel egy kapualjban végzett a februári hideg.

Az az aranykeretes szemüveget viselő illető abban a hintóban?... Nem ismerem, kedves barátom. Talán egy gazdag rokon, abból a fajtából, amelyik a rokoni kapcsolatokat körültekintően leplezve megy el a temetésre, amikor az elhunyt már nem kellemetlenkedik, és nem hozza őt kínos helyzetbe. Az az elhízott, sárga képű ember abban a konflisban Alves, a „kappan”, egy olyan újság tulajdonosa, amelyben sajnálatosan kevés a filozófia, és a *Hecclap* névre hallgat. Miféle kapcsolatban volt Matiasal?... Nem tudom. Talán ugyanazokban a kocsmákban itták le magukat; talán Matias utolsó hónapjaiban a *Hecclap*-nak dolgozott; talán az a visszataszító kövérség és olcsó irodalmiasság érző lelket rejt. Ez pedig a mi kocsink... Leereszem az ablakot? Egy cigarettát?... Van gyufám. Nos, ez a José Matias nyugtalanító ember volt egy olyan valaki számára,

aki mint ahogy én is, szereti, ha az életben minden a logika szabályai szerint történik, és megkívánja, hogy a kalász annak rendje és módja szerint keljen ki a magból. Coimbra-ban az első pillanattól fogva elképesztően földhözragadt figurának tartottuk. Ebben a meggyőződésünkben talán szerepet játszott párját ritkító jólfésültsége is. Soha egy megnyíló hasadás a köpenyén! Soha néhány véletlenül ottmaradt porszem a cipőjén! Soha egy makrancos hajszál vagy bajuszszőr, amely kiszabadult volna abból az szabályszerű műremekből, amelytől úrrá lett rajtunk a csüggedés. Ráadásul a mi rajongó nemzedékünkben ő volt az egyetlen kiművelt emberfő, aki nem indult fel Lengyelország nyomorúságán, aki nem sápadt el vagy nem zokogott a *Szemlélődések* olvasása közben, akit érzéketlenül hagyott Garibaldi sebesülése! Mindazonáltal José Matias egy csepp sem volt rideg vagy érzéketlen, önző vagy kedélytelen! Ellenkezőleg! Szeretetre méltó volt, mindig szívélyes, és nyájasan derűs. Úgy tetszett, mintha kikezdhethetlen nyugalma valami roppant érzelmi felszínességből táplálkozna. Nem véletlenül neveztük akkoriban ezt a végtelenül szelíd, végtelenül szőke és végtelenül felszínes fiút „mókusszívű Matiasnak”. Miután elvégezte az egyetemet – mivel meghalt az édesapja, majd az édesanyja, egy finom és szép asszony, akitől ötvenezer reált örökölt – Lisszabonba költözött, hogy vigasztalója legyen magányában tábornok nagybátyjának, Garmilde vicomtnak, aki egyébként rajongott érte. Kedves barátom, bizonytalanság emlékszik erre a hagyományos tábornoki pózban feszítő férfiúra, ijesztően meredező bajszára, rozmaringszínű nadrágjára, amelyet a talpalló reménytelenül feszesen tartott a csillogó-villogó csizmák fölött, és a hóna alá csapott korbácsra, amelynek erre-arra rezgett a vége, mintha csak végig akarna verni a világon. Groteszk és végtelenül jóságos katonaember... Garmilde akkortájt Arroiosban lakott, egy ódon, kékcsempés házban, amelynek kertjében odaadóan gondozta a csodálatos virágágyásokban sarjadó dáliaikat. A kert szelíden emelkedett

addig a borostyánnal befuttatott kőfalig, amely elválasztotta egy másik kerttől, Matos Miranda tanácsos elnyúló, szép rózsakertjétől, ahol egy dombocska tetején emelkedett két apró torony között nyíló szellős teraszával a „Lugasos”-nak nevezett ház. Kedves barátom, ismeri (legalábbis hírből, ahogyan a trójai Helénát, vagy Inês de Castro-t ismerjük) a gyönyörű Elisa Miranda-t, a „Lugasos Ház” Elisa-ját... Egyedülálló, romantikus szépsége beragyogta az „újjászületés” korának utolsó napjait élő Lisszabont. De Lisszabon igazából csak hatalmas hintójának ablakaiban láthatta, vagy néhanapján, amikor a Korzót kivilágították, a por és a tömeg közepette, vagy a Carmo-i Gyülekezet báljain, amelyeknek köztiszteletben álló védnöke Matos Miranda volt. Vidéki származása otthonülő szokásainak engedelmeskedve, vagy mert ahhoz a magára adó polgársághoz tartozott, amely akkortájt még őrizte Lisszabonban egykori szigorú elzárkózásának hagyományait, vagy cukorbeteg, hatvan esztendőes férje atyai kényszerének engedve – az istennő ritkán mozdult ki Arroiosból, hogy megmutatkozzon a halandók előtt. Csak egyvalaki láthatta őt minden különösebb ceremónia nélkül, állandóan, szinte végzetszerűen attól fogva, hogy megérkezett Lisszabonba – José Matias, ugyanis a tábornok palotája a domb oldalában állt, karnyújtásnyira a másik kerttől és a „Lugasos Háztól”, s az isteni Elisa nem nézhetett ki úgy egy ablakon, nem mehetett végig a teraszon, és nem téphetett le egy rózsát a puszpángokkal szegélyezett ösvényeken, hogy ne legyen izgatóan látható, annál is inkább, mert a két napsütötte kertben nem volt egyetlen egy fa sem, hogy sűrű koronájának függönyét kibontsa. Kedves barátom, bizonynyal ön is dúdolta, ahogy mindannyian, azt az unalomig ismert, de halhatatlan dalocskát:

*Őszidő volt, midőn a képmásod,
Mit a holdsugár övezett...*

Nos, akárcsak ebben a strófában, az idő már őszre járt, amikor szegény José Matias októberben visszatért az ericeia-i tengerpartról, és egy éjszaka a holdfényben megpillantotta Elisa Miranda-t a teraszon! Kedves barátom, ön még soha nem élte át a lamartini elragadtatás ilyen fennkölt pillanatát. Magas, karcsú, ívbe feszülő asszonytest, méltó arra, hogy a szélben hajladozó bibliai pálmához hasonlítsák. Fekete, csillogó, sűrű, két oldalt alázuhogó haj. Friss, üde kaméliát felidéző bőrszín. Fekete, tompán csillogó fekete szem a hosszú szempillák árnyékában... Kedves barátom, még én is, aki pedig akkoriban már bőséges jegyzetekkel láttam el Hegelt, három szenvedélyes napon át imádtam ezt a nőt, és írtam hozzá egy szonettet, miután egy esős délutánon, bérkocsira várva Seixas kapuja előtt, megpillantottam őt! Nem tudom, José Matias írt-e hozzá szonetteket. De mi, a barátai, nyomban megérezte azt az erős, mélységes, örökkön tartó szerelmet, amely attól a holdfényes őszi éjszakától fogva eltöltötte azt a szívet, amelyet „mókusszívnek” nevezünk Coimbra-ban!

Magától értetődő, hogy egy ilyen tartózkodó és higgadt ember nem sóhajtozott nyilvánosan. De már Arisztotelész korában kimondták, hogy a szerelmet és a füstöt nem lehet elrejteni; a mi zárkózott José Matias barátunkból is nyomban felszínre tört a szerelem, ahogyan a könnyű füst szivárog ki láthatatlan réseken át egy bezárt házból, amelyben tombol a tűzvész. Jól emlékszem arra a délutánra, amikor Alentejo-ból visszatérőben meglátogattam őt Arroiosban. Júliusi vasárnap volt. Vacsorára készült egy öreg nagynénjéhez, Dona Mafalda Noronha-hoz, aki Benfica-ban lakott, a „Cédrusos Birtok”-on, ahol vasárnaponként szokás szerint ott vacsorázott Matos Miranda és az isteni Elisa is. Valószínűnek tartom, hogy az asszony és José Matias csak itt találkozhatott, kihasználva az ábrándos fasorok és az árnyas rejtekek kínálta lehetőségeket. José Matias szobájának ablakai a saját kertjükre és Miranda-ék kertjére néztek: amikor beléptem, még lassú mozdulatokkal

öltözködött. Soha nem láttam, kedves barátom, ennél bizonyosabb és derűsebb boldogságtól fénylő arcot! Sugárzóan mosolygott, amikor megölelt, túlcorduló lelkének mélyéből föl-törő mosollyal; gyönyörűséggel mosolygott, amikor alentejoi megpróbáltatásaimról beszámoltam neki; átszellemülten mosolygott, amikor később a melegre terelődött a szó, és szóra-kozottan egy cigarettát sodort magának; még akkor is mámo-rosan mosolygott, amikor a komód egyik fiókjából vallásos áhítattal kiválasztott egy fehér selyem nyakkendőt. És eközben derű, szelíden érzékenyült tekintete pillanatonként, óha-tatlanul, olyan természetességgel, ahogyan pislog valaki, a be-hajtott ablaktáblák felé rebtent... Így aztán, követve azt az örömittas szemsugarat, nyomban fölfedeztem a „Lugasos Ház” teraszán az isteni Elisa-t, aki világos ruhájában, fehér kalap-pal a fején ráérősen sétálgatott, miközben elgondolkodva a kesztyűjét húzta, és oda-odapillantott barátom ablakára, ame-lyet a nap egy oldalról ráhulló sugara aranyos foltokkal pettye-zett. José Matias pedig szüntelen mosolygásába beburkolózva, nyájasan és csapongón társalgott, vagy inkább mormogott magában. A tükör előtt minden figyelmét összpontosította a korall- és gyöngyűszes nyakkendőtüre, amellyel a nyak-kendőjét megtűzte, a fehér mellényre, amelyet olyan odaadás-sal gombolt be és igazított meg, mint amikor egy fiatal pap az első mise tiszta áhítatában magára ölti a stólát és a mise-inget, s odalép az oltárhoz. Soha nem láttam még férfiembert, aki ilyen mélységes elragadtatással hintette volna zsebkendő-jére a kölnivizet! Azután, belebújva szalonkabátjába, amelyre egy fönséges rózsát tűzött, elmondhatatlan szenvedéllyel, gyönyörteli sóhaj kíséretében ünnepélyesen szélesre tárta az ablaktáblákat! *Introibo ad altarem Deae!* Én tapintatosan meg-húzódtam a pamlagon. És higgye el nekem, drága barátom, iri-gyeltem azt az ablaknál mozdulatlanul álló, fölséges elragad-tatásba merevedett, szemével, lelkével és egész lényével a teraszra, a világos kesztyűjét húzó fehér ruhás asszonyra figyelő

embert, aki olyan közömbös volt a világ iránt, mintha a világ csupán egy kőlap volna, amelyet csodálatának tárgya a lábával tapod és eltakar!

Ez az ennyire csodálatos, tiszta, távoli és testetlen rajongás tíz éven át tartott, kedves barátom! Ne nevéssen... Bizonyosan találkoztak Dona Mafalda birtokán; bizonyosan leveleztek, és nem is keveset, a két birtokon elvászto falon átdobálva a leveleket; de a falat befutó borostyán fölött soha nem keresték egy lopott beszélgetés gyönyörűségét, vagy egy árnyékba boruló némaság még ennél is teljesebb gyönyörűségét. Egy csókot sem váltottak soha... Efelől ne is legyen kétsége! Egy röpké, sóvárgó kézzorítás Dona Mafalda fáinak tövében, ez jelentette a szertelenségnek azt a végső határát, amelyet akaratum szabott a vágnak. Kedves barátom, ön nem értheti miképpen élhetett ennyire szörnyű és fonák önmegtartóztatásban két törekeny test tíz éven át... Igen, ahhoz, hogy elveszenek, bizonyon kellett volna egy biztonságos óra, vagy egy kis kapu a falon. Mert az isteni Elisa valósággal kolostorban élt, amelyben a reteszeket és a rácsokat a cukorbeteg, mélabús Matos Miranda szigorúan elzárkózó szokásai jelentették. De ennek a szerelemnek a tisztasága sok erkölcsi nemességgel és fennkölt érzelmi kifinomultsággal járt együtt. A szerelem szellemi lényé változtatja a férfit – és anyagi lényé a nőt. A szellemi lényé alakulás könnyen ment José Matiasnak, aki (ehhez nem fér kétség) megszállottan szellemi lénynek született; de a hús-vér Elisa-nak is kifinomult gyönyörűséget jelentett ez a szinte vallásos imádat, amelyben a hódoló szerzetes reszkető és rózsafüzérrel körbefont ujjai még érinteni sem merik a fölmagasztosult Szűzanya palástját. A férfi valósággal emberfeletti gyönyörűségét lelte ebben a fennkölten testetlenné vált szerelemben. És tíz éven át, mint az öreg Hugo Rui Blas-ja, megbabonázva, káprázatos álomban élt, egy olyan álomban, amelyben Elisa valósággal beköltözött a lelkébe, teljes egységbe olvadt vele, lényének részévé alakult! Hinné-e, kedves

barátom, hogy lemondott a szivarról, s még olyankor sem gyújtott rá, amikor magányosan lovagolt Lisszabon környékén, miután Dona Mafalda birtokán egy délután megtudta, hogy Elisa-t zavarja a füst?

Az isteni teremtménynek ez a valóságos jelenléte José Matias lényében új és mindenképpen különös megnyilatkozásokhoz vezetett, amelyek az érzékcsalódás határán mozogtak. Mivel Garmilde vicomt korán fogyasztotta el estebédjét, ahogy ezt a régi Portugália hagyományai megkívánták, José Matias az opera után abban a csodálatos és feledhetetlen Központi Kávéházban vacsorázott, ahol a lepényhalat mintha az égben sütötték volna, és a colaresi bort mintha az égben töltötték volna palackokba. De mindig tömérdek gyertya fényénél és virágoktól roskadozó asztalnál fogyasztotta el a vacsoráját? Miért? Mert Elisa is ott vacsorázott, láthatatlanul. Időről-időre ájtatos odaadással mosolyogva csöndbe burkolózott... Miért? Mert ilyenkor Elisa-t hallgatta! Még emlékszem rá, hogy a szobájából kivitetett három klasszikus metszetet, amelyen merész faunok és szolgálatkész nimfák voltak... Elisa szelleme ott lebegett abban a közegben; s a férfi azt akarta, hogy megtisztuljanak falak, amiket világos selyemmel tapétáztatott be. A szerelem igényli a fényűzést, különösen egy ilyen elegánsan eszményi szerelem; és José Matias mértéktelenül belemerült abba a fényűzésbe, amelyet megosztott szerelmesével. Nem illett volna, hogy Elisa képzetével egyszerű fiákeren utazzon, és azt sem engedhette, hogy a fennkölt képzet akárcsak súrolja is a São Carlos Opera földszintjének szalmafonatos székeit. Éppen ezért választékos és letisztult ízlésre valló hintókat rendelt magának, és az operában kibérelt egy páholyt, ahová beállítatott szerelmének egy főpapi trónust, amely arany csillagokkal hímezett fehér szaténnal volt bevonva.

Ráadásul, amint tudomást szerzett Elisa nagylelkűségéről, rögtön ő is éppen ilyen, bámulatba ejtő nagylelkűséget mutatott: nem akadt senki Lisszabonban, aki nála derűsebb nem-

törődömséggel osztogatta volna a százezer milreises bankjegyeket. Így szórt a szélbe egykettőre hatvanezer reált annak a nőnek a szerelméért, akinek soha egy szál virágot sem adott!

És mindeközben Matos Miranda? Kedves barátom, a derék Matos Miranda semmivel nem zavarta meg ezt a teljes és nyugalmas boldogságot! Ennyire maradéktalanul szellemi téren mozgott volna José Matias, hogy csak Elisa lelke érdekelte, és közömbös volt testének, ennek az alacsonyrendű és halandó buroknak a követelései iránt?... Nem tudom. Az igazsághoz tartozik, hogy az a jeles, cukorbetegségét méltósággal viselő férfiú, elmaradhatatlan sötét gypjú nyaksálával, őszes oldalszakállával, vastag aranykeretes szemüvegével nem keltette olyan tüzes férj nyugtalanító képzetét, akinek a tüze végzetesen és akaratlanul tovaterjed, s megperzsel valakit. Mindazonáltal, mint filozófus soha nem értettem, miért táplál José Matias olyan már-már gyöngéd tiszteletet ez iránt az ember iránt, aki, még ha érdek nélkül is, ám jogosan és megszokásból elnézhette, amint Elisa kioldja fehér szoknyájának szalagjait. Talán amiatt táplált tiszteletet iránta, mert Miranda Setúbal egyik távoli utcájában (ahol José Matias soha észre nem vette volna) fölfedezte ezt az isteni asszony, és kényelemben tartotta, jól táplálta, elegánsan öltöztette és puhán rugózó hintókba ültette? Vagy José Matias is meghallgathatott egy olyan közhelyes vallomást – „Nem vagyok a tiéd, de az övé sem” –, amely azért szolgál vigasztalásul a lemondásban, mert annyira hízeleg az önszeretnek?... Nem tudom. De az, hogy Miranda testi mivolta ennyire nem számított abban a szentélyben, ahol istennője lakott, José Matias boldogságának megadta a tökéletes egységet, egy olyan kristály egységet, amely minden oldalán ugyanolyan tisztán, egy karcolás vagy folt nélkül csillog. És ez a boldogság, kedves barátom, tíz éven át tartott... Milyen felháborító fényűzés ez egy halandónak!

De egy napon José Matias lába alatt mindenestül megrendült a föld, mégpedig páratlanul ijesztő rendüléssel. 1871

januárjában vagy februárjában Miranda, akit legyengített a cukorbetegség, tüdőgyulladást kapott, és meghalt. Ugyanezeket az utcákon kísértem, egy lassan gördülő bérkocsiban ülve, nagyszámú, pompázatos temetői menetét, amelyben még miniszterek is voltak, mert Miranda elismert személyiségnek számított. Azután pedig ugyanazzal a bérkocsival ellátogattam José Matias-hoz Arroiosba, de nem valami léha kíváncsiságtól vezetett, hanem azért, hogy ízetlenül jókívánságaimat tolmácsoljam neki, hanem hogy abban a kétértelmű helyzetben maga mellett érezze a filozófia korlátozó erejét... De már ott volt nála egy réges-régi, bizalmas barátja, a kiváló Nicolau da Barca, akit ugyancsak elkísértem már ebbe a temetőbe, ahol most sírköborul mindazokra a társaimra, akikkel egykor együtt építettünk légvárat... Nicolau Velosa-ból, santarémi birtokáról érkezett aznap hajnalban, Matias hívó táviratára. Amikor beléptem, egy sietős szolga éppen két hatalmas utazótáskával bajlódott. José Matias Porto-ba készült, még aznap este. Már az úti ruháját is fölvette; talpig feketébe öltözött, sárga bőrcipőt viselt, s miután kezét rázott velem, miközben Nicolau grogot készített magának, csak járkált céltalanul, hallgatagon, letörve a szobában, egyáltalán nem úgy, mintha szemérmesen leplezné az érzelmeit, az elégedettségét, vagy váratlanul felfénylő sorsa miatt érzett meglepetését. Nem! Ha a derék Darwin nem vezet bennünket orrunknál fogva *Az érzelmek kifejezése* című könyvében, José Matias aznap délután nem érzett mást, csak zavarodottságot, és egész viselkedése is erről vallott. Szemben, a „Lugasos Ház” minden ablaka zárva volt a mélabús szürke délutánban. Mégis rajtakaptam José Matias-t, amint egy nyugtalan, szorongó, csaknem rettenettel teli pillantást vetett a terasz felé! Hogy is mondjam? Ilyen pillantással fürkészi valaki a nem egészen megbízható ketrecet, amelyben egy nőstényoroszlán mozgolódik. Amikor egy pillanatra bement a hálófülkébe, a grog fölött odasúgtam Nicolaunak: – Matias helyesen teszi, hogy elmegy Porto-ba... – Nicolau megvonta a vállát:

- Igen, úgy gondolta, így illendőbb... Egyetértettem vele. De csak a teljes gyász idejére... - Hét órakor elkísértük barátunkat a Santa Apolónia pályaudvarra. Visszafelé a kocsiban, amelyen dobolt a heves zápor, filozofáltunk. Én elégedetten mosolyogtam: - Egy év gyász és utána töménytelen boldogság és töménytelen gyerek... Kész költemény! - Nicolau elkomolyodva jegyezte meg: - Amelyből élvezetes és díszes próza lesz. Az isteni Elisa-nak megmarad minden isteni szépsége, és Miranda vagyona, tíz-tizenkétezer reál jövedelem... Az életben először láthatjuk, te is meg én is, hogy az erény elnyeri jutalmát.

Drága barátom! Elmúltak a szigorú gyász hónapjai, s azután még néhány, de José Matias nem mozdult Porto-ból. Augusztusban a Hotel Francfortban találtam rá, ahol tartósan berendezkedett, és a rekkenő napok mélabúját szivarozással (mert-hogy visszaszokott rá), Jules Verne regényeinek olvasásával és jeges sörrel enyhítette, mígcsak meg nem hűvösödött a délután; akkor felöltözött, behintette magát illatszerrel, és virágot tűzve a kabáthajtókájára, elment a Fozba vacsorázni.

És bár már közeledett a gyász és a kétségbeesett várakozás kegyes vége, nem láttam José Matiason semmi elegánsan visszafogott izgatottságot, semmi elégedetlenséget amiatt, hogy olyan lassan halad az idő, ez a gyakorta komótos, sántikáló vénség... Éppen ellenkezőleg! A derűs bizonyosság mosolya után, amely ezekben az években az átszellemült boldogság dicsfényével vont be őt, most mélységes komorság ült rajta, ami beárnyékolta és megfonnyasztotta, mintha valami feloldhatatlan, mindig kísértő, gyötrelmes és kínzó aggálllyal küzdene. Tudja, mit mondok én? Azon a nyáron, ott a Hotel Francfortban egyfolytában az volt az érzésem, hogy José Matias ébren töltött óráinak minden pillanatában, amikor a hideg sört kortyolgatta, amikor a kesztyűjét húzva beszállt a bérkocsiba, amely a Fozba vitte őt, szorongva azt tudakolta a lelkiismeretétől: - Mit tegyek? Mit tegyek? - És egyszer délidő-

ben, amikor épp ebédnél ültünk, teljesen megdöbbenett, mert kinyitva az újságot így kiáltott, miközben minden vér az arcába tolult: – Micsoda? Már augusztus 29-e van? Szent Isten... Augusztus vége van!...

Visszatértem Lisszabonba, kedves barátom. Elmúlt a száraz és napfényes tél. A *haszonelvűség eredete* című munkámon dolgoztam. Egy vasárnap, amikor már lehetett szegfűt kapni a trafikokban, a Rossio-n megpillantottam a vörös tollakkal díszített kalapot viselő isteni Elisa-t egy kocsiban. És még azon a héten olvastam egy rövid, szinte félenk kis hírt a *Diário Ilustrado*-ban Dona Elisa Miranda asszony esküvőjéről... És ki-vel esküdött meg, kedves barátom? A jól ismert földbirtokossal, Francisco Torres Nogueira-val!...

Kedves barátom, látom ökölbe szorította a kezét, és meglepődve a combjára csapott. Én is ökölbe szorítottam mind a két kezem, de csak azért, hogy az égnek emeljem, oda, ahol a földi tetteinket megítélik, és dühödt ordítással fakadtam ki a nők hamissága, ingatag és alávaló állhatatlansága, csalárd becstelensége, különösen pedig ennek az Elisa-nak minden női álnoksága ellen! Ilyen sietősen és meggondolatlanul, szinte még a gyászév letelte előtt cserbenhagyni azt a nemes, tiszta és szellemi magaslatokban mozgó Matiast! – és tíz éven át tartó alázatos, fennkölt szerelmét!...

És miután öklömet az ég felé emeltem, odaszorítottam a fejemhez, és így kiáltottam: – Dehát miért? – Szerелеmből? Éveken át rajongva szerette ezt a fiút, olyan szerelemmel, amely nem hozott csalódást, sem elfásulást, mert mindvégig csak lehetőségként létezett, testetlen és beteljesületlen maradt. Nagy-ravágyásból? Torres Nogueira éppen olyan szeretetre méltó ingyenélő volt, mint José Matias, és jelzáloggal megterhelt szőlői éppen úgy ötven-hatvan ezer reált értek, mint azok a kiváló, és adósságtól mentes földek, amelyeket José Matias örökölt Garmilde nagybácsikájától. Akkorhát miért? Biztosan azért, mert Torres Nogueira sűrű fekete bajusza kívánatosabb volt

számára, mint José Matias szőke, méla bajuszkája! Jól mondja Aranyszájú Szent János tanítása, hogy az asszony a pokol kapujánál emelkedő tisztátalan szemétdomb!

Nos, kedves barátom, miközben így zsémbelek, egy délután az Alecrim utcában összetalálkozom Nicolau da Barca barátunkkal, aki kiugrik a bérkocsiból, berángat egy kapualjba, szenvedélyesen megrántja szegény karomat, és izgatottan felkiált: Hallottad már? José Matias utasította vissza. Az asszony írt neki, elment utána Porto-ba, sírt... Ő látni sem akarta! Nem akart nőszülni, nem akar megnőszülni! – Én, mint akit letaglóztak. – Tehát az asszony... – Megdühödött, nem tudott már ellenállni Torres udvarlásának, beleunt az özvegyiségbe azzal a virágzó harminc évével, az ördögbe is, férjhez ment, szegényke! – Én a kapualj boltozatáig emeltem a két kezem: – És José Matias magasztos szerelme? – Nicolau, aki a legbensőbb, testi-lelki jó barátja volt, megkérdőjelezhetetlen bizonyossággal hangoztatta: – Éppolyan, mint régen! Végtelen, tökéletes... De megnőszülni nem akar! – Egymásra néztünk, azután elváltunk egymástól, azzal a beletörődő csodálkozással vonva meg a vállunkat, amely a megismerhetetlennel szembesülő bölcs szellemekhez illik. De én, mint filozófus, következképpen, oktan lélek, egész éjszaka boncolgattam José Matias tettét a lélekbúvárlat borotvaéles sebészkesével – és már hajnaltájban, halálosan kimerülve, arra a következtetésre jutottam, ahogy ez a filozófiában mindig megtörténik, hogy egy olyan elemi, következképpen kifürkészhetetlen indítékról lehet szó, amelyen kicsorbulna az igyekezetem, s nem lenne belőle semmi haszna se neki, se nekem, sem pedig a világnak!

Azután az isteni Elisa férjhez ment, és továbbra is ott élt a „Lugasos Ház”-ban Torres Nogueira-jával, éppolyan kényelemben és nyugalomban, amilyenben már Matos Miranda mellett is része volt. A nyár derekán José Matias visszatért Porto-ból Arroiosba, Garmilde bácsikája nagy házába, és újra elfoglalta régi szobáit, amelyeknek terasza a kertre nyílt, ahol virágoz-

tak a dáliák, bár nem gondoskodott róluk senki. Eljött az augusztus, csendes volt és meleg, mint mindig Lisszabonban. José Matias vasárnaponként Dona Mafalda de Noronha-nál vacsorázott Benfica-ban – egyedül, mert Torres Noronha nem ismerte a „Cédrusos Birtok” tiszteletre méltó asszonyát. Az isteni Elisa világos ruhájában minden délután a rózsák között sétált a kertben. Ilyenformán úgy tetszett, hogy Arroios e kies szögletében csak annyi változás történt, hogy Matos Miranda a Prazeres temetőben fekszik szép, csupa márvány sírjában, Torres Nogueira pedig Elisa csodás ágyában. De mégis történt egy szörnyű és fájdalmas változás – mégpedig José Matiasban! El tudja képzelni, kedves barátom, hogyan töltötte ez a szerencsétlen flótás üres napjait? A szemével, az emlékezetével, a lelkével, egész lényével a „Lugasos Ház” teraszán, ablakain és kertjén csüngött! De most nem szélesre tárt ablaktáblák mellett, jól látható lelkesültséggel, az egyértelmű boldogság mosolyával, hanem behúzott függönyök mögül, egy szűk résen át alattomban figyelve a fehér ruha fehér villanásait – a gyötrelemtől és a veszteségtől megnyúlt arccal. El tudja képzelni, miért szenvedett ennyire ez a szegény jóember? Vélhetőleg amiatt, hogy Elisa, miután nem tárta ki felé két karját, semmi-be vette őt, és minden küzdelem és tétovázás nélkül azonnal más, elérhetőbb és készségesebb karokba omlott... Nem, kedves barátom! És most figyelje meg jól ennek a szenvedélynek minden bonyolult finomságát. José Matias továbbra is odaadóan hitt abban, hogy Elisa a lelke mélyén, a léleknek ebben a szent mélységében, ahová nem jutnak el a célszerűség parancsai, sem a józan ész döntései, sem a büszkeség kitörései, sem a hús fellángolásai – őt szereti, csak őt, mint az egyetlen férfit, olyan szerelemmel, amely nem fogyatkozott, nem változott meg, életerősen virágzott, minden öntözés és gondozás nélkül, mint egykor a Misztikus Rózsa. Az gyötörte őt, kedves barátom, az vájt hosszú árkokat az arcára néhány rövid hónap alatt, hogy egy férfi, egy hím, egy vadállat megszerezhesse magának

azt az asszonyt, aki őhozzá tartozott, és megszentelt, társadalmilag jóváhagyott formában, az egyház és az állam jószágos pártfogásával kedvére beszennyezhetette azokat az isteni ajkakat, amelyeket ő soha még csak érinteni sem mert, isteni mivoltuk iránt érzett babonás tiszteletében, majdhogynem rettenetében. Hogy is mondjam? Ennek a nem mindennapi Matiasnak az érzései nem különböztek egy olyan szerzetes érzéseitől, aki misztikus elragadtatással földre borul a Szűzanya képmása előtt – és akkor egy bestiális szentségtörő fölkapaszkodik az oltárra, és szemérmetlenül föllebbenti a képmás tunikáját! Mosolyog, kedves barátom... Hogy a Matos Miranda? Ó, kedves barátom! Az egy cukorbajos, nehézkes, elhízott ember volt, és már ott lakott a „Lugasos Ház”-ban a hájaival és a cukorbajával, amikor Matias megismerte Elisát, s mindörökre neki adta az életét és a szívét. Ez a Torres Nogueira viszont durván belegázolt az ő tiszta szerelmébe, fekete bajuszával, húsos karjával és az egykori bikaviador rámenős szenvedélyességével megigézte azt a nőt – s talán arra is ráébresztette, milyen az igazi férfi!

De a mindenségít neki! Ő utasította vissza ezt az asszonyt, amikor felkínálkozott, egy olyan érzelemtől vezetettve, amelyet még semmiféle félreértés nem szikkasztott ki vagy hervasztott el. Mit akar? Ilyen különösen bonyolult volt ennek a Matiasnak a lelke! Néhány hónap alatt *elfelejtette*, ténylegesen *elfelejtette*, milyen sértőn elutasította azt az asszonyt, mintha csak valami, hónapokkal azelőtt megesett, jelentéktelen anyagi vagy társasági ügy lett volna, amelynek megtörténtét és múló keserűségét már szertefoszlatta a távolság és az idő! És most itt, Lisszabonban, amikor az ablakaival szemben ott voltak Elisa ablakai, és a két kert rózsái együtt illatoztak a homályban, a mostani fájdalom, ez a valóságos fájdalom arra ébresztette rá, hogy magasztos szerelmet érzett egy asszony iránt, és hogy még testetlenebbül csodálhassa, a csillagok közé emelte őt, és akkor egy barna hajú, fekete bajszú vad-

ember leráncigálja ezt az asszonyt a csillagok közül, és odadobja az ágyra!

Bonyolult eset, ugye, kedves barátom? Sokat töprengtem rajta, mint filozófus, kötelességből! És arra az eredményre jutottam, hogy Matias beteg ember, akit a szellemi túlérzékenység, a szellemiség heveny és bomlasztó gyulladása gyötör, mert rémülten visszaretent a házasság anyagi vonatkozásaitól, a papucsoktól, az ébredéskor nem egészen üde bőrtől, a hat hónapig egyre növekvő hastól, a nedves bölcsőben sivalkodó csöppségektől... Most pedig óbégat dühében és felháborodásában, mert egy két lábbal a földön álló lény, karnyújtásnyira tőle, kész volt arra, hogy elfogadjja a gyapjúhálóingbe bújt Elisa-t. Félcédulás?... Nem kedves barátom! Egy elvakultan romantikus lélek, aki képtelen módon nem vesz tudomást az élet kézzelfogható valóságáról, és soha nem gondolt arra, hogy a papucsok és a gyerekek koszos pelenkái a legszebb dolgok azokban a házakban, amelyeket átjár a napsütés és betölt a szerelem.

És tudja-e, kedves barátom, mi szította még jobban ezt a dühödt méltatlankodást? Az, hogy az a szegény Elisa a régi szerelemmel viszonyult hozzá! Ördögi dolog, mi? De még ha nem is érezte lényegében még mindig ugyanolyan erősnek és kizárólagosnak ezt a régi szerelmet, mint valamikor, megmaradt benne valami ellenállhatatlan kíváncsiság a szegény Matias iránt, és fel-felidézte ennek a szerelemnek a megnyilatkozásait... Talán csak a két szomszédos kertből következő végzetszerűség volt! Nem tudom. De szeptemberben, amint Torres Nogueira elutazott carcavelosi szőlőibe, hogy jelen legyen a szüreten, az asszony a terasz széléről megintcsak olyan epekedő üzeneteket küldött epekedő pillantásaival a nyíló rózsák és dáliaik fölött, amilyenekkel tíz éven keresztül lázban tartotta José Matias szívét.

Nem hiszem, hogy leveleztek volna a kerítés fala fölött, mint Matos Miranda patriarkális idejében... Az új úr, a sűrű

fekete bajszot viselő, erőteljes férfiú még a távolból, Carcavelos szőlőskertjeiből is tartózkodásra és óvatosságra intette az isteni Elisa-t. Az asszony pedig, aki megnyugodott a fiatal és erőteljes férj mellett, nem igen vágyott már az éjszaka langyos sötétségében lebonyolított titkos találkákra, még ha erkölcsi kifinomultsága és José Matias kikezdhetetlen idealizmusa lehetővé is tette volna, hogy egy létrát odatámasszanak a kert falához... Másfelől, Elisa alapjában véve tisztességes volt; és áhítatos odaadással viszonyult a testéhez, mert érezte, mennyire szép, s milyen műgonddal alkotta meg Isten – sokkal inkább, mint a lelkéhez. De ki tudja? Talán ez a csodaszép asszony is ahhoz a különleges fajhoz tartozott, amelyhez az olasz márkinő, Giulia de Malfieri, aki két szerelmezt is tartott, hogy a gyönyörűségére szolgáljanak, egy költőt a romantikus széptevés, egy kocsi pedig az alantas szükségletek céljából.

De, kedves barátom, ne merengjünk tovább ezen az asszonyon, aki még él, miközben egy halott nyomában megyünk, aki érte halt meg! Tény, hogy Elisa és hódolója akaratlanul is visszatért a régi éteri kapcsolathoz a két virágzó kerten át. És októberben, mivel Torres Nogueira még mindig Carcavelosban szüretelt, José Matias újra szenvedélyesen szélesre tárta az ablakait, hogy elnézze a „Lugasos Ház” teraszát.

Úgy gondolnánk, hogy egy ilyen végletesen szellemi lény, miután visszaállította a régi, eszményi szerelmet, újra eljutott a régi teljes boldogság állapotába. Ő volt az úr Elisa halhatatlan lelkében – mit számított hát, hogy az a másik birtokolta halandó testét? De nem. A szegény fiatalember roppant gyötrelmeket élt át. És miközben meg akart szabadulni ezektől a szörnyű kínoktól, ez a békés, derűsen kiegyensúlyozott életet élő ember egy idő után egzaltált figurává változott. Ő, kedves barátom, milyen viharos és lármás életet élt! Kétségbeesésében felzaklatta, elképesztette és megbotránkoztatta Lisszabont egy álló éven át! Ebből az időből való néhány legendásan hőbortos tette... Hallott arról a bizonyos vacsoráról? Arról a vacsorá-

ról, amelyet a Bairro Alto és a Mouraria negyed szűk sikáto-raiból összecsisztított harminc-negyven hitványabbnál hitványabb és mocskosabbnál mocskosabb néembernek adott, akiket azután számárra ültetett, ő maga pedig komoran és mélabúsan az élükre állt egy nagytestű fehér lovon, hatalmas ostorral a kezében, és elvezette őket a Graça magaslataira, hogy onnan üdvözöljék a napfelkeltét!

De ez az egész handabandázás nem enyhítette a szenvedéseit – ezért azon a télen belevetette magát a szerencsejátékokba és az ivásba. Nappalra bezárkózott a házába (bizonyosan zárt ablaktáblák mögött, mert Torres Nogueira visszatért a szőlőskertjeiből), szemét és lelkét a végzetes teraszra függesztette; éjszaka pedig, miután Elisa ablakaiban kialudt a fény, bérkocsiba ült, mindig ugyanabba, a Gago fiákerébe, s elhajtattott a Bravo rulettkaszinójába, utána a Cavalheiro Klubba, ahol dühödten játszott egészen a késői vacsoráig, amelyet egy étterem különtermében fogyasztott el, több tucat gyertya fényénél, miközben reményvesztetten töltötte magába a töménytelen colaresi bort, pezsgőt és konyakot.

És ez a Fúriáktól vezérelt élet éveig, hét teljes évig tartott! Azokat a földeket, amelyeket Garmilde bácsikája ráhagyott, fékevesztetten eljátszotta és elitta: csak az arroiói udvarház maradt meg, és a sietősen előteremtett pénz, mert a házat megterhelte jelzáloggal. De egyszer csak eltűnt minden ivóból és játéklarangból. Megtudtuk, hogy Torres Nogueira vízkórban szenved, és a halálán van!

Ez idő tájban, Nicolau da Barca valami zavaros, váltóval kapcsolatos ügyben aggodalmas táviratot küldött nekem santarédi birtokáról, ezért egy meleg, áprilisi éjszakán, este tíz felé meglátogattam José Matias Arroiosban. Az inas, miközben bevezetett a gyéren megvilágított, csupasz folyosón, ahonnan már eltűntek az öreg Garmilde díszes indiai ládái és faragványai, elmondta, hogy a kegyelmes úr még nem végzett a vacsorájával... Máig végigfut a hátamon a hideg, ha magam elé

idézem, milyen vigasztalanul nézett ki a szerencsétlen! A két kertre néző szobában volt. Az egyik ablak előtt, amelyen behúzták a damasztfüggönyöket, ott fényeskedett az asztal, rajta két gyertyatartó, egy fehér rózsákkal teli kosár, és néhány darab Garmilde bácsi nemes ezüstjeiből; az asztal mellett pedig egy fotelban elterülve, kigombolt fehér mellényben, mellére bukó halottsápadt arccal, lehanyatló kezében üres poharat szorítva José Matias, aki talán szunyókált, de az is lehet, hogy meghalt.

Amikor megérintettem a vállát, ijedten emelte fel borzas fejét: – Hány óra van? – Amint vidáman elrikkantottam magam, csakhogy felébrezzem, hogy már későre jár, tíz óra van, a legközelebbi borosüvegből telitöltötte a poharát fehér borral, és lassan kiitta, miközben a keze egyfolytában reszketett... Azután elsimította a haját verejtékes homlokából: – Nohát, mi újság? – Riadtan, egy szót sem fogva föl belőle, mintegy álomban hallgatta Nicolau üzenetét. Végül sóhajtván meglötyögtetett egy üveg pezsgőt a vödörben, ahová hűlni tette, újabb pohárral töltött magának, és ezt mormolta: – Micsoda hőség... Milyen szomjúság gyötör!... De nem ivott: elnehezült testével fölemelkedett a szalmafonatos fotelból, és bizonytalan léptekkel megindult az ablak felé, ott hirtelen szétnyitotta a függönyöket, majd az ablaktáblákat... És ott állt mereven, mintha egybeolvadt volna a csillagos éjszaka csöndjével, és sötét nyugalommal. Odanéztem, kedves barátom! A „Lugasos Ház”-ban két ablak világolt erős fénnel, kitárva a puha szellőnek. És ez az élénk fény körbeölelt egy hosszan redőző fehér köntösbe burkolózó fehér alakot, amely a terasz szélén állt, belefeledkezve a szemlélődésbe. Elisa volt az, kedves barátom! Mögötte, a kivilágított szoba mélyén bizonyosan ott zihált a férje a vízkór szorításában. Az asszony mozdulatlanul, elpihelve állt, andalító pillantást, talán mosolyt küldött szeretett barátja felé. A nyomorult elbűvölten, lélegzetét visszafojtva szívta be annak a jótevő látomásnak a képét. És kettőjük között az ernyed

éjszakában ott illatozott a két kert összes virága... Azután Elisa váratlanul és sietve bement, behívta őt a szegény Torres nyögése vagy türelmetlensége. Az ablakok azon nyomban becsukódtak, megszűnt minden fény és élet a „Lugasos Ház”-ban.

Ekkor José Matias szívet tépően felzokogott túlcorduló gyötrelmében, megtántorodott, és olyan szenvedéllyel ragadta meg a függönyt, hogy leszakította, azután erőtlenül belehanyatlott felé nyújtott karomba, úgy vonszoltam őt erőlködve a székéig, mint egy halottat vagy részegyet. De egy perc múlva a legnagyobb megdöbbenésemre ez a nem mindennapi ember felnyitotta a szemét, lassan és erőtlenül elmosolyodott, és csaknem békésen mormolta: – A meleg... Meleg van! Nem kér egy csésze teát?

Nem kértem, eljöttem onnan – miközben ő, sietős távozásom iránt teljesen közömbösen, a fotelban elnyúlva, reszketegen egy hatalmas szivarra gyújtott.

Szent Isten! Már Santa Isabelben vagyunk! Milyen gyorsan vicszi ez a halottas kocsí szegény José Matiaszt az elporladás és az utolsó férgék felé! Nos, kedves barátom, ez után a különös éjszaka után Torres Nogueira meghalt. Az isteni Elisa az újabb gyász idejére visszavonult egy ugyancsak özvegy sógornője birtokára, Corte Moreira-ba, Beja mellé. José Matiasnak pedig nyoma veszett, köddé vált, semmi hírt, mégoly bizonytalan híreket sem hallottam felőle – talán azért sem, mert legjobb barátja, a mi nagyszerű Nicolau da Barca-nk, akitől hallhatunk volna valamit róla, tüdejének utolsó darabkájával eltávozott Madeira szigetére, remény nélkül, a tüdőbetegek klasszikus, szinte társadalmi kötelességének eleget téve.

Ami engem illet, ezt az évet az *Érzelmi jelenségekről* című művem javítgatásával töltöttem. Azután egy szép napon, nyár elején lefelé ereszkedve a São Bento utcán, tekintetemet magasba emelve, mert a 214-es számot kerestem, ahol Azemel majorátusának a könyvgyűjteményét katalogizálták, kit látok

meg egy új sarokház erkélyén? Az isteni Elisa-t, amint éppen salátaleveleket dugdos egy kanári kalitkájába. És milyen szép volt, kedves barátom, még teltebb és derűsebb, minden ízében érett, zamatos és kívánatos, noha Beja-ban már a negyvenkettedik születésnapját ünnepelte! De ez a nő Heléna nagyszerrű fajtájából származott, aki Trója ostroma után, negyven évesen is elkápráztatta a halandó embereket és a halhatatlan isteneket. Különös véletlen folytán még aznap délután a Secótól, a könyvtáros João Secótól, aki a majorátus könyvgyűjteményét katalogizálta, megtudtam ennek a csodálatra méltó Helénának új történetét.

Az isteni Elisa-nak most szeretője volt... De csak azért, mert közismert tisztessége nem engedte, hogy törvényes harmadik férje legyen. Az a szerencsés ifjú, akit szeretett, házasember volt... Beja-ban kötötte oda az életét egy spanyol nőhöz, aki egy évvel ez után a házasság és egyéb érzelmi fellángolások után elment Sevillebe, hogy ott ájtatoskodja végig a Nagyhetet, s beleszédült egy végtelenül gazdag állattenyésztő karjaiba. A férj, békés közmunka-felügyelő, Beja-ban maradt, ahol valamiféle rajzórákat is adott... A tanítványai között volt Corte Moreira birtokosnőjének a lánya is: és ott a birtokon, miközben a kislány rajzeszközeinek a mozgását irányította, Elisa megismerkedett vele, és olyan sürgető szenvedéllyel beleszeretett, hogy azonnal elragadta a közmunkáktól, és magával vitte Lisszabonba, mert ez alkalmasabb hely volt arra Beja-nál, hogy botrányos boldogságukkal elrejtőzhessenek. João Seco beja-i volt, ott töltötte a karácsonyt, és jól ismerte a felügyelőt, a Corte Moreira-ban élő hölgyeket, és tökéletesen megértette a szerelmi fellángolást, amikor a 214-es számú háznak az ablakából, ahol Azemel majorátusának könyvgyűjteményét katalogizálta, meglátta a sarokra nyíló erkélyen Elisa-t, és a kapun boldogan beóvakodó, jól öltözött, jó cipőt és világos kesztyűt viselő felügyelőt, aki láthatólag sokkal boldogabban végezte ezeket a magánjellegű munkákat, mint a közmunkákat.

A 214-es háznak ugyanebből az ablakából ismertem meg én is a felügyelőt! Kellemes külsejű, komoly, fehér arcbőrű, sötét szakállas fiatalember volt, aki kiváló mennyiségi (és talán minőségi) feltételekkel rendelkezett ahhoz, hogy betöltsön egy özvegyi, és következésképpen „üres” szívet, hogy a bibliai kifejezéssel éljünk. Gyakran megfordultam ebben a 204-es számú házban, és figyelemmel kísértem a könyvtár katalógusba vételét, mivel Azemel majorátusa, az örökségek ironikus szélsője folytán a XVIII. századi filozófusok páratlan gyűjteményéhez jutott hozzá. Eltelt néhány hét, és egy éjszaka (João Seco éjjelente dolgozott), amikor elhagytam ezeknek a könyveknek a társaságát, és megálltam egy nyitott kapualj előtt, hogy szivarra gyújtsak, a gyufa reszketeg fényénél egyszercsak meglátom a sötétben megbújó José Matiaszt! De micsoda José Matiaszt, drága barátom! Hogy alaposabban szemügyre vehessem, meggyújtottam még egy gyufát. Szegény José Matias! Szakállat eresztett, a sárgás gyapotszálakra emlékeztető ritkás, bizonytalan, piszkos és puha szakállat: a haja hosszúra nőtt, és összecsomósodott fürtökben türemkedett elő elaggott köcsögkalapja alól; egyébként is úgy látszott, mintha az egész ember összement, megaszalódott volna, mocskos színjátészó felöltőjében és fekete nadrágjában, amelynek hatalmas zsebébe rejtette kezét a tétlen nyomorúság megszokott, végtelen mélabút sugárzó mozdulatával. A rám törő rémült sajnálkozástól csak ennyit voltam képes kinyögni: – Nahát! Ön itt! Mi újság? – Ő pedig, a maga jámbor jólneveltségével, de távolságtartóan, hogy lerázzon, a pálinkától rekedt hangon: – Itt van dolgom, egy illetőt várok. – Nem szóltam többet, mentem tovább. Azután, valamivel odább megálltam, és meggyőződtem arról, amit egy pillanattal előbb megsejtettem – a feketéllő kapualj Elisa új házával és erkélyeivel átellenben nyílt!

Nos, kedves barátom, José Matias három éven át élt abban a kapualjban megbújva!

A régi Lisszabon egyik jellegzetes kapubejárója volt, kapus nélkül, mindig tárva-nyitva, mindig mocsokkal tele, utcára nyíló sziklaodú, ahonnan senki nem zavarta ki azokat, akiket bekergetett oda a nyomorúság vagy a fájdalom. Mellette egy kocsmá nyílt. Alkonytájt José Matias rendszeresen leereszkedett a São Bento utcán a házak falához lapulva, és mint egy árny elmerült a kapualj homályában. Ebben az időben Elisa ablakai már fénylettek, télen a finom ködpárától fátyolosan, nyáron viszont még sarkig tárva, háborítatlan nyugalomban utat engedve a levegőnek. Ezeket az ablakokat bámulta hosszasan José Matias, mozdulatlanul, kezét a zsebében tartva. Minden félórán beóvakodott a kocsmába. Pohár bor, pohár pálinka – aztán csöndesen visszament a kapualj sötétjébe tovább révedezni. Amikor Elisa ablakaiban kialudt a fény, ő továbbra is ott maradt egész éjszaka, még a sötét téli éjszakákon is – összehúzódva, megdermedve, lyukas cipőtalpát a kövezethez veresve, vagy valahol hátul, lekucorodva a lépcsőfokokra – zavaros szemét odatapasztva annak a háznak a fekete homlokzatára, ahol azzal a másik férfival aludt!

Eleinte, míg sietősen elszívott egy-egy cigarettát, fölkapaszkodott az üres lépcsőfordulóig, hogy elrejtse a fényt, amely elárulta volna rejtekhelyét. De később, kedves barátom, a kapufélfának támaszkodva megállás nélkül cigarettázott, szenvedélyesen megszíva a cigarettát, hogy felizzon a parázs, és megvilágítsa őt! És tudja miért, kedves barátom?... Mert Elisa már fölfedezte, hogy abban a kapualjban, alázatosan csodálva az ablakait, ott állt az ő szegény José Matiasa!...

És elhiszi-e, kedves barátom, hogy egy idő múlva minden este, az ablaküvegek mögül vagy az erkélyre kikönyökölve (miközben a felügyelő a pamlagon elterpeszkedve, papucsban olvasta a *Jornal da Noite*-t), az asszony hosszan elnézte a kapualjat, szelíden, mozdulatlanul, azzal az egykori, szótlan pillantással, amellyel a rózsák és a dáliák fölött nézett át a teraszról? José Matias elképedt, amikor erre rájött. És attól fogva

kétségbeesetten élesztgette a parazsat, mint valami irányfényt, hogy a sötétben megmutassa a szeretett szemeknek, ott van, minden ízében hűségesen hozzá!

Nappal soha nem ment végig a São Bento utcán. Hogyan is tehetne volna könyökénél kikopott kabátjában és csámpásra taposott cipőjében? Mert abból a méltóságteljesen és kifinomultan elegáns fiatalemberből ágrólszakadt nyomorult lett. Vajon honnan lehetett három hatosa a borra és a tőkehalra, amit a kocsmában vett? Nem tudom... De adózzunk tisztelettel az isteni Elisa-nak, kedves barátom! Végtelen tapintattal, körültekintéssel, ravaszsággal megpróbált valami járadékot juttatni a koldusszegény José Matiasnak – megtehetette, gazdag volt. Sikamlós helyzet, mi? A hálás asszony két férfinak adott járandóságot – a testi szeretőjének és a lelki szeretőjének! José Matias azonban kitalálta, honnan való a megalázó alamizsna – és visszautasította, de felháborodás és sértett büszkeség nélkül, sőt inkább elérzékenyülten, könnyecseppel pálinkától gyuladt szemében!

De csak az éjszaka beállta után mert leereszkedni a São Bento utcán, hogy besurranjon abba a kapualjba. És kitalálja, kedves barátom, hogy mint csinált napközben? Figyelte, követte, szemmel tartotta a közmunka-felügyelőt! Bizony, kedves barátom! Kielégíthetetlen, leküzdhetetlen, elemi kíváncsiságot érzett az iránt a férfi iránt, akit Elisa kiválasztott magának!... A két előző, Miranda és Nogueira nyilvánosan lépett Elisa hálszobájába, a templom kapuján át, és a szerelmen kívül más emberi célok megvalósítása érdekében – hogy otthonuk és talán gyermekeik legyenek, kiegyensúlyozott és nyugodt életet élhessenek. De ez kizárólag szerető volt, akit az asszony csak azért választott és tartott maga mellett, hogy szeresse őt; és ebben a kapcsolatban nem volt más racionális indíték, mint hogy két test összeforrjon. Nem fáradt hát bele abba, hogy tanulmányozza a személyét, a ruháját, a viselkedését ennek a férfinak, mert módfelett szerette volna tudni, milyen is az az

ember, akit az ő Elisa-ja kiválasztott az emberek tömegéből, hogy kiteljesedjen általa. A felügyelő, az illendőség miatt, a São Bento utca másik végén lakott, a piaccal szemben. És az utcának ezen a részén, ahol nem kerülhetett Elisa szeme elé nyomorúsága, töltötte idejének nagyobb részét José Matias, aki már reggeltől fogva nézte és figyelte a férfit, ahogyan hazafelé tartott Elisa-tól, s még magán hordozta az asszony hálószobájának melegét. Ettől kezdve állandóan a nyomában volt, körültekintően, mint egy gonosztevő, messziről követte mindenfelé. Gyanítom, hogy nem annyira valami természetellenes kíváncsiságból járt utána, mint inkább azért, hogy Lisszabon kísértései közepette, amelyek egy beja-i felügyelőre roppant erővel hathatnak, hű marad-e a teste Elisa-hoz. Az asszony boldogsága érdekében ellenőrizte a szeretett asszony szeretőjét!

Különös kifinomultsága ez a szellemiségnek és az odaadásnak, kedves barátom! Elisa lelke az övé volt, és örökkévalóan birtokolta örökké tartó imádatát: és most azt akarta, hogy Elisa testét legalább ennyire, és ilyen kitartóan imádjá az, akinek az asszony odaadta a testét! De a felügyelőnek nem esett nehezére, hogy hűséges legyen egy ilyen gyönyörű, ilyen gazdag, selyemszoknyát és a fülében gyémántokat viselő asszonyhoz, aki ráadásul teljesen elkápráztatta. És ki tudja, kedves barátom, talán ez a hűség, ez a hódolatteljes fizikai viszonyulás Elisa isteni lényéhez volt az utolsó boldogság, amit José Matias az élettől kapott. Majdnem biztos vagyok ebben, mert az elmúlt télen láttam, amint a felügyelő egy esős reggelen kaméliát vásárol az Ouro utca egyik virágárúsától; és átellenben, a másik sarkon ott áll a csont és bőr, rongyos José Matias, aki szeretettel, szinte hálásan bámulja őt! És talán aznap este, a kapualjban, vacogva, átnedvesedett cipőtalpát a földhöz verdesve, elérzékenyült szemmel meredve a sötétlő ablaktáblákra, az járt az eszében: „Szegény kis Elisa! Nagyon örült a virágoknak!”

Ez három évig tartott.

Végül, kedves barátom, tegnapelőtt délután João Seco fúj-tatva beállított hozzám: – Hordágyon, tüdőgyulladással vitték kórházba José Matiast!

Ahogy kiderült, hajnaltájban találtak rá, a kövezen feküdt, vékonyka kiskabátjába burkolózva, zihált, arcára kiült a halál, miközben Elisa erkélye felé nézett. Elfutottam a kórházba. Meghalt... Az ügyeletes orvossal fölmentem a kórterembe. Föl-emeltem a ráterített lepedőt. Mocskos és szakadozott inge alól kilátszott a nyakából zsinóron lógó ugyancsak foszladozó és koszos selyemzacskó. Bizonyosan virág, hajszalak, vagy Elisa csipkéjének egy darabkája volt benne, a feltámadó szerelem és a benfica-i délutánok idejéből... Megkérdeztem az orvost, aki ismerte és szánta őt, hogy szenvedett-e. – Nem! Egy pillanatra elvesztette az eszméletét, azután tágra nyitotta a szemét, „Oh!”, kiáltotta rémülten, és elment.

A lélek megrettenő és elborzadó kiáltása volt, hogy ő is meghal? Vagy a diadalmas léleké, hogy végre halhatatlannak és szabadnak tudja magát? Nem tudhatja, kedves barátom; nem tudta az isteni Platón sem; s nem tudja majd az utolsó filozófus sem a világ utolsó délutánján.

Megérkeztünk a temetőbe. Azt hiszem, meg kell fognunk a koporsó bojtjait... Igazán furcsa, hogy ez a „kappan” Alves ennyire együttérzően kíséri a mi szegény, szellemi életet élő barátunkat... De, szent Isten, nézze csak! Ott, azt a templom ajtajánál várakozó, áhítatos alakot, frakkban és vajszerű felöltőben... A közmunka-felügyelő! Egy nagy csokor ibolya van a kezében... Elisa ráparancsolt a szeretőjére, hogy kísérelje el a sírgödörig, és borítsa virágokkal lelki szerelmesét. De, kedves barátom, higgyük azt, hogy bizonyos soha nem kérte volna meg arra José Matiast, hogy ibolyát szórjon a felügyelő holttestére! Mert az Anyag, még ha nem is érti meg, még ha nem is benne keresi a boldogságát, csodálja a Szellemet, magát pedig az önmagától kapott gyönyörűségek által durván és megvetéssel kezeli! Nagy vigasztalást jelent ez a felügyelő a csok-

rával egy olyan metafizikusnak, mint én, aki Spinozát és Halebranche-t kommentálta, rehabilitálta Fichtét, és megfelelően bizonyította a benyomás illúzió voltát! Már csak ezért is érdemes volt elkísérni a sírig ezt a megmagyarázhatatlan José Matiast, aki talán sokkal több volt, mint egy ember – vagy talán kevesebb volt, mint egy ember... Őszintén szólva, hideg van... De milyen kellemes a délután!

Pál Ferenc fordítása

SZELÍD CSODA

Abban az időben Jézus még nem hagyta el Galileát és a Tiberiás-tó édes, tündöklő partjait – csodáinak híre azonban már Én-gannim dúsgazdag, erős falakkal kerített, olajfaligetek és szőlőskertek között magasodó városáig jutott Issakár országában.

Egy délután perzselő és fényes tekintetű férfi vonult végig a hús völgyben, és hírül adta, hogy egy új próféta, egy szépséges rabbi járja Galilea mezőit és falvait, hirdetve Isten Országának eljövételét, meggyógyítva mindenféle emberi kórt. És amikor letelepedett a Gyümölcsöskertek Forrásánál, hogy megpihenjen, elmondta még, hogy az a rabbi a magdalai úton kigyógyította leprájából egy római decurio szolgáját, csupán azzal, hogy kezének árnyékát reá vetette; és egy másik reggelen, amikor bárkán áthajózott a gergezénusok tartományába, ahol éppen elkezdődött a balzsam begyűjtése, feltámasztotta leányát Jairusnak, aki egy tekintélyes és nagy tudású férfi, ő magyarázza a Könyvet a zsinagógában. És amikor a köréje se-reglett ámuló aratók, pásztorok és korsójukat vállukon tartó vízholdó asszonyok megkérdezték tőle, hogy ő volna-e valójában a júdeai Messiás, és őelőtte halad-e tündöklően az égő pallos, és őt kíséri-e két oldalról, mintha csak két torony árnyékában haladna, Góg és Magóg árnyéka – az az ember, anélkül hogy akár csak ivott volna abból a hideg vízből, amelyből Józsue oltotta szomját, megragadta vándorbotját, megrázta fürtjeit, gondolataiba merülve átment az aquaeductus íve alatt, és azonmód eltűnt a virágzó mandulafák sűrűjében. Ám valami tünékeny remény, mint amilyen a harmat a ciripelő kabócák havában, felvidította az egyszerű lelkeket, s azon

a zöldellő mezőn, egészen Askelonig, egyszeriben úgy tetszett, hogy az eke könnyebben hasít a földbe, a kő könnyebben mozdul a prэшázban; a kökörscsint szedegető gyerekek azt lesték az utakon, hogy a kőfal szöglete mögül vagy egy szikomorfa alól nem lobban-e fel világosság; és a város kapujában kőpadokon üldögélő vének, miközben ujjukat szakálluk szálai között futtatták, már nem ugyanazzal a biztos bölcsességgel hajtogatták régi mondásaikat.

Élt akkoriban Én-gannimban egy samariai főpapi családból származó öregember, bizonyos Obed, aki az Ebál-hegy szentélyében mutatott be áldozatot, s végtelen birkanyájak és végtelen szőlőskertek ura volt – szíve pedig éppúgy kevélységgel volt telve, miként a csúrjei gabonával. Hanem egy száraz és perzselő fuvallat, mint az a kegyetlen szél, amely az Úr parancsára Essur félelmetes földjein tombol, elpusztította a legkövérebb állatokat a nyájaiból, és a dombok lankáin, ahol szőlőtőkék a szilfák körül sorakoztak sűrűn, ékes kerítések között, most csak sorvadtt szőlővesszők és kíméletlen üszögtől rágott kacsok és levelek maradtak a kopár szilfák és karók között. Obed lerogyott kapuja küszöbén, köpenyét arcára borította, markolta a port, átkozta öregségét, és panaszáradatban tört ki a kegyetlen Isten ellen.

Amint hírért vette azonban az új galileai rabbinak, aki táplálékot adott a sokaságnak, elrettentette a démonokat, és jóra fordított minden bajt, Obed, aki olvasott férfi volt és beutazta Föníciát, nyomban arra gondolt, hogy Jézus azok közül a mágusok közül való, akik oly mindennaposak Palesztinában, mint Ben-Dossa rabbi vagy a leleményes Simon. Akik még borús éjszakákon is a csillagokkal társalognak, mert nekik mindig tisztán ragyognak, és megosztják velük titkaikat; a gabonaföldekről egy szál bottal elkergetik az egyiptomi mocsarakban nőtt böglyöket; ujjukkal felcsippentik a fák árnyékát, és mint sátrat terítik a szérűk fölé, ahol ebéd után megpihennek. Galileai Jézus, aki fiatalabb náluk, minden bizonynal

büvösebb csodákra képes, és ha busásan meg lesz fizetve, akkor útját állja nyájai fogyatkozásának és zölddé varázsolja szőleit. Ekkor Obed megparancsolta szolgálainak, hogy keljenek útra, szerte Galileában keressék az új rabbit, és pénz vagy drágakövek ígéretével vezessék el Én-gannimba, Issakár országába.

A szolgák felkötötték bőr derékszíjukat – és nekivágtak a karavánútnak, amely a tó partvonalát követve egészen Damaszkuszig vezetett. Egy vöröslő alkonyattal, mely az érett gránátalma színét viselte, megpillantották Hérmon hegyének finom havát. Később, egy szelíd reggel frissességében a Tiberiás-tó tündökölt elébük átlátszón, csenddel betakarózva, kékebben, mint az égbolt, virágzó rétektől, dús gyümölcsös-kertektől, porfírszikláktól és pálmaligetek közt megbújó fényes teraszoktól övezve, a légben sűrűn repkedő gerlék alatt. Egy halász, miközben ráérősen eloldotta csónakját egy füves zombéktól, ahová leanderek vetettek árnyat, mosolyogva hallgatta a szolgákat. A názáreti rabbi? Ó, ő már Ijar havában elment tanítványaival arra a vidékre, ahová a Jordán hordja a vizeit.

A szolgák futva mentek végig a folyó szegélyét követve, egészen a gázlóig, ahol a víz megáll, szélesen kiterül, és egy pillanatra elszunnyad mozdulatlanul és zölden a tamariszkuszok árnyékában. Egy ember az esszénusok törzséből, talpig fehér gyolcsban, a nyakában fehér báránnyal, nyugalmasan gyógyfüveket szedegetett a víz partján. A szolgák alázatosan köszöntötték, mert a nép szereti a tiszta szívű, egyenes és jámbor embereket, akiknek a ruhája is ugyanolyan, mint ők, mert nap mint nap megmerítik a mosómedencében. Vajon véletlenül nem találkozott-e azzal az ifjú rabbi Galileából, akinek, akárcsak az esszénusoknak, édes a szava, s meggyógyít embert és jószágot? Az esszénus halkan azt felelte, hogy a rabbi keresztülment az Engaddi oázison, azután azon túl folytatta útját... – De min túl? – Az esszénus felemelte azt a lila virágos ágat, amelyet az imént szakított le, és elmutatott vele a Jordánon túli földekre, a Moab fennsík felé. A szolgák átgázoltak

a folyón – ám hasztalan kutatták Jézust ziháló mellel, göröngyös ösvényeken végig, egészen a meredek sziklafalig, ahol Makaur baljós fellegvára magasodik... Jákob Kútjánál egy hosszú karaván pihent, amely mirhát, gileádi fűszereket és balsamolajat vitt Egyiptomba; és a tevehajcsárok, miközben börtömlőkbe merték a vizet, elmesélték Obed szolgáinak, hogy Gadarában, újholdkor egy csodálatos rabbi, aki nagyobb, mint Dávid vagy Izaiás, hét ördögöt űzött ki egy szövő asszony melléből, egy ember pedig, akit az útonálló Barabás lefejezett, az ő egyetlen szavára kikelt sírjából, addigi hajlékából, és megtért kertjébe. A reményre kapott szolgák sebtében nekieredtek a zarándokok útjának, és elmentek Gadaráig, a magas tornyok városáig, és még azon is túl, az Amalha forrásaig... Ám Jézus éppen azon a hajnalon szállt halászbárába a vízen, ahová éneklő és mimózaágakat lengető sokaság kísérte, és elvitorlázott Magdala felé. És Obed megcsüggedt szolgái ismét átkeltek a Jordán fölött, Jákob Fiainak Hídján. Egy nap azután, amikor a hosszú vándorlástól lerongyolódott sarujukban már a római Júdea földjét taposták, egy mogorva farizeus útját keresztezték, aki öszvére hátán hazafelé igyekezett Efraimba. A Törvény emberét hódolatteljesen tartóztatták fel. Nem találkozott-e véletlenül azzal az ifjú galileai prófétával, aki istenként jár a Földön, és csodákat hint el haladtában? A farizeus szikár arca ráncba szaladt és elsötétült – s haragja úgy csapott alá, mint gőgös dobpergés:

– Ó, ti pogány rabszolgák! Ó, ti istenkáromlók! Honnan szeditek, hogy Jeruzsálemen kívül léteznek próféták vagy csodák? Egyedül Jehova erős az ő Templomában. Galileában csak tudatlanok és szélhámusok teremnek...

És miután a szolgák meghököltek hadonászó öklétől, és megzavarodtak a szent mondatoktól – az őrzöngő bölcs leugrott az öszvérről, az út köveivel hajigálta meg Obed szolgáit, és azt kiabálta: „Ráka! Ráka!”, meg több más hasonló rituális átkot. A szolgák meg sem álltak Én-gannimig. Nagy volt Obed

kétségbeesése, mert jószágai elhulltak, a szőlőtövei elszáradtak – miközben sugárzón, mint ahogy a hajnal bukkan elő a hegyek mögül, a galileai Jézus híre vigasztalón és isteni ígértekkel teljesen még mindig növekvőben volt.

Akkoriban egy római centurio, Publius Septimus parancsnokolta azt az erődöt, amely Cesarea völgyét uralta a városig és a tengerpartig. A zord Publius, aki a pártusok ellen harcoló Tiberius táborából származó veterán volt, a szamariai felkelés idején gazdagodott meg fogolyszedésből és fosztogatásból, Attikában bányái voltak, és mint az istenek legnagyobb kegyét, élvezte Szíria birodalmi helytartójának, Flaccusnak a barátságát. Csak éppen fájdalom marta virágzó életét, mint ahogy a féreg rág bele a zamatos gyümölcsbe. Egyetlen leánya, aki drágább volt neki, mint az élete, mint a gazdagsága, valami alattomos és lassan őrlő kórtól darvadozott, amivel szemben azok a kuruzslók és mágusok is tanácstalanul álltak, akiket Szidónból és Tíruszból hozatott hozzá. A halovány és szomorú teremtés, mint a hold a temető fölött, egyetlen panaszszó nélkül, sápadtan mosolyogott apjára, miközben az erőd legmagasabb fokán egy baldachin alól, fekete, bánatos szemével a távolba meredt, a Tíruszi tenger kékjébe, ahová Itáliából érkezett ide egy karcsú vitorlás gályán. Oldalán egy legionárius olykor csendben a magasba irányozta íját a várfokok között, és keresztüllőtt a tündöklő égbolton nyugodt szárnycsapásokkal köröző nagy sasmadarat. Septimus leánya tekintetével pár pillanatig a pörögve zuhanó madarat követte, amíg holtan a sziklához nem csapódott – azután még szomorúbban, akár egy sóhaj, és még sápadtabban ismét a tengerbe fúrta tekintetét.

Ekkor hallotta Septimus Korazinba való kereskedőktől, hogy létezik egy csodálatos rabbi, akinek hatalma van a szellemeken és a lélek legszörnyűbb bajait is meggyógyítja; kiállított katonáiból három decuriát, hogy kutassák fel egész Galileát és Dekapolisz minden városát végig a partokig és Askelonig. A katonák vászonzsákba bújtatták pajzsukat, sisak-

jukba olaját tűztek, és vasalt saruikban sietősen távolodtak, visszhangot verve a római út bazaltkövezetén, amely Cesareától a tóig keresztülszeli Heródes egész tetrarchiáját. Éjjel ott villogtak fegyvereik a dombtetőkön a magasra emelt fákyák hullámozó lángjainál. Nappal elárasztották a falvakat, átkutatták a sűrű gyümölcsöskerteket, lándzsáik hegyével döfködték a szalmakazlakat; és a megriadt asszonyok, csak hogy csillapítsák őket, mézes süteménnyel, friss fügével és borral teli kelyhekkal siettek hozzájuk, amiket egyetlen hajtással ittak ki a szikomorfák árnyékába telepedve. Így rohantak végig Dél-Galileán – a rabbiból azonban csak a szívekben derengő fény-sugarat találták. A hiábavaló meneteléstől megcsömörlöttek, miközben nőtt bennük a gyanú, hogy a zsidók szántsándékkal tagadják le előttük mágusukat, csak hogy a rómaiak ne részesüljenek a legnagyobb csodában, és haragjuknak léptenyomon bizonyítékát adják azon a leigázott, jámbor földön. A hidak bejáratánál a rabbi nevét kiáltozva feltartóztatták a zarándokokat, megszagatták a szüzek fátylát: és azon az órán, amelyen a korsók megmerülnek a ciszternákban, előzőlötték a városok szűk sikátorait, behatoltak a zsinagógákba és szentségtörő módon kardjuk markolatával verték a Thebah-t, a szent cédrusfa szekrényeket, amelyek a Szent Könyveket őrizték. Hebron környékén a remetétet a szakálluknál fogva ráncigálták ki a barlangokból, hogy kikényszerítsék belőlük a pusztaság vagy a pálmaliget nevét, ahol a rabbi rejtőzködik – két föníciai kereskedő pedig, aki Joppéból érkezett bételrakománnyal, és sohasem hallotta Jézus nevét, ezért a vétségért száz drachmát fizetett minden decuriának. A mezei emberek, még a szilaj idumeai pásztorok is, akik a fehér marhákat hajtják a Templomhoz, riadtan a hegyekbe menekültek, ha valahol az országúton szemükbe csillantak az erőszakos csapat fegyverei. És a szirtek széléről borzas hajú öregasszonyok rázták feléjük öklüket, átkokat szórva, és Éliás bosszúját idézve rájuk. Ezzel a lármával jutottak el Askelonba: Jézust ott sem

találták; visszavonultak hát a part mentén, miközben sarujuk mélyen süppedt a forró homokba.

Egy hajnalon, valahol Cesarea közelében egy völgyben vonultak, amikor a közeli dombon zöldes-feketés babérligetet pillantottak meg, amelynek mélyén magányos templom oszlopcsarnoka fehérlett. A márványlépcsőn ülve egy hosszú fehér szakállú aggastyán, fején babérkoszorúval, sáfrányszín tunikába öltözve, kezében kurta, háromhúros lírával komoran várta, hogy feltűnjék Nap. A katonák letről olajjggal hadonászva kiáltoztak hozzá. Ismeri-e azt az ifjú prófétát, aki Galileában bukkant fel és olyan mestere a csodáknak, hogy feltámasztja a holtakat és elválasztja a bort a víztől? Az egykedvű öregember egykedvűen széttárta karját, és ezt kiáltotta a völgy harmatos zöldje fölött:

- Ó, rómaiak! valóban hiszitek, hogy Galileában vagy Júdeában csodákat művelő próféták jelentek meg? Hogy tévelyedhet el egy barbár a Zeusz által alkotott rendtől?... A mágusok és varázslók mind egy szálíg csavargók, akik üres szavakkal próbálják kicsalni az együgyű emberek pénzét... A halhatatlanok akarata nélkül egyetlen száraz gally sem hullhat le a fáról, egyetlen száraz levél sem rezdülhet a fán. Nincsenek próféták, nincsenek csodák... Egyedül a delphoi Apolló ismeri a dolgok titkát!

Akkor a katonák lassan elindultak, és lehorgasztott fejjel, mint egy csatavesztes nap végén, visszatértek Cesarea erődjébe. És nagy volt Septimus kétségbeesése, mert leánya a Tíruszi tengert nézve, egyetlen panaszszó nélkül meghalt - miközben Jézusnak, az emésztő bajok gyógyítójának a híre még mindig növekvőben volt, vigasztalón és üdén, mint a délutáni szellő, amely Hermon hegyéről fúj a kerteken át, hogy felvidítsa és talpra segítse a megdőlt liliomokat.

Én-gannim és Cesarea között egy domb alján rejtőzködő, düledező viskóban élt ez idő tájt egy özvegyasszony, a legszerencsétlenebb Izrael minden asszonya közül. Egyetlen kislánya,

magatehetetlen béna, mióta elválasztotta sovány mellétől, amiből táplálta, már hét esztendeje feküdt egy rongyokkal takart rothadó szalmazsákon, nyögdecselve és jajgatva. A betegség az asszonyt is meggyötörte már, befészkelvén magát szakadt gönceibe, ahol ette, mint a penész a pusztába veszett agyagcserepet. A vörös agyaglámpásból már sok éve kiszáradt az olaj. A festett ládában nem maradt egyetlen szem gabona, egyetlen kenyérhéj sem. A nyár kiégette a füvet, és a kecske felfordult. Azután a fügefafa száradt el az udvaron. Távol minden településtől, alamizsna, akár kenyér akár méz alakjában, soha nem lépte át a küszöböt. Egyedül a sziklák hasadékaiból szedett füvek sós főzete táplálta Isten e két teremtményét a Kiválasztottak Földjén, ahol még a kártékony madaraknak is jut élelem!

Egy napon koldus nyitott be a viskó ajtaján, elemőzsiáját megosztotta a szomorú anyával, rövid ideig sebeit vakargatta a lábán a kemence kövén ülve, azután mesélni kezdett a boldogtalanok reménysugaráról, arról a rabbiról, aki Galileában jelent meg, egy cipóból hetet csinált a kosárban, és szeret minden gyermeket, felszárít minden könnyet, s a szegényeknek egy nagy és ragyogó országot ígér, ahol nagyobb a bőség, mint Salamon udvarában. Az asszony epekedő tekintettel hallgatta. És ez a drága rabbi, a boldogtalanok reménysége, merre található? A koldus felsóhajtott. Ó, ez a drága rabbi! hányan és hányan vágyakoztak utána és fosztattak meg végül reménységüktől! Híre úgy járta be egész Júdeát, mint a Nap, amely megérint és fölmelegít minden öreg falat; színről színre azonban csak azok a szerencsések láthatják arca fényességét, akiket ő maga választ. A dúsgazdag Obed szolgáit küldte szerte Galileában, hogy keressék meg Jézust, és ígéretekkel csalják Őn-gannimba; a hatalmas Septimus katonáit küldte el a tenger partjáig, hogy kutassák fel Jézust, és parancsára kísérik Cesareába. Annyi úton bolyongva és kéregetve maga is találkozott Obed szolgálival, azután Septimus légionáriusaival.

És mind úgy tértek vissza, mint a vert hadak, szakadt saruval és anélkül, hogy kifürkészték volna, melyik erdőben vagy városban, melyik odúban vagy palotában rejtőzik Jézus.

Leszállt az alkony. A koldus vette vándorbotját, és elindult lefelé a kemény ösvényen, amely hanga és sziklák közt vezetett. Az anya, a legelgyötörtebb és legelesettebb anya visszahúzódott vackába. És akkor a kisiú halk suttogással, akár egy szárny suhanása, megkérte anyját, hogy hozza el neki azt a rabbit, aki szereti a gyermekeket, még a legszegényebbeket is, és meggyógyítja a betegeket, még a legrégebben szenvedőket is. Az anya kócos fejéhez kapott:

- Ó, gyermekem! Miként kívánhatod, hogy itt hagyjalak magadra, és nekivágjak az utaknak, hogy megtaláljam a galileai rabbit? Obed gazdag, és szolgái vannak, akik hasztalan keresték Jézust sivatagokban és dombokon, Korazintól Moab országáig. Septimus erős, és katonái vannak, akik hasztalan futottak Jézus után, Hebrontól a tengerig! Miként kívánhatod, hogy itt hagyjalak? Jézus nagyon messze vándorol, a mi fájdalomunk azonban itt lakik velünk, e falak között, és e falak közé szögez bennünket. És még ha megtalálnám is, mint vehetném rá azt a sokak által vágyott rabbit, aki után gazdagok és erősek sóhajtoznak, hogy városokon keresztül ereszkedjék le ebbe a pusztaságba, hogy kigyógyítson bajából egy ilyen szegény béna gyermeket, ezen a rongyos szalmazsákon?

A gyermek, sovány arcán két kövér könnycseppel, ezt suttogta:

- Ó, anyám! Jézus szereti a kicsinyeket. És én még nagyon kicsi vagyok, és a bajom súlyos nagyon, és nagyon szeretnék meggyógyulni!

És az anya ezt zokogta:

- Ó, fiacskám, hogy hagyhatnád magadra? Galilea útjai hosszúak, az emberek irgalma rövid. Olyan ágrólszakadt, olyan rongyos, olyan boldogtalan vagyok, hogy még a kutyák is megugatnának a házak kapujában. Senki sem figyelne kéré-

semre és senki sem mutatná meg a drága rabbi hajlékát. Jaj, kisfiam! Lehet, hogy Jézus meg is halt már... Még a gazdagok és az erősek sem találják. Az Ég adta, az Ég elvette. És vele együtt meghalt a boldogtalanok reménysége is.

A gyermek kinyújtotta szánalmas kis kezét a fekete rongyok közül, és ezt rebegte:

- Anyám, én látni akarom Jézust...

Ebben a pillanatban nyílt az ajtó, és Jézus mosolygott rá a gyermekre:

- Itt vagyok.

Székelly Ervin fordítása

UTÓSZÓ

A kötetünkben olvasható elbeszélésekkel a XIX. századi portugál irodalom egyik legnagyobb alakjának kevésbé ismert kisprózai munkásságából villantottunk fel néhány színt és motívumot. Eça de Queirós, aki a realizmus legjelentősebb művelője volt Portugáliában, elsősorban regényeivel vált híressé, mert bennük valósította meg azt a társadalombíráló programot, amelynek jegyében a realizmust, mint „a művészet új kifejezőmódját” meghonosítani és művelni igyekezett hazájában.

A jövődő író a híres és a hagyományokhoz mereven ragaszkodó Coimbra-i Egyetemre az 1860-as évek derekán került, amikor a Fontes Pereira de Melo-nak, az 1820-tól 1850-ig tartó ún. „regeneráció” kereskedelmi, közmunka és iparügyi miniszterének a közlekedés fejlesztésére és a kereskedelemre épülő gazdaságpolitikája és az országban lassan kiépülő vasúthálózat következtében az elmaradott Portugáliába nagy számban érkeznek a modern európai eszmék, fölviannyozva és a társadalmi változások forradalomváró igényével töltve el az egyetemista ifjúságot. Eça, ugyan még csak csendes szemlélőként, de már ott van a jövőben fontos szerepet játszó értelmiségi csoportosulás közelében, amelynek vezetője a későbbi nagy költő és gondolkodó, Antero de Quental. A coimbra-i diákság vezérének számító Antero de Quental a főszereplője annak az 1865-ben kirobban az ún. „coimbra-i kérdés” néven híressé vált irodalmi vitának is, amely az ultraromantika és az irodalmi megújítás híveinek összecsapásával már előreveti a változásokot kívánó értelmiségieket összefogó ún. „hetvenes nemzedék” fél évtizeddel későbbi fellépését. A könnyen hevülő Eça de Queirós, aki Lisszabonba költözve írni kezd, s első írásaiban

parttalan romantikus áradással adja elő mindazt, amit a megelőző években magába szívott, hamar csatlakozik Antero de Quental köréhez. A Franciaországot megjáró költő a proudhizmizmus eszmei alapjáról elindulva forradalmi változások szükségességét hirdeti az elaggott portugál viszonyok megváltoztatására. A forradalmat azonban értelmiségi módon s távolról sem a néptömegekre építve akarja megvalósítani, ezért hazája és elsősorban a főváros, Lisszabon közönségét akarja felrázni azokkal az 1871 május-júniusában a Lisszaboni Kaszinóban tartott előadásokkal, amelyekben ő és társai a portugál történelem, társadalom, szellemiség, oktatás, kultúra és művészet különböző területeinek állapotát veszik górcső alá. Az irodalomban még helyét kereső, bizonytalan Eça, aki a Quental által meghonosított eszmék hatására hajlik arra, hogy az irodalmat azonosítsa a cselekvéssel, és viszont, a társadalomra közvetlenül visszaható művészet megvalósításának igényével beszél előadásában a realizmusról. Noha jószerevével csak áttételes tudással rendelkezik az új irányzatról, mégis tökéletesen megérti az irodalmi realizmus lényegét, s előadásában, amely akár kiáltványnak is fölfogható, olyan hibátlan realista programot vázol fel, hogy majd egy évtizedbe telik, míg íróként képes lesz megvalósítani.

A társadalmat közvetlenül formáló irodalmi realizmus elgondolásával föllépő Eça íróként még a romantika bűvöletében él, sőt talán a kaszinói konferenciákkal nagyjából egy időben veti papírra első szépirodalmi alkotását, az *Amaro atya bűne* című regény első fogalmazványát, amelynek alig több mint száz oldalán sietősen, romantikus túlzásokkal beszéli el egy ifjú pap és egy fiatal leány szerelmét. A realista művészet melletti kiállítás, mi több, a realizmus, mint társadalomformáló irodalmi irányzat vállalása hosszú ideig tartó írói fegyelemre és válságokkal teli tanulásra készíti a pályakezdő írókat, akik ráadásul kénytelen diplomáciai állást vállalni, így tartósan távol kerül társadalomábrázoló művészetének „éltető közegétől”.

Az elkövetkező tíz évben Eça de Queirós megpróbál művészi-
leg is megfelelni a realizmus – saját maga szerint is megfogal-
mazott – alkotóelveinek, de az egyre távolabbi perspektívából
figyelt hazai valóság, a realista írói eszközök kimunkálásának
nehézségei és műveinek nem mindig egyértelmű fogadtatása
újabb és újabb kétségeket szül benne azzal kapcsolatban, hogy
jó úton jár-e. A témahiány, a belső bizonytalanság és az új
irányzat alkotásaival szemben tartózkodóan viselkedő portu-
gál kritikusok hallgatása következtében az író 1871-től 1880-ig
tartó ún. „realista korszakát” néhány alaptörténet és -motívum
ismétlődő, más és más szempontból és eszközökkel történő új-
raírása jellemzi.

Ilyenképpen az eça-i alkotómódszernek akár paradigmája is
lehetne az *Amaro atya bűne*, amelyet 1871-es leiria-i tartózkodásának
benyomásai ihlettek. A pap és a fiatal lány tragédiába
forduló, gyermekgyilkossággal végződő szerelmét az első vál-
tozatban még romantikus színekkel feldolgozó író 1876-ban
átdolgozza a történetet, több epizód beépítésével és hosszadal-
mas leírásokkal jócskán megnöveli a terjedelmét, és egy nyer-
sen naturalista regényt ír belőle, ahol a fiatal papot visszafojt-
hatatlanul előtörő nemi vágyai hajtják szerelme karjába, aki
ugyancsak testi vágyainak engedelmeskedő ösztönlény. Ahogy
azonban Eça írói gyakorlata egyre inkább közeledik a realiz-
mus lényege felé, úgy lesz egyre átfogóbb és árnyaltabb a tör-
ténet megjelenítése. Az 1878-as harmadik változat már töké-
letes realista mű. Az újabb bővítések eredményeképpen a
„székesegyház tövében szunnyadó portugál kisváros” egész
társadalmja megjelenik benne tipikus figuráival és élethelyze-
teivel, sőt a regény végére illesztett, jelképes értelmezést su-
galló epizód jóvoltából a történet egyetemes portugál értelmet
nyer, beágyazódik az Európától századokkal elmaradt félszi-
geti ország kontextusába. A két fiatal ember szerelme sem ro-
mantikus fellángolásból vagy brutálisan megnyilatkozó vágy-
ból következik, hanem a papok és a vallásos nők kapcsolatát

hallgatólagosan elfogadó társadalmi közmegegyezés eredménye – a túlfűtött vallásos közegben, mindig papok társaságában forgolódnó főhősnő a lelke mélyén talán el sem tudná képzelni, hogy ne egy papba legyen szerelmes.

Eça másik meghatározó közege Lisszabon, pontosabban szólva a Rossio-tértől a lisszaboni polgárok kedves kirándulóhelyéig, az érzelmes légyottok színteréig, Sintra-ig húzódnó világ, amelyet bizonytalan egzisztenciájú értelmiségiek, költők, írók, újságírók, operaénekesek, bankárok, lézengő aranyifjak s a portugál fővárosban élő arisztokraták, közép és nagypolgárok népesítenek be.

Az első lisszaboni történetben az író még óvatos, szűkre vonja a szemhatárát. Példaképe, Flaubert *Bovaryné* című regénye nyomán meséli el egy polgárasszonyka házasságtörését, amelynek színtere a lisszaboni alsóváros, a Baixa. A társadalmi közeg pedig a középpolgári szalonok világa. A regény nagyjából egy időben született meg az *Amaro atya bűnének* második változatával, s ezért éppen olyan erősen érvényesül benne az eleve elhatározottság, a naturalizmusra jellemző elemek előtérbe kerülése s az író műveire jellemző hangsúlyozott szexuális töltés. A Baixa francia szerelmes regényeken nevelődött polgárasszonyának mindenképpen el kell buknia, és bele kell hullania az első arra vetődő csábító karjaiba, aki történetesen unokatestvére és valamikori első szerelme: viszonyuk a testi kapcsolatra korlátozódik, s olyan túlzásokra ragadtatják magukat, hogy a kortársak, az író legjobb barátjának, Ramalho Ortigão-nak a tanúsága szerint, pirulva olvasták.

Az következő regények, a szinte csak első fogalmazásban fennmaradt *Flores utcai tragédia*, és *A főváros!* ugyanezt a Rossio-tól Sintra-ig terjedő világot mutatják be más-más szemszögből, egy anya és fiú közötti vérfertőző szerelemnek illetve egy Lisszabonban csetlő-botló vidéki költő kalandjainak hátterében.

Az *Amaro atya bűnének* harmadik változatában, és az 1879-ben megírt *Abranhos grófjában* Eça túljut korábbi bi-

zonytalanságain, és tényleges társadalmi kérdéseket fölvető műveket ír – olyannyira, hogy az utóbbira nem is talál kiadót, mert az alkotmányos rendszer politikusának gúnyképével „politikai bombát” robbantott volna. Ekkorra azonban már „belefárad” a realizmus fegyelemébe, és komoly kétségei vannak azzal kapcsolatban, hogy képes-e visszahatni műveivel a társadalomra. Ezért szabadulni igyekszik a realista ábrázolás nyűgeitől, és *A mandarin* című, a képzeletnek szabad mozgást engedő regénye 1881-es francia kiadásának előszavában kifejti, hogy a realista ábrázolás összeegyeztethetetlen a portugál szellemiséggel. Az addig vallott realista ábrázolási mód e nyilvános megtagadása azonban nem jelenti azt, hogy az író egy csapásra szakított volna a portugál társadalom problémáinak bemutatásával, hiszen az 1888-ban megjelent *A Maia-család* a XIX. századi Portugália hatalmas körképe, amelyben ott van – ahogyan a főhős, Carlos da Maia és testvérnénje vérfertőző szerelmének történetében is visszatükröződik – az a „portugál nyomorúság”, amely az Eça-regényekből sugárzó pesszimizmus fő oka.

Ez a pesszimizmus az író utolsó műveiben oldódni látszik. Lehet, hogy az érett író, látva forradalmi eszméket valló nemzedékének lassú széthullását és megalkuvását (nem véletlenül nevezte magát és a „hetvenes nemzedék” többi tagját „az élet legyőzötteinek”) megbékél Portugáliával, és ha felemelő eszményeket és embereket nem is talál, de legalább észreveszi a mindennapok apróságaiiban – egy hagyományos portugál ételben, a portugál tájban – ott rejlő gyönyörűséget. De elképzelhető az is, hogy a Portugáliát megalázó 1890-es angol ultimátum után benne is feltámadt nemzeti érzés viszi el a megbékéléshez. Tény, hogy utolsó két regényében *A jeles Ramires-ház*-ban és *A város és a hegyvidék*-ben – amelyek már csak halála után jelennek meg –, megpróbál pozitív értékeket is megmutatni hazájában, noha írói szemléletét alapvetően meghatározó íróniáról ezekben a műveiben sem mond le.

Eça de Queirós irodalmi pályáját újságokban megjelent krónikákkal kezdte, amelyek közül kiemelkednek az 1871–72-ben írt, a portugál társadalom, politikai élet és kultúra visszasságait pellengérré állító *A szigonyok*. Különös módon Eça ezeket a havonta megjelent satirikus írásokat nevezte az „igazi realista regénynek” – ami áttételesen arra is utalhat, hogy az író a regényt tekintette a tehetségét leginkább kifejező műfajnak. Korábban utaltunk rá, hogy az eredetileg egy kisregény terjedelmét nem sokkal meghaladó *Amaro atya bűne* a sokszorosára duzzadt a három változat kidolgozása során. Lényegében ez történt az író többi regényével illetve regénytervezetével is. Amikor 1877–78-ban „A portugál élet képei” címmel 180–200 oldalra tervezett regényekből álló sorozatot tervez, a sorozat terve nemcsak a portugál mindennapok hiányos ismerete miatt nem valósul meg, hanem azért sem, mert az író, epizódot epizódra halmozva, és egy-egy helyzetet végsőkéig kidolgozva rendszeresen túlírja a regényeit, amelyek 4–500 oldalra duzzadnak.

Eça-t írói képességei nem tették alkalmassá arra, hogy képeletszülte történeteket alkosson, képzelőereje, emlékeiből táplálkozva, a részletek bőséges megjelenítésében teljesedett ki. Milyen hely jut, kérdezhetjük, ennél fogva életművében az elbeszélésnek, amelyről ő maga írta, „Az elbeszélésben minden egyetlen könnyed és mértéktartó vonással kell ábrázolni: a szereplőknek csak egyetlen szembeötlő és meghatározó vonása jelenhet meg, amely megmutat és jellemez egy személyt; az érzésekből csak annyi, amennyi egy pillantásba belefér, vagy egyetlen olyan szó, amely elhagyja valakinek a száját, és benne van az egész személyiség; a tájból csak a messzeség, egyetlen színbe ösztömosva”?

Ha végigtekintünk Eça de Queirós munkásságán, láthatjuk, hogy az elbeszélések sajtóságos módon mindig az írói pálya egy-egy fordulópontján jelentek meg. Az író első elbeszélése, *Egy szőke leány különcségei* 1874-ben született. Az 1871-es rea-

lizmusról szóló előadása és ezt követő konzuli kinevezése után következő években Havannában élő Eça de Queirós nem írt semmi, egyfelől a konzuli munka kötötte le minden idejét, másfelől pedig a realizmus elhamarkodott vállalása írói válságba sodorta. A kleptomániás lány naturalista szemlélettel megírt története nemcsak az új szemlélet- és írásmód kitanulását szolgálta, hanem alkalmat adott az írónak arra is, hogy deklarálja realista szemléletét, ahogyan ezt az elbeszélés negyedik bekezdésében olvasható.

Eça a realizmustól való elfordulásának évében, 1880-ban írja meg következő elbeszélését, az *Egy lírai költő*-t, amely arra a különös paradoxonra épül, hogy a londoni szállodában pincérként dolgozó görög költő nem tudja megvallani szerelmét verseivel az angol mindeneslánynak, Fannynak, mert csak az anyanyelvén tud verset írni. Ez az elbeszélés, amelyben szerepet kap az író regényeiből általában hiányzó árnyaltabb lélektani érdeklődés, már a realizmus fegyelmétől való szabadulást szolgálja, ahogy majd a többi, az elkövetkező két évtizedben megszülető elbeszélés is. A realista társadalomábrázolás igényével írt ironikus regények mellett üde színfoltot jelentenek ezek a rövid írások, amelyekben az író nemegyszer más szempontból közelít egy regényben is feldolgozott témához. Így történik a *Civilizáció* című, 1892-ben megjelent elbeszélésben, amely az *A város és a hegyvidék* című regényének előképe, és komoly társadalmi mondanivaló nélkül, játékosan mutatja be a városi civilizáció és a csökönyös gépek elől menekülő főhős hazatalálását. De *José Matias* (1897) történetében is megtalálhatjuk, a romantikus attitűd finoman ironikus ábrázolásán túl, *A főváros!* balsikerű költő hősének távoli visszfényeit.

A két vallásos tárgyú elbeszélés, az 1885-ben született *Szelíd csoda* és az 1894-ben megjelent *Genebro barát* a társadalom ostromozásába beféradt, Krisztus és szentek alakjában és tetteiben vigasztalást kereső író emberi érzékenységét és mélységes humanizmusát mutatja, míg *A dajka* című, hasonló

szellemben fogant rövidke elbeszélése, talán *A mandarin kései* utórezgéseként egy távol-keleti legendát mesél el.

Ujjgyakorlatoknak vagy játszadozásnak, de mindenképpen aprócska mesterműveknek kell tekintenünk Eça elbeszéléseit, mert ahogyan életrajzírója, João Gaspar Simões írta róla: „Eça de Queirós műveiben vannak valóságos emberi alakok, lélektani igazság, igazi művészi értékek, de inkább a másodlagos alakokban, és a kisebb művekben. Bármennyire merésznek tetszik ez a kijelentés, az az igazság, hogy Eça művészetének, emberi szempontból leghitelesebb részletei a kisregényekben és az elbeszélésekben vannak. Leginkább élő közvetlen, emberi alakjai a regények másodlagos szereplői és az elbeszélések alakjai.”

Eça elbeszélései folyóiratokban jelentek meg, egybegyűjtve csak a halála után adta ki őket a porto-i Lello & Irmão – Livraria Chardron kiadó, 1902-ben. Az Eça-elbeszéléskötetekben hagyományosan szereplő tizenkét elbeszélésből hetet választottunk ki jelen válogatásunkba.

Pál Ferenc

EÇA DE QUEIRÓS VÁZLATOS ÉLETRAJZA

1845 • Eça de Queirós-t titokban szüli meg édesanyja november 25-én Portugália északi részén, egy tengerparton fekvő városkában, Póvoa de Varzim-ban. Az ekkor 19 esztendőös Dona Carolina Augusta Pereira úgy érzi, hogy házasságon kívül világra jött fia veszélyezteti a jövőjét. Az újszülöttet december 3-án keresztelik meg a szomszédos helységben, amelyet ma Vila do Conde-nak neveznek. A keresztelőn egyik szülő sincs jelen. A hajadon anyja és a hivatalnokként dolgozó José Maria de Almeida Teixeira de Queirós gyermekét a nagyszülők nevelik.

1855 • Nagyszüleinek halála után Eça de Queirós a porto-i Lapa Kollégium bentlakó diákja lesz. Itt tanít Ramalho Ortigão, aki később barátja és irodalmi fegyvertársa lesz. Az író szavai szerint a kollégium „szigorúságra és a napi imádságokra épülő” intézmény volt, ahol gyakran alkalmazták a renitens diákok megfegyelmezésére a híres „körmöst”. Mindebből arra lehet következtetni, hogy Eça gyermekkorában egyáltalán nem volt boldog – sokkal inkább szomorú és nyomasztó. Talán emiatt sem könnyű életrajzi utalásokat találni az írásaiban. Egy alkalommal maga Eça de Queirós mondta barátjának, Ramalho Ortigão-nak, hogy nem tudná életének sem földrajzát, sem történetét leírni, mert „éppúgy nincsen történelmem, mint az Andorrai Köztársaságnak”.

1861 • Befelezi a középiskolát, és július 23-án felvételi vizsgát tesz a Coimbra-i Egyetemre. Az egyetemen későbbi jeles értelmiségiek egész sorával kerül kapcsolatba, akik nemzedékük bálványa, a majdani költő és filozófus Antero de Quental körül csoportosulnak. A romantikában gyökerező bohém, lázadó és szellemdús légkörben már csírájukban ott vannak azok az

esztétikai és irodalmi irányzatok, amelyek a következő évtizedek irodalmi és szellemi életét meghatározzák: a szocializmus, a realizmus és a naturalizmus. Eça ezekben az években Balzacot, Heinét, Baudelaire-t, Victor Hugot és más hasonló szerzőket olvas, akik nagy mértékben hozzájárulnak intellektuális kibontakozásához. Az egyetemet, az ott uralkodó despotikus viszonyok miatt „mogorva, zsémbes és rosszkedvű mostohának” nevezi. Ez a Coimbra-i Egyetemmel szemben táplált ellenérzés a műveiben is megjelenik: *A város és a hegyvidék* című regényének narrátora, José Fernández is hosszasan ecsegteli az egyik egyetemi oktatóval való összetűzését. Ennek ellenére ez az időszak nagyon fontos az írásaiban állandóan jelen lévő meg nem alkudó kritikai gondolkodásának kialakításában.

1865 • Ebben az évben zajlik a híres „coimbra-i kérdés” elnevezésű irodalmi vita, amelyben António Feliciano Castilho költővel és a körülötte gyülekező ultraromantikus irodalmárokkal kerül szembe a Coimbra-i Egyetemről kikerült fiatal értelmiségiek kis csoportja, akik már az új kulturális hatásokat mutatják fel gondolkodásukban és műveikben. Eça de Queirós így fogalmazta meg ennek a nemzedéknek a lényegét: „Egy olyan nemzedéknek, mint a miénk csak egy útja lehetett: az állandó lázadás”, illetéknéppen fordítva le szavakra meg nem alkuvó és újjításra áhító szellemét. Eça de Queirós coimbra-i évei során szereti meg szenvedélyesen a fado-t, ezt a sajátosan portugál, lírai és mélabús műdalformát, miközben színészként több színdarabban is szerepel. Színpadi fellépései meghatározóak voltak írói fejlődése szempontjából, ahogy barátja, a jeles pozitivistá irodalomtörténész Teófilo Braga írja: „csak ezzel magyarázható regényeinek jó felépítése, alakjainak nagyon jó megformálása és a párbeszédék élénksége”

1866 • Eça elküldi a lisszaboni I. Mária Királynő Színháznak (ez a portugál Nemzeti Színház) Bouchardy *Filidor* című színdarabjának fordítását. Még ebben az évben megjelenik a *Gazeta de Portugal*-ban az író *Széljegyzetek* című tárcája, amely nem-

csak első publikációja, hanem első ismert írása is. Megszerzi a jogi diplomát, és Lisszabonba megy, ahol szüleinek a Rossio-téren lévő házában lakik. Az év végéig tíz tárcája jelenik meg. (Ezek 1903-ban *Barbár prózák* címmel látnak napvilágot.) Eça de Queirós az elkövetkező hónapokban barátai révén alaposan megismeri Lisszabont. Ez a rajongva szeretett város lesz irodalmi alkotásainak színtere, amelyekben a legkülönbözőbb társadalmi és lélektani típusokat vonultatja fel. Társaival együtt szorgalmas látogatója az „Irodalmi Céh”-nek, amelynek 19. számú tagja, klasszikusokat olvas és irodalmi kutatásokat folytat. Az az értelmiségi légkör, amelyben Eça de Queirós mozog, segíti további szellemi tájékozódását, és később, mint hitelesen ábrázolt színhelyek sora, megjelenik *A főváros!* és *A Maia-család* című regényében.

1867 • Januárban Eça Évora-ba költözik, ahol egészen augusztusig él. Elmélyíti újságírói tapasztalatait, amelyekbe már Lisszabonban belekóstolt, mert egy személyben alapítója, szerkesztője és kiadója az *O Distrito de Évora* című újságnak, amelynek cikkeit is nagy részben ő írja.

1869 • Antero de Quental és Batalha Reis-sel együtt kigondolt fiktív költő, Carlos Fradique Mendes figurájának megteremtése, valamint *A sintra-i út titka* című regény (amelyet Ramalho Ortigão-val együtt tervezett el és írt meg) még a heine-i hatásokat mutató, provokatív, „sátánista”, titokzatos és groteszk elemeket alkalmazó romantikus tematika és hangvétel jegyében fogant. Carlos Fradique Mendes első versei, Eça de Queirós közreadásában 1969. augusztus 29-én jelennek meg a *Revolução de Setembro* című újságban. Az író nem sokkal ezután barátja, Conde de Resende társaságában elutazik Egyiptomba, a Szezezi Csatorna megnyitására.

1870 • Eça de Queirós januárban visszatér egyiptomi utazásáról. A megismert keleti világ évtizedekig kísérti, s hatására születik meg *Egyiptom* című útirajza (amely könyv formában csak halála után jelenik meg) és *Az ereklye* című regénye (1887).

Eça de Queiróst július 21-én kinevezik Leiria-i Elöljáróság hivatalvezetőjének, miközben a *Diário de Notícias* című lisszaboni újság elkezd *A sintra-i út titka* regény részleteinek közreadását (július 23-tól szeptember 27-ig). Eça de Queirós szeptemberben konzuli vizsgát tesz, és első helyen végez.

1871 • Döntő év az író és nemzedéke életében. Eça de Queirós miközben a Leiria-i Elöljáróságon dolgozik, és éli annak a kisvárosi életnek a mindennapjait, amely majd az *Amaro atya bűne* című regényt ihleti, Antero de Quental hatására csatlakozik ahhoz a csoporthoz, amely az ország politikai életét elemzi és bírálja. Ebben a szellemben készíti (Ramalho Ortigão-val együtt) *A szigonyok* című satirikus írásait, amelyekben az ország társadalmi, kulturális és politikai életének groteszk képét adja, s ahogy maga mondja, „az iróniát az igazság szolgálátába állítja”. Júniusban rendezik meg a lisszaboni kaszinóban a „Demokratikus Konferenciák” rendezvénysorozatát, amelyen Eça de Queirós *Az új irodalom, avagy a realizmus mint a művészi kifejezés új formája* című előadással szerepel. Előadásában elsősorban Proudhonra és Flaubert-re hivatkozik.

1872 • Eça de Queiróst kinevezik első osztályú konzulnak a Spanyol Antillákra. Decemberben érkezik Havannába. Élete végéig külügyi szolgálatban marad, s ennek következtében rendszeresen hosszú időt tölt távol a hazájától, ami igen jelentősen befolyásolja írói tevékenységét, mivel műveinek túlnyomó többségében portugál témát dolgoz fel.

1874 • A *Diário de Notícias* című újság ajándékként adja előfizetőinek az író *Egy szőke leány különcségei* című elbeszélését. Novemberben áthelyezik a Newcastle-on-Tyne-ban működő portugál konzulátusra.

1875 • Az *Amaro atya bűné*-nek első epizódjai megjelennek a *Revista Ocidental*-ban. Ez az első portugál realista regény, amelyről Eça évekkel később a következőket írja: „Ez a regény lényegében csupán papoknak és ájtatos asszonyoknak egy vi-

déki portugál székesegyház árnyékában szőtt és elsuttogott összeesküvése.”

1878 • Június 30-án kinevezik a Bristolban működő konzulátusra. Ebben az évben jelenteti meg *Bazílio unokafivér* című regényét, amely hatalmas felháborodást vált ki a látszólagos feddhetetlenségben élő társadalomból, mivel a házasságtörés témáját dolgozza fel.

1880 • Januárban megjelenik az *Amaro atya bűné*-nek harmadik változata. Júliusban az olvasó elé kerül *A mandarin* című regényének első része az *O Diário de Portugal* című lapban (a regény eltér a realizmus és a naturalizmus merev szabályrendszerétől, mert az író történetével a fantázia világába kalauzolja olvasóit).

1883 • Április 26-án a Királyi Tudományos Akadémia levelező tagjává választja.

1885 • Rövid párizsi tartózkodása alatt, egy barátja társaságában meglátogatja Zolát. December 25-én szülei elismerik őt törvényes fiuknak; az író közvetlenül a házassága előtt áll.

1886 • Február 10-én feleségül veszi Emília de Castro Pamplona de Resende-t a porto-i Quinta do Santo Ovídio kápolnájában. Felesége annak a Luís de Resende-nek a testvérhúga, akivel bejárta Egyiptomot. Eça a házasságát megelőző időben szellemi válságba jutott, és az egyedüllét is egyre inkább nyomasztotta. Tudatosan készült a házasságra. Hosszabb időt tölt Porto-ban, felesége szűkebb pátriájában; legkedvesebb tartózkodási helye gazdag kulturális hagyományokkal rendelkező *Casa das Águas Férreas*.

1887 • Rio de Janeiro-ban folytatásokban megjelenik *Az ereklye*. Június 8-án adja át kiadójának *A Maia-család* című regényének kéziratát. Eça de Queirós ebben az életművének csúcspontját jelentő regényben a XIX. századi portugál társadalom teljes képét, társadalmi, gazdasági és kulturális válságát rajzolja meg. Szeptemberben kinevezik konzulnak Párizsba, ahol

haláláig él. Itt alapítja meg a *Revista Portugal* című folyóiratot, amelyet 1889 és 1892 között ő maga szerkesztett.

1890 • A Portugáliát megalázó angol ultimátum megrázta az egész országot, és Eça de Queirós munkásságára is hatással volt. A hazáját addig bíráló író, akiben már régóta érlelődik, hogy a realizmus megkövetelte objektív ábrázolás helyett szubjektívabb szemlélettel írjon, amely lehetővé teszi alakjainak árnyaltabb ábrázolását, a portugál múlt és a portugál vidék felé fordul. Egy-egy helyzet vagy emberi karakter teljesebb kibontásával próbálkozik elbeszéléseiben, amelyek egymás után jelennek meg a kilencvenes években.

1894 • Párizsban megírja *A jeles Ramires-ház* című regényét, amelyben a portugál múlt összefonódik a jelen történéseivel.

1897 • A párizsi *Revista Moderna* elkezdti *A jeles Ramires-ház* közlését.

1900 • Augusztus 16-án hosszú szenvedés után meghal Neullyben. Testét szeptemberben Portugáliába szállítják, és Lisszabonban helyezik örök nyugalomra, az Alto de S. João temetőjében.

A nagy portugál klasszikus emlékét ma a Quinta de Tormesben lévő Eça de Queirós Alapítvány gondozza. Az észak-portugál kis falu, Tormes az író *A város és a hegyvidék* című regénye nyomán vált híressé – ide tér vissza a párizsi civilizációtól megcsömörlött Jacinto, a regény főhőse.

Fernando Costa

a Camões Intézet Budapesti Portugál Nyelvi
és Kulturális Központjának vezetője

TISZTELT OLVASÓINK!

Könyveink megtalálhatók a nagyobb könyvesboltokban és megrendelhetők közvetlenül a kiadótól is (Íbisz Könyvkiadó Bt. 1173 Budapest, Búbosbanka u. 5/b, tel/fax: 256-57-91, e-mail: bubosb@posta.net).

KERESSE MEGJELENT ÉS A KÖZELJÖVŐBEN
MEGJELENŐ KÖNYVEINKET:

Mai portugál költők
Mário de Andrade: Makunaíma
Brazília üzen (Rónai Pál 1939-ben megjelent
versválogatásának újrakiadása, 100 számozott példányban)
Pessoa / Alberto Caeiro: A nyájak őrizője és más versek
Fernando Pessoa: Önelemző és elméleti írások
Fernando Pessoa: Daloskönyv I.
Camilo Castelo Branco: Végzetes szerelem
Modern katalán színház I-II.

A Portugál Műhely 17. kötete

Az Íbisz Könyvkiadó Bt. kiadása • 1173 Budapest, Búbosbanka u. 5/b
• tel/fax: (1) 256-5791 • e-mail: bubosb@posta.net • felelős kiadó
Rosta Katalin • sorozatszerkesztő Pál Ferenc • Nyomdai előkészítés
Amacron Bt. • műszaki szerkesztő Péter Gábor • borítóterv Ujvári
Sándor • Nyomta és kötötte a Gyomaendrődi Kner Nyomda Rt. •
felelős vezető Papp Lajos vezérigazgató • Készült Budapesten és
Gyomaendrődön 2002-ben, 8,23 (A/5) ív terjedelemben

ISBN 963 9294 15 2
ISSN 1217-2286

A XIX. századi portugál irodalom kimagasló klasszikusának, Eça de Queirósnek nálunk is jól ismert és sikeres regényei – *Amaro atya bűne*, *A főváros*, *A cintrai út titka*, *A város és a hegyvidék* – után elbeszéléseiből adunk közre egy csokorra valót. Az argentin Jorge Luis Borges véleménye szerint is európai léptékű félszigeti író, aki hazájának elmaradottságát ostromozta realista regényeiben, egészen más arcát mutatja meg rövid, prózai írásaiban. Ezek a kikapcsolódásként, vagy egy-egy később regényként feldolgozott téma előgyakorlatként megírt rövidebb művek egy érzelmes-játékos szellemiségű művésszel ismertetnek meg bennünket, aki emberi gyöngeségekről, sírig tartó, romantikus szerelmekről, a XIX. századi gépi civilizáció áldásai előtt vidékre menekülő fiatalemberekről, Szent Ferenc és Krisztus korában megesezt példázat értékű történetekről, az anyai szeretetről és alattvalói hűségről ír.

ISBN 963 9294 15 2

9 789639 294158